

СИЦІЯ

Олена КАЛІНІЧЕНКО, Людмила МАСОЛ

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО

УДК 73/76(075.3)
ББК 85.1я721
К17

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України
(наказ Міністерства освіти і науки,
молоді та спорту України від 04.01.2013 р. № 10)*

ВИДАНО ЗА РАХУНОК ДЕРЖАВНИХ КОШТІВ. ПРОДАЖ ЗАБОРОНЕНО

Експертизу здійснював Інститут мистецтвознавства,
фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України
Рецензент — *О. В. Сторчай*, кандидат мистецтвознавства

Експертизу здійснював Інститут проблем виховання НАПН України
Рецензент — *Н. Є. Миропольська*, доктор педагогічних наук

Ілюстрації та методичні малюнки художників
О. В. Калініченко, В. В. Калініченко

Калініченко О. В.

К17 Образотворче мистецтво : підруч. для 5 кл. загальноосвіт. навч. закл. /
О. В. Калініченко, Л. М. Масол. — Харків : Сіцця, 2013. — 224 с. : іл.

ISBN 978-966-2542-47-9.

**УДК 73/76(075.3)
ББК 85.1я721**

ISBN 978-966-2542-47-9

© О. В. Калініченко, Л. М. Масол, 2013
© Сіцця, 2013
© О. В. Калініченко, В. В. Калініченко,
художнє оформлення 2013

ДЕРЖАВНИЙ ГІМН УКРАЇНИ

*Музика Михайла Вербицького
Слова Павла Чубинського*

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

ВІТАЮ ТЕБЕ, ЛЮБИЙ П'ЯТИКЛАСНИКУ!

Мене звуть Сфера. Я — штучний інтелект, посланець далеких галактик.

Я завітала на чудову планету Земля, щоб запросити її представників узяти участь у Міжгалактичному мистецькому фестивалі. Пропоную і тобі вирушити в цю фантастичну космічну експедицію, щоб за допомогою універсальної мови образотворчого мистецтва донести до мешканців далеких галактик інформацію про світ, у якому ти живеш, а також зобразити основні події цієї захоплюючої подорожі. Адже художник у своїх творах не просто малює, а передає власні враження, думки, почуття, емоції.

Тож, збираймося у подорож! Тобі знадобляться папір і картон, олівці й фломастери, фарби та пензлі, клей і пластилін, а також інші художні матеріали, якими ти любиш користуватися. Головне, візьми із собою натхнення та фантазію, адже вони необхідні тобі у творчості.

Бажаю нових вражень, задоволення від успіхів і досягнень!

Твоїй новий друг — Сфера

ЗМІСТ

Фантастична подорож на Міжгалактичний мистецький фестиваль

Етап І. Початок зоряного шляху

Подія 1. Запрошуємо в космічну подорож	10
Подія 2. Силуети зоряної флотилії	16
Подія 3. Піктограми для космічної експедиції	22
Подія 4. Портрет посланців Землі	28
Подія 5. Інтер'єр зорельота	34
Подія 6. Зоряне небо в ілюмінаторі	40
Подія 7. Я — член екіпажу	46
Подія 8. «Серце» космічного корабля	52

Етап II. Кольорові простори Всесвіту

Подія 9. Колорит планети Марс	60
Подія 10. Контрасти Сатурна	66
Подія 11. Космічна композиція у сірих кольорах	72
Подія 12. Динаміка Всесвіту.	78
Подія 13. Краєвиди фантастичного міста.	84
Подія 14. Зустріч із зоряним мудрецем	90
Подія 15. Космічний натюрморт.	96
Подія 16. Перевір себе	102

Етап III. Гармонія зоряних світів

Подія 17. Космонавт-першопроходець.	108
Подія 18. Скульптури космічних тварин	114
Подія 19. Декоративна краса космічних птахів	120
Подія 20. Рельєфи дивовижних рослин	126

Етап IV. Підготовка до свята

Подія 21. Декор інтер'єрів зорельота	134
Подія 22. Святковий одяг екіпажу	140
Подія 23. Візитні картки землян	146
Подія 24. Мистецькі подарунки космічним друзям	152
Подія 25. Декоративне панно «Планета Земля»	158

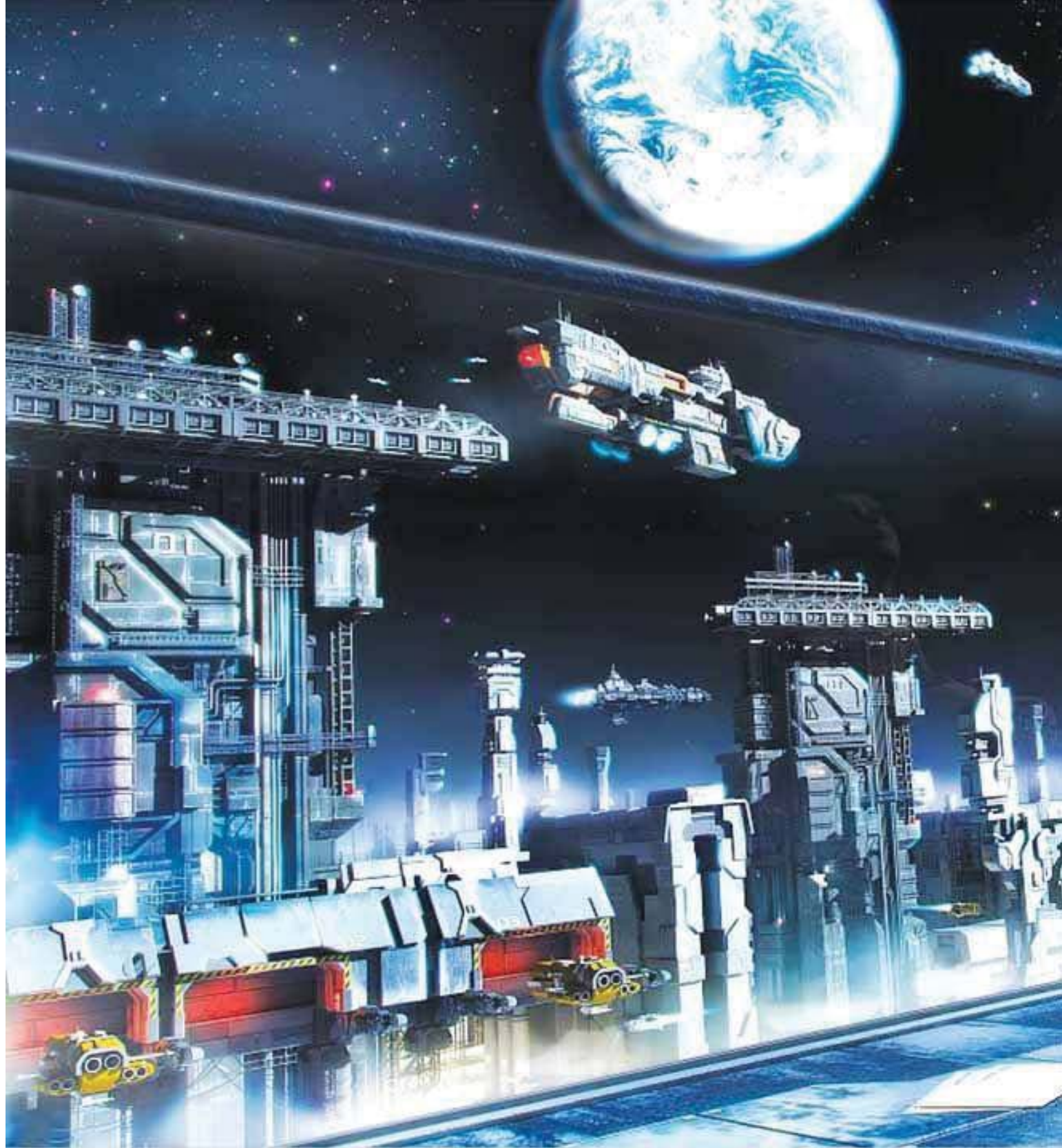

Етап V. Міжгалактичний мистецький фестиваль

Подія 26. Архітектура космічного міста	166
Подія 27. Споруди мегаполісу	172
Подія 28. Ілюстрації до зоряного літопису	178
Подія 29. Симфонія кольорів Всесвіту	184
Подія 30. День цирку на фестивалі	190
Подія 31. Фінальна святкова вистава	196
Подія 32. Кіно про космічну подорож	202
Подія 33. Повернення на Землю	208
Подія 34. Перевір себе	214
Подія 35. Подорож до музею	218

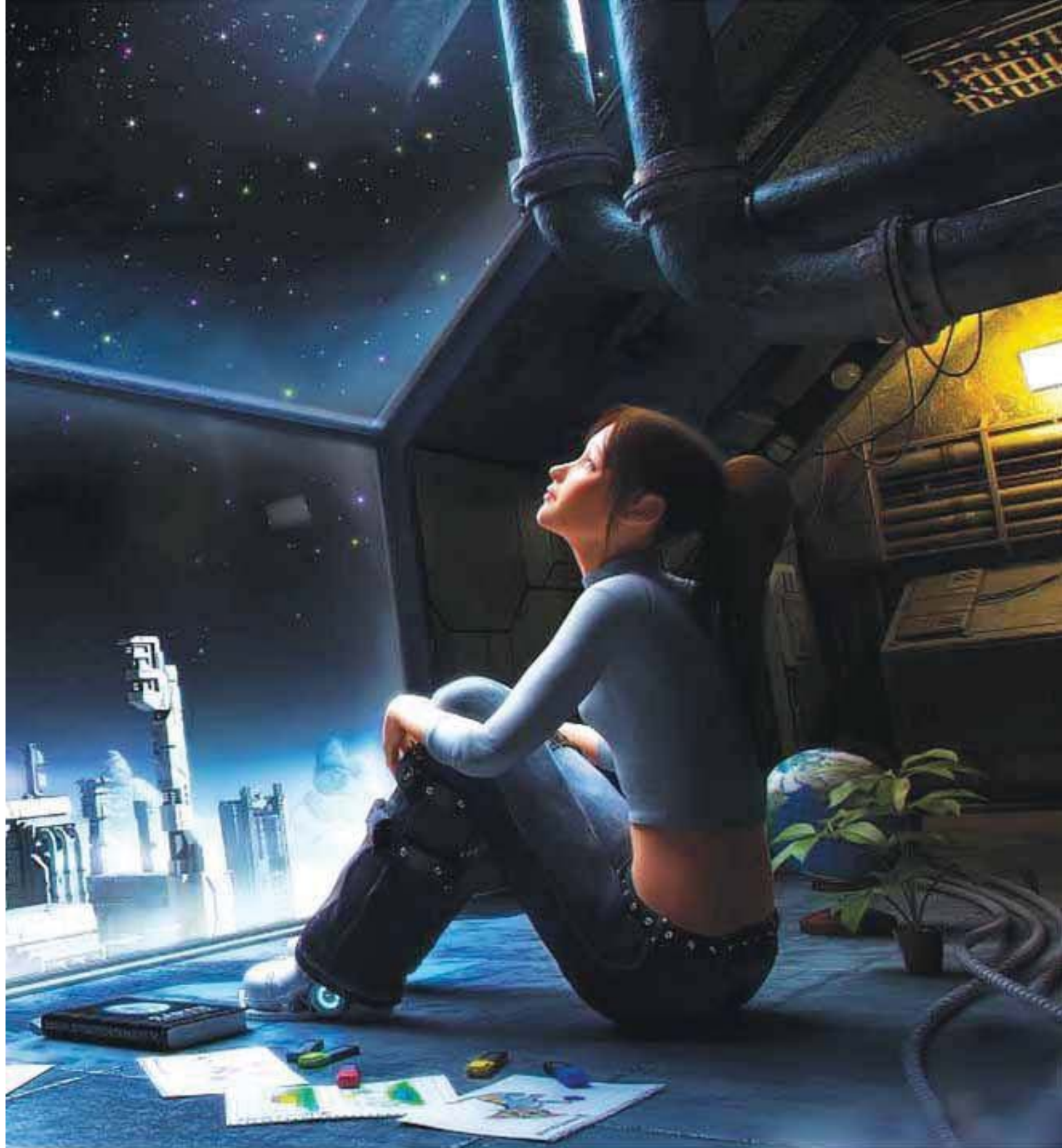

**ФАНТАСТИЧНА ПОДРОЖ
НА МІЖГАЛАКТИЧНИЙ
МИСТЕЦЬКИЙ ФЕСТИВАЛЬ**

Етап I.

очаток
зоряного
шляху

Подія 1. Запрошуємо в космічну подорож

Немає, мабуть, такої людини, яка б не мріяла побувати в космосі, побачити далекі зоряні світи. Коли ти виростеш, тобі може випасти така нагода, адже Україна — космічна держава. Яку професію ти не обереш, вона може знадобитись у космічній експедиції. Головне — використати свої здібності й уміння для того, щоб прославити свою планету і Батьківщину. Скористайся нагодою спробувати себе в ролі художника у фантастичній подорожі на Міжгалактичний мистецький фестиваль.

Із чого розпочинається подорож, зокрема й наша космічна експедиція? Необхідно зібрати її учасників і створити дружну команду. Далі треба повідомити всіх, хто прийде їх проводити, про місце і час відправлення космічного корабля. Допоможе нам у цьому *плакат* — особливий вид *друкованої графіки*.

Скарбничка мистецької мудрості

Графіка — вид образотворчого мистецтва, в основі якого *рисунок*, а засобами виразності є точка, лінія, штрих, пляма.

За способом виконання розрізняють графіку:

оригінальну — рисунок виконаний художником власноруч в одному примірнику. Рисунок може бути замальовкою з натури; ескізом до твору живопису, скульптури, архітектури, а також самостійною завершеною композицією. Виконують його переважно на папері графітними, кольоровими олівцями; крейдою, пастеллю, сангіною, а також тушшю і пером, гелевою ручкою, маркером, фломастером;

друковану — зображення, виготовлені друкарським способом у необхідній кількості, як наприклад, *плакат* або *гравюра* — відбиток на папері з дошки (пластини), на якій попередньо було вирізано (нанесено) малюнок.

За призначенням графіка буває:

станкова — самостійний художній твір, що має естетичне значення;

книжкова — художнє оформлення книг: ілюстрація, обкладинка, декоративні елементи;

газетно-журнальна — карикатура, шарж, ілюстрація;

промислова — етикетки, емблеми, поштова і рекламна продукція, грошові знаки;

плакат — рекламний, сатиричний, агітаційний.

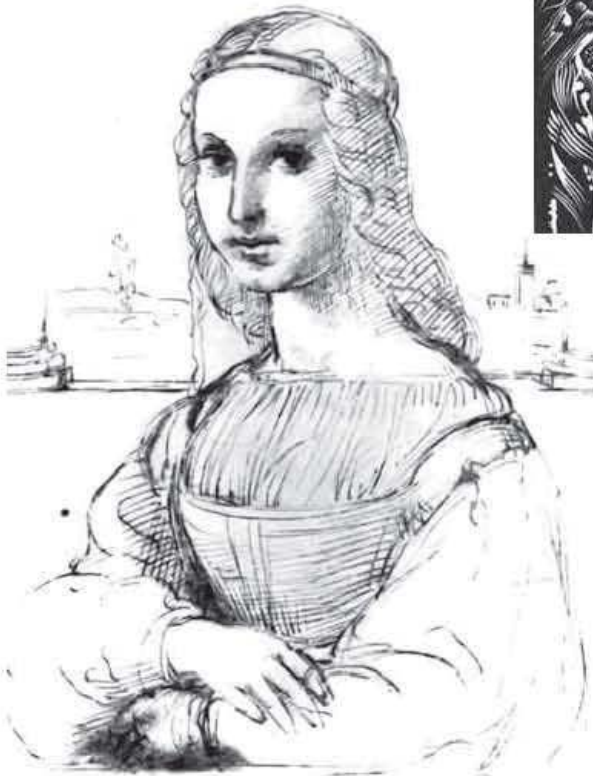

Мистецтво планети Земля

Зазвичай твори графіки чорно-білі, колір застосовується зрідка. Тому велику роль у створенні виразного графічного зображення відіграють точка, лінія, штрих і пляма.

ВИЩА ПРОБА

В. Перевальський. ▲
Ілюстрація до поеми «Лісова пісня»

◀ Л. да Вінчі. Портрет дівчини

П. Пікассо. Голуб миру ▶

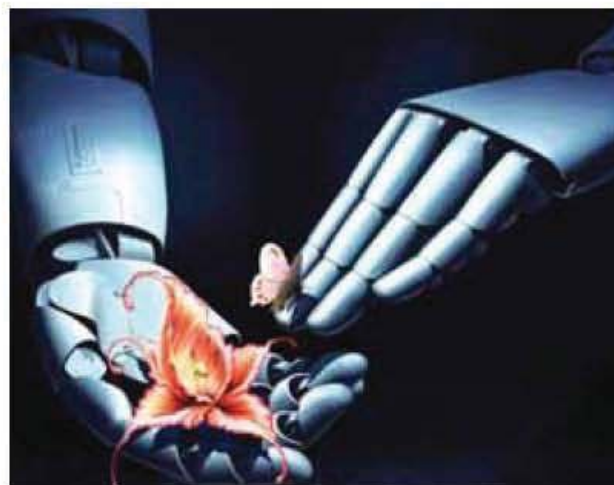

ЕТАП 1. ПОЧАТОК ЗОРЯНОГО ШЛЯХУ

Мистецтво плаката — багатожанрове: він буває рекламним, театральним, цирковим тощо. Плакат може піднімати просвітницькі, суспільні та екологічні проблеми.

Визнач, які теми висвітлені у плакатах, поданих на ілюстраціях.

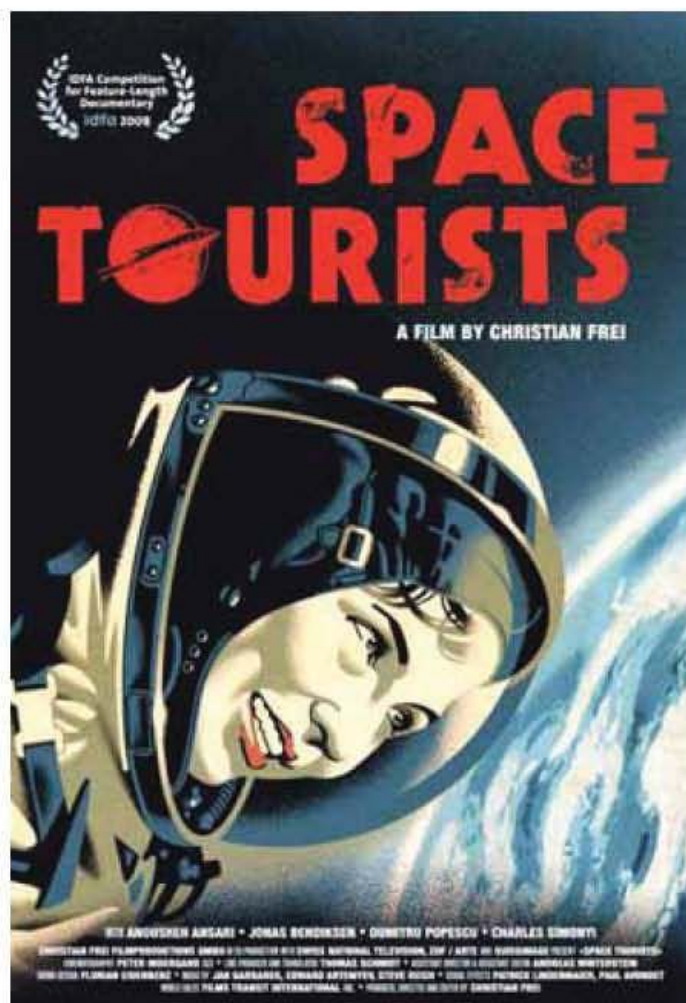

Космічні фантазії

Ідея плаката має бути легкозрозумілою. Він повинен сприйматися на великій відстані та привертати до себе увагу. Зміст зображеного має прочитуватися однозначно та швидко. Тому у створенні плаката краще застосовувати силуетні зображення, один-два плани, мало кольорів, виразний шрифт. Необхідно, щоб у *композиції* плаката малюнок і шрифт були взаємопов'язані.

Проаналізуй, як пов'язані малюнок і шрифт у плакатних композиціях.

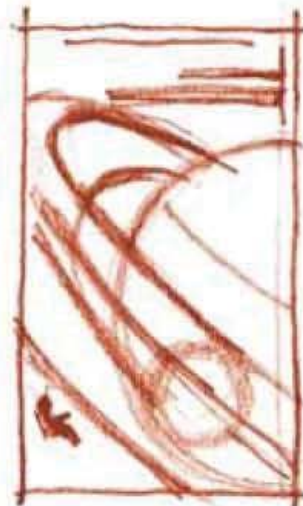
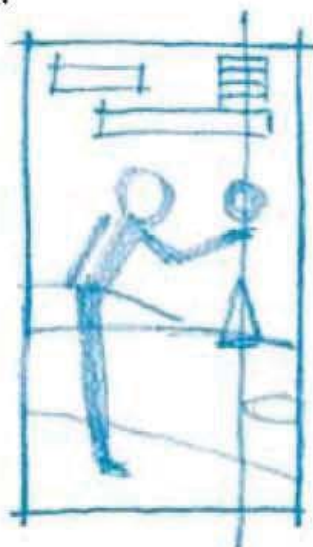
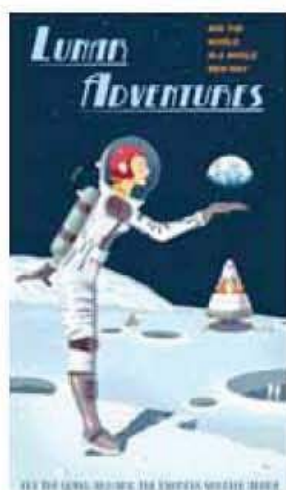
ЕТАП 1. ПОЧАТОК ЗОРЯНОГО ШЛЯХУ

Шрифти допомагають емоційно забарвити та збагатити текст, посилюють виразність композиції плаката.

Роздивись приклади шрифтів для плакатів на космічну тематику.

Запрошуємо у космічну пофорож
Космічна експедиція стартує
КОСМІЧНА ЕКСПЕДИЦІЯ СТАРТУЄ
Вперед до зірок! Вперед до зірок!

Роздивись взаємне композиційне розміщення шрифтів і малюнків на плакатах.

Практичне завдання

Створи плакат-запрошення в космічну подорож. Використай фломастери і маркери, за потреби — кольоровий папір. Придумай текст плакату та добери відповідний шрифт.

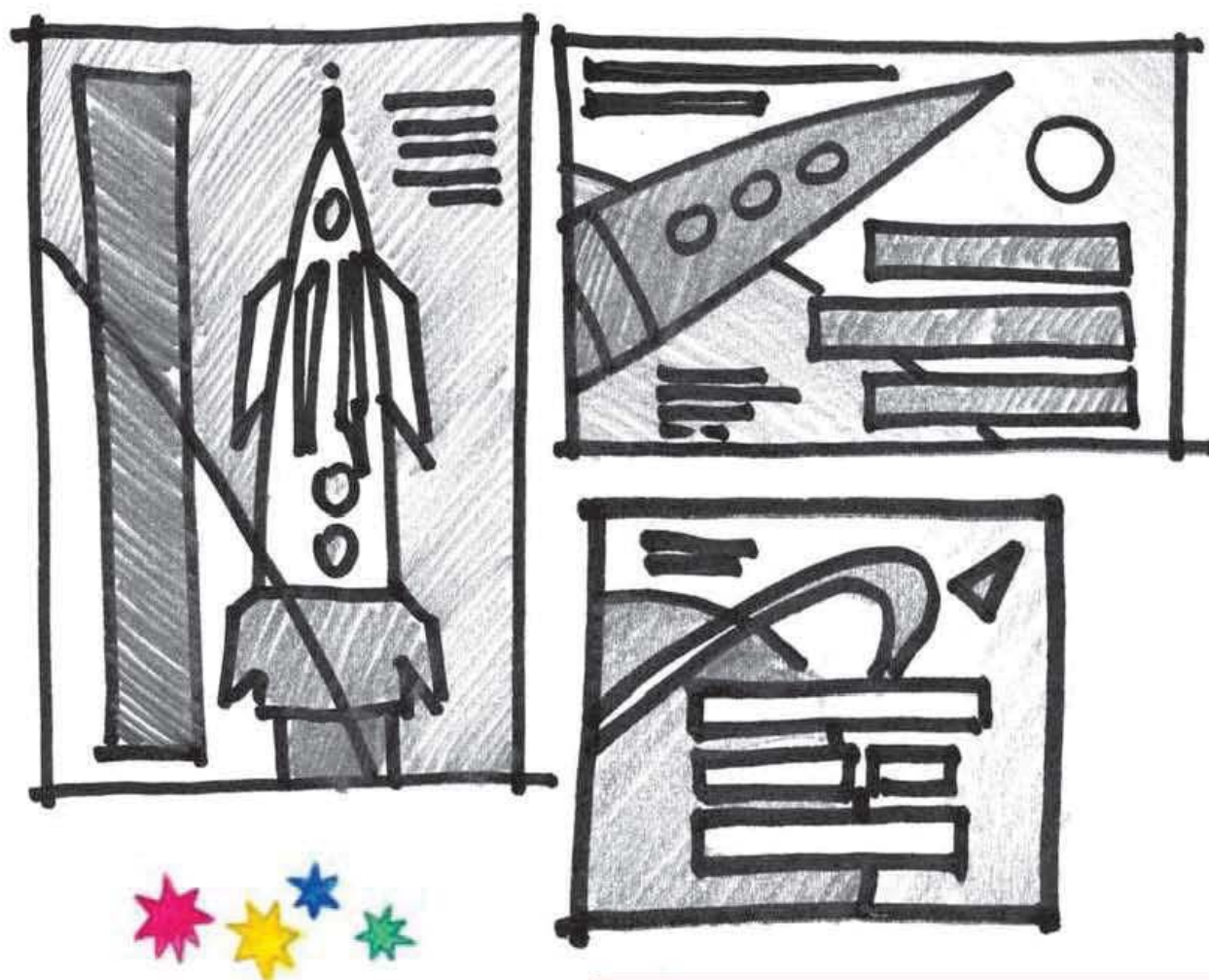
Поради

Розпочинаючи роботу над композицією, виконай кілька *ескізів*. Поглянь, як це можна зробити.

Відповідно до задуму:

- обери вертикальний чи горизонтальний формат;
- знайди виразне розміщення частин зображення, узгодь їх за розмірами;
- розмісти малюнок і шрифт так, щоб вони доповнювали один одного;
- виділи центр композиції за допомогою розміру, тону, кольору, повторення елементів;
- установи зорову рівновагу в композиції.

Словник-путівник

Образотворче мистецтво — відображення дійсності та фантазії митця в художніх образах.

Рисунок художній — зображення предметів і явищ на площині від руки; передає форму об'єктів, стан природи, настрої та емоції людини.

Ескіз — попередній начерк, що фіксує задум художнього твору.

Композиція — побудова художнього твору, зумовлена його змістом, характером і призначенням; взаємне розташування окремих частин твору, організація їх у гармонійну цілісність; самостійний художній твір.

Плакат — зображення рекламного та агітаційного характеру.

Шрифт — художнє накреслення зображення букв алфавіту, знаків і цифр певної будови.

Запитання і завдання

1. Визнач різновиди творів графіки на ілюстраціях.
2. Яка, на твою думку, роль кольору у виразності плаката?
- 3 *. **Самостійна пошукова робота.**

Роздивись поштову продукцію. Створи ескіз марки і конверта до Дня космонавтики.

Подія 2. Силуети зоряної флотилії

Уявляю, як хочеться тобі скоріше побачити космічні кораблі, що вирушають у далекі мандри галактиками Всесвіту. Поглянь, он височать виразними силуетами на тлі неба величезні лайнери. Зоряна флотилія готова до старту. У якому зорельоті тобі хотілося б подорожувати? Спробуймо намалювати його за допомогою силуету.

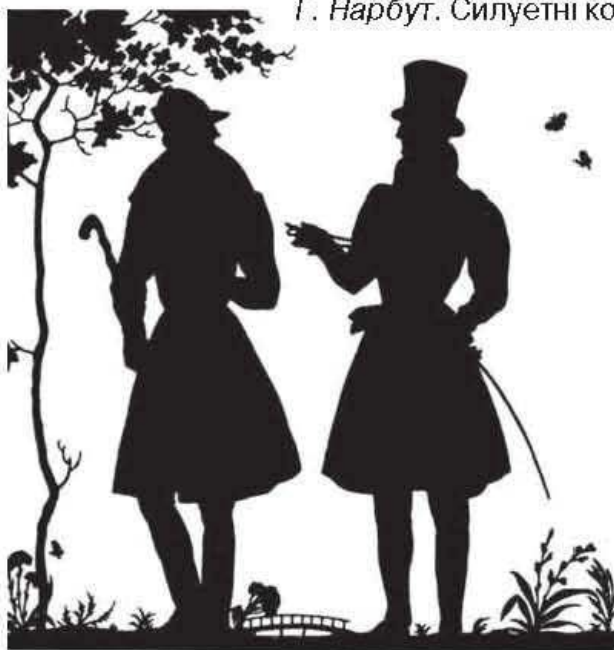

Скарбничка мистецької мудрості

Силует — вид графічної техніки, площинне однотонне зображення фігур і предметів. Форма силуету сприймається площинно через тональний контраст зображення і фону. При цьому форма узагальнюється, найхарактерніші її риси підкреслюються. Пляма і контур — лінія, що її окреслює, набувають у зображенні силуету виключного значення. Вони хоч і обмежують художника у засобах виразності, проте спонукають його до пошуку виразного художнього образу.

Мистецтво силуету побудовано на контрасті двох кольорів — чорного і білого. Проте іноді художники вводять у свої композиції додаткові кольори: розфарбовують деталі або — найчастіше в пейзажах — тло. Силуети бувають мальованими (тушшю чи білилами) або вирізаними (з паперу, картону, тканин) та наклеєними на контрастний фон.

Г. Нарбут. Силуетні композиції

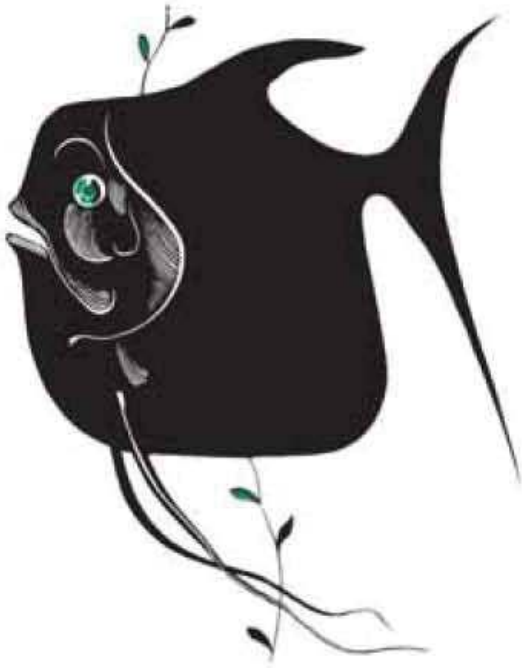

Мистецтво планети Земля

У техніці силуету часто виконують *портрет*, а також інші зображення: фігуру, пейзаж, ілюстрацію, побутову замальовку, батальну сцену.

Виразальні властивості силуету, використовують також в архітектурі, скульптурі, живописі, декоративному мистецтві.

В. Клемке. Ілюстрація

Г. Нарбут. Силуетні композиції

Ф. Толстой. Військові маневри

Силуетне зображення може бути *симетричним* і *асиметричним*. Симетрія вимагає точної відповідності розташування елементів цілого щодо прямої лінії (осі симетрії), тоді вона дзеркальна, або щодо центру, тоді — осьова. Симетрична форма завжди впорядкована. Асиметрія — це відсутність або порушення симетрії.

Із джерела народної творчості

Виконати зображення у дзеркальній симетрії з паперу дуже просто: достатньо скласти аркуш навпіл і вирізати будь-який силует — отримаємо два симетричні зображення. Таким способом здавна народні майстри створюють симетричні витинанки. Проте паперові силуети бувають і асиметричними.

Роздивися симетричну та асиметричну витинанки.

О. Харченко.
Ку-ку-рі-ку!

Г. Дудар. Пташки

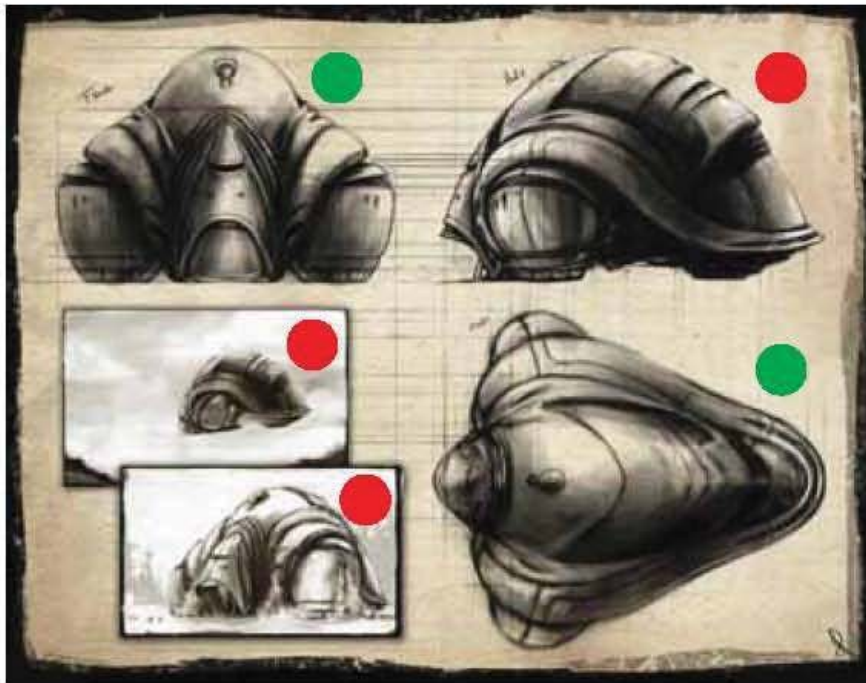

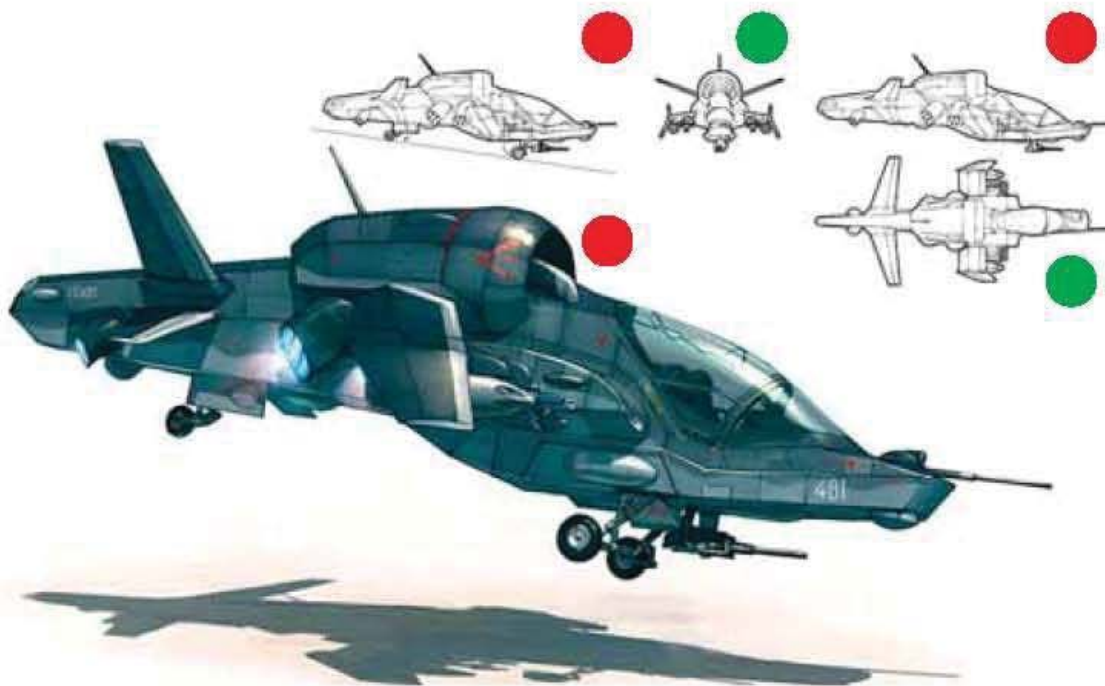
Космічні фантазії

Один і той самий предмет, залежно від того, як ми на нього дивимося, може виглядати симетричним чи асиметричним. Фронтальне положення або вигляд «прямо» (людини лицем, будинку фасадом) симетричне, а бокове (у профіль) — асиметричне.

Роздивися симетричні та асиметричні зображення зорельотів.

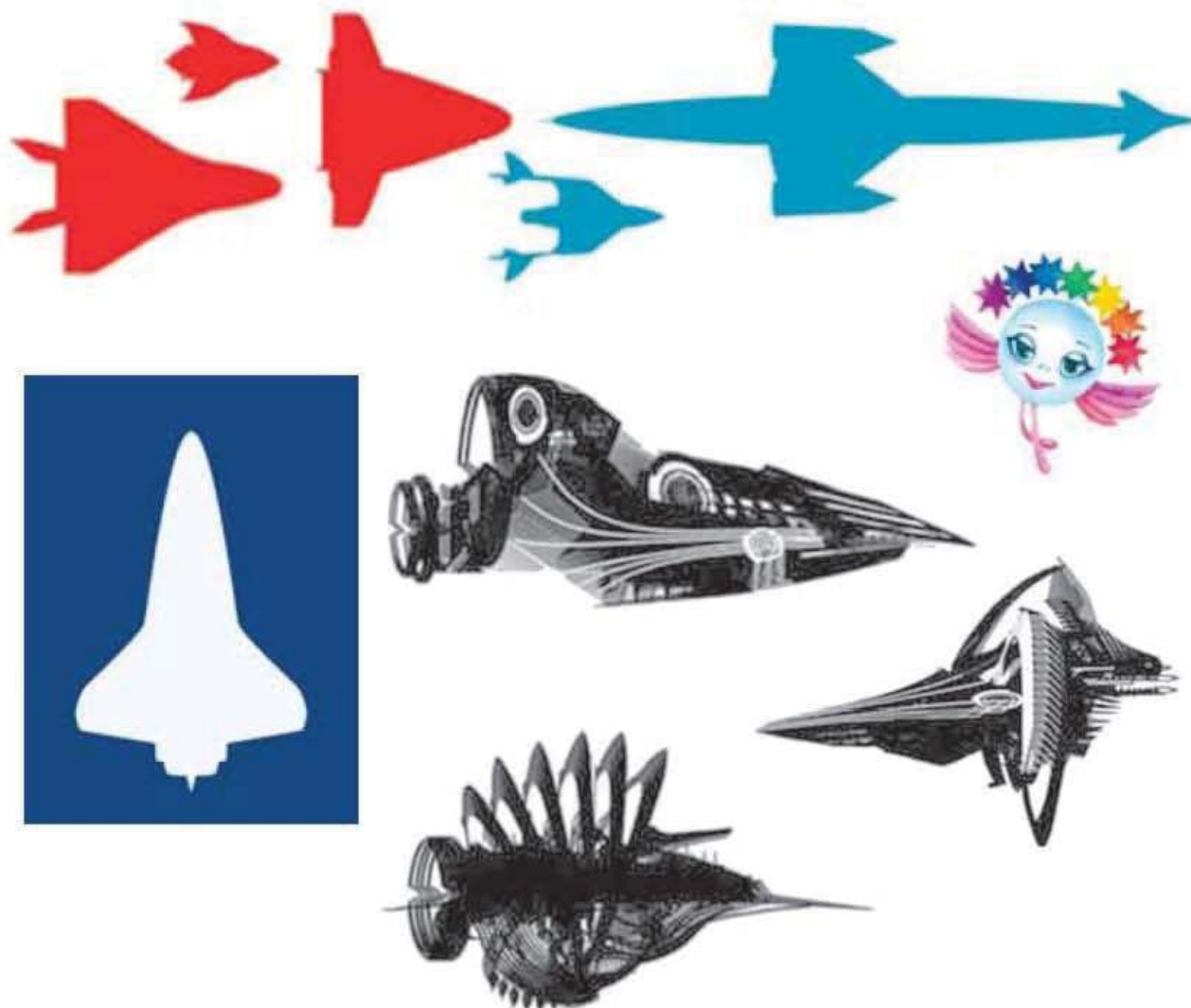

● — симетрія
● — асиметрія

ЕТАП 1. ПОЧАТОК ЗОРЯНОГО ШЛЯХУ

Визнач симетричні та асиметричні силуети космічних кораблів.

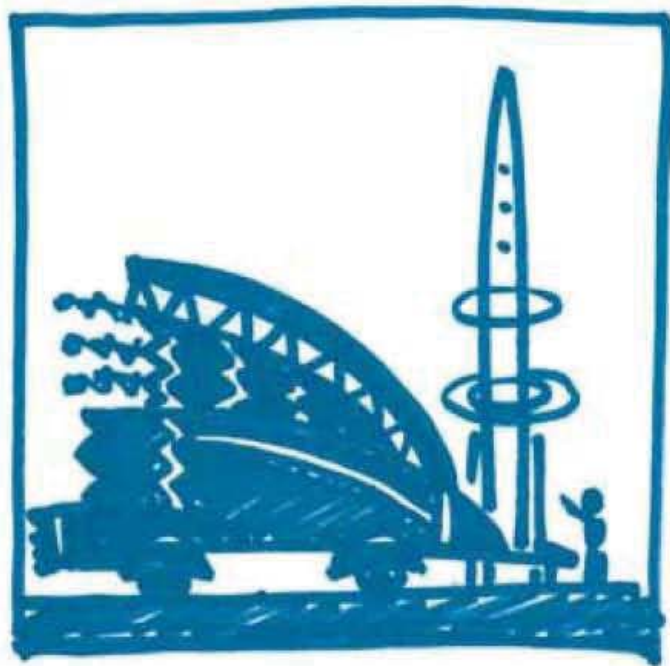
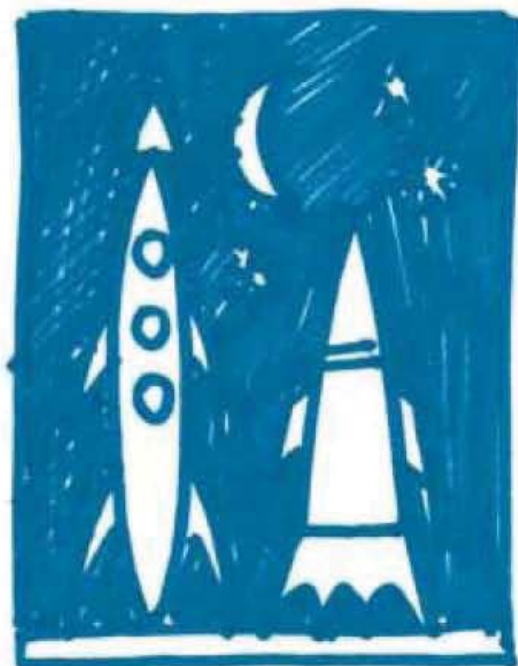
Практичне завдання

Створи композицію «Силуети зоряної флотилії» або «Зорельоти на старті» в техніці силуету.

Поради

Спочатку виконай ескізи композиції. Силуети космічних кораблів можуть бути симетричними й асиметричними. Композицію можна виконати за допомогою аплікації або використати графічні матеріали: чорну туш і пензлик для великих площин та перо для деталей, або товстий чорний маркер для замальовування силуету і гелеву ручку для уточнення частин малюнку. Крім традиційного для силуету чорного і білого кольорів, можна використати й інші, але обов'язково такі, щоб зберегти силу контрасту — світлого на темному чи темного на світлому.

Словник-путівник

Силует — вирізане зображення або контурний малюнок, заповнені одним тоном, що контрастує із тлом.

Контраст — зіставлення протилежних за характером зображень, що посилює вплив кожного з них.

Тло (фон) — частина образотворчої або декоративної композиції, що виконує допоміжну роль у вирішенні задуму (навколишнє середовище, дальній план).

Симетрія — дзеркальне відображення частин одного цілого по обидва боки від центра або осі симетрії.

Вісь симетрії — уявна лінія поділу, що розділяє предмет на дві абсолютно однакові частини, які є наче дзеркальним відображенням одна одної.

Асиметрія — відсутність або порушення симетрії.

Запитання і завдання

1. Завдяки яким художнім засобам досягається виразність силуету?
2. Які особливості побудови симетричної та асиметричної форми?
- 3 *. **Самостійна пошукова робота.**

Пригадай природні форми. Намалюй силуетне симетричне та асиметричне зображення однієї і тієї ж рослини.

Художній проект для допитливих

Спробуй вирізати силуетні портрети друзів, близьких. Використай вдалі варіанти для оформлення вітальних листівок.

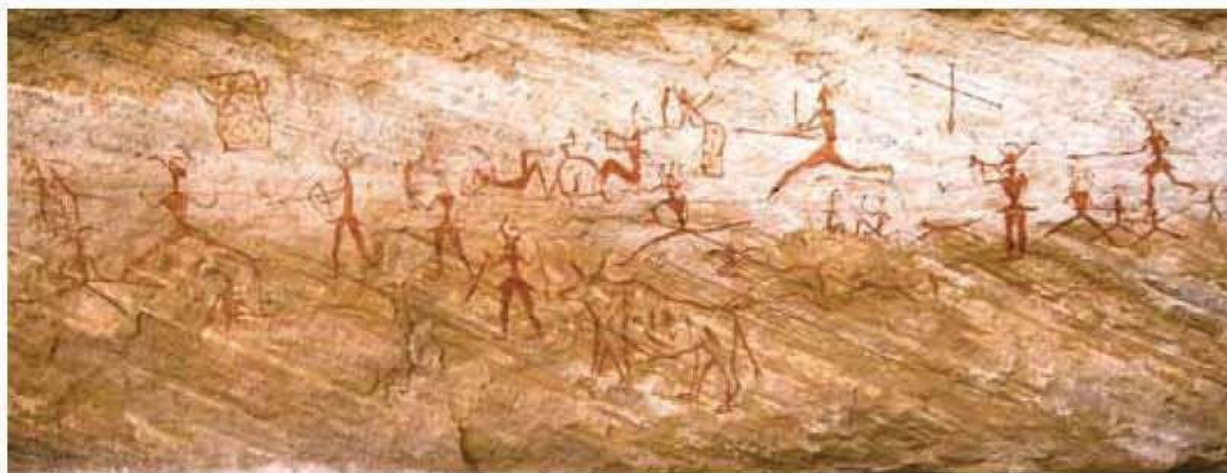
Подія 3. Піктограми для космічної експедиції

Чи спадало тобі на думку, як члени екіпажу та пасажери космічного корабля — люди різних національностей, які розмовляють різними мовами, будуть орієнтуватися у його приміщеннях? Адже там, як і на величезному морському лайнері, є і своєрідний капітанський місток — пульт управління зорельотом, і центр наукових досліджень, а також галактична бібліотека, космічна оранжерея, медичний пункт, тренажерний зал, кают-компанія, майстерні митців, каюти мешканців тощо. Як же допомогти членам команди не заблукати в лабіринтах корабля? Яку знайти художню мову, щоб вона була зрозумілою всім? Така мова є, й існує вона з найдавніших часів. Це — піктографія — малюнкове письмо. У ньому поняття передаються за допомогою малюнків: фігур, схем, спрощених зображень — *пиктограм*.

Скарбничка мистецької мудрості

Ще до того, як люди придумали шрифт, вони обмінювалися посланнями, на яких за допомогою рисунків (людей, тварин, рослин, гір, річок тощо), знаків (точок, рисок, стрілок) і прадавніх символів (сонця, води, блискавки, ока, руки) зображали те, що хотіли передати словами.

Мистецтво планети Земля

Піктограма сьогодні — це стилізоване графічне зображення, спрощене з метою полегшення візуального сприйняття. Піктограма посилює характерні риси зображуваного об'єкта, тому часто стає символом, наприклад: знак, що позначає лікарню (червоний хрест), стоянку автотранспорту (літера Р), інформацію (літера І). Відомими символами сьогодення стали, наприклад, веселка, лавровий вінок, тризуб, якір тощо.

Нині піктограма лишається способом міжнаціонального спілкування, потреба в якому постійно зростає. Найвідоміші піктограми: знаки дорожнього руху; вказівники на громадському транспорті (на вокзалах, аеропортах, у метро); стилізовані позначення в медичних установах та побутових службах (їдальні, перукарні), а також емблеми різних установ, громадських організацій; елементи графічного інтерфейсу комп'ютера та пульта управління транспортним засобом.

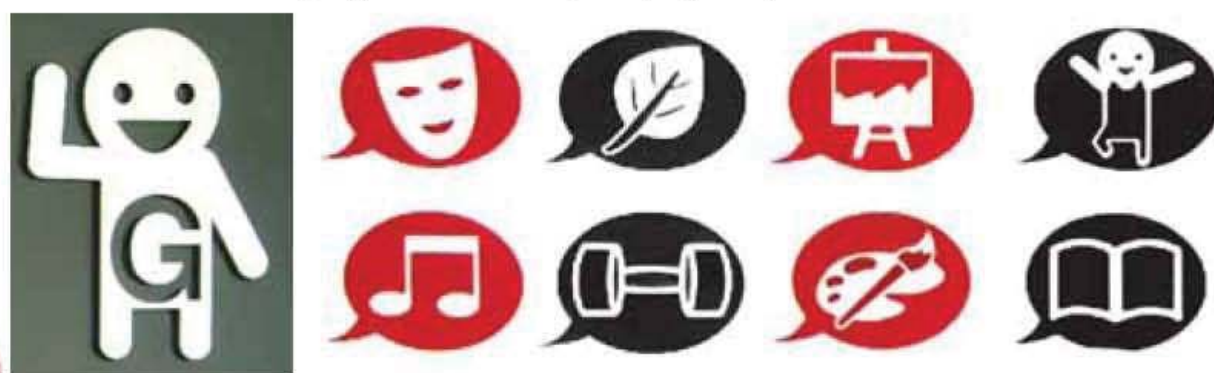

ЕТАП 1. ПОЧАТОК ЗОРЯНОГО ШЛЯХУ

Зверни увагу на те, що піктограми однієї серії, тобто однакової тематики, наприклад спортивні або дорожні знаки, вписуються в певні геометричні фігури: квадрат, круг, трикутник. Вони подібні між собою за характером *стилізації* зображуваних об'єктів та виконані в однакових кольорах. Зображення на піктограмах силуетні, що робить їх більш виразними.

Створення піктограм — цікава і непроста робота, адже кожен малюнок має передавати певну інформацію.

Космічні фантазії

Роздивись емблеми космічних експедицій та знайди на них силуетні зображення.

Знайди серед піктограм такі, що можуть знадобитись у космічній подорожі.

Із джерела народної творчості

Роздивися прадавні знаки-символи на писанках. Які з них нагадують сучасні піктограми? Які можна використати для створення піктограм?

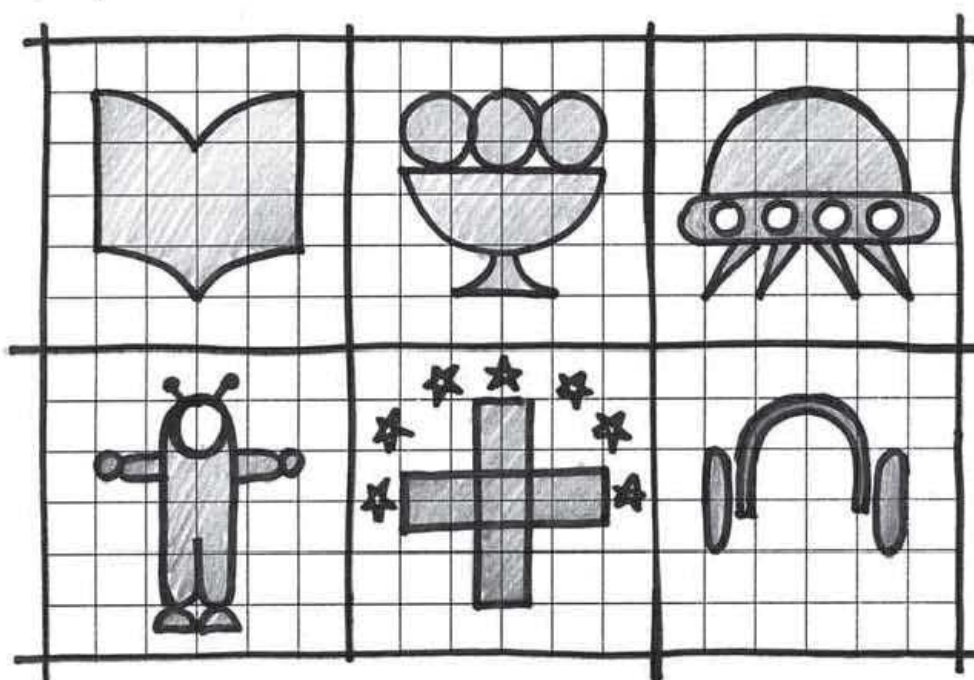

Практичне завдання

Створи піктограми для космічної експедиції.

Поради

Спочатку обери геометричну форму, в яку вписуватимеш знак. Для створення символів застосуй однакові прийоми стилізації. Для цього розміщуй і будуй всі малюнки на спеціально підготовленій графічній сітці, що забезпечить єдиний принцип стилізації, однаковий підхід до спрощення форми, а також типовий розмір основного зображення та його частин. Добери для піктограм колір.

Словник-путівник

Піктограма — знак, що відображає найважливіші риси об'єкта, предмета чи явища, на які він вказує, найчастіше у схематичному вигляді.

Стилізація — узагальнення, спрощення зображення предмета, фігури в певному стилі.

Запитання і завдання

1. Яку роль у створенні піктограми відіграє стилізація форми?

2. Подумай, яке зображення може стати основою для створення піктограми гуртка чи секції, що ти відвідуєш.

3 *. **Самостійна пошукова робота.**

Склади піктографічного листа своєму товаришу та перевір, чи вдалося тобі точно передати потрібну інформацію.

Художній проект для допитливих

У вільний час виготов собі перепустку на космічний корабель. Розмісти на невеликому аркуші прямокутної, квадратної чи круглої форми такі зображення: назву зорельота; прапор України, яку ти представляєш; свою фотографію із зазначенням імені та прізвища; піктограму, що відображає твою діяльність під час експедиції, та все це художньо оформи.

Роздивися приклади використання різних шрифтів для написання назви зорельота.

Подія 4. Портрет посланців Землі

О т і настав день прощання із планетою, родиною, друзями. Незабаром — старт космічного корабля! Якою запам'ятається мить відльоту для учасників цієї визначної події? Тут необхідна твоя допомога: намалюй портрет посланців Землі перед початком космічної експедиції. Адже саме малюнок, виконаний рукою художника, збереже для наступних поколінь і документальність побаченого, і протиріччя почуттів — сум від прощання з минулим та захоплення від зустрічі з майбутнім.

Скарбничка мистецької мудрості

Портрет — один з найпопулярніших жанрів образотворчого мистецтва. За характером зображення в усіх видах мистецтва виділяють *парадний портрет* (офіційний, урочистий) і *камерний*, у якому розкривається характер людини. Розрізняють *станкові* портрети (картина в живописі, бюст у скульптурі, графічний аркуш у графіці) та *монументальні* (монумент, фреска, мозаїка). На портреті може бути зображена одна людина, пара або група людей.

◀ Я. Музика. Княгиня Ольга

І. Бровді.

Пам'ятник Кирилу та Мефодію ▼

Мистецтво планети Земля

Роздивися групові портрети. Подумай, якими засобами художники показали професійну спільність або родинний зв'язок персонажів картин.

Ф. Х. де Гойя. ▲
Сім'я короля Карла IV

Ф. Хальс. Банкет офіцерів роти
святого Георгія ▼

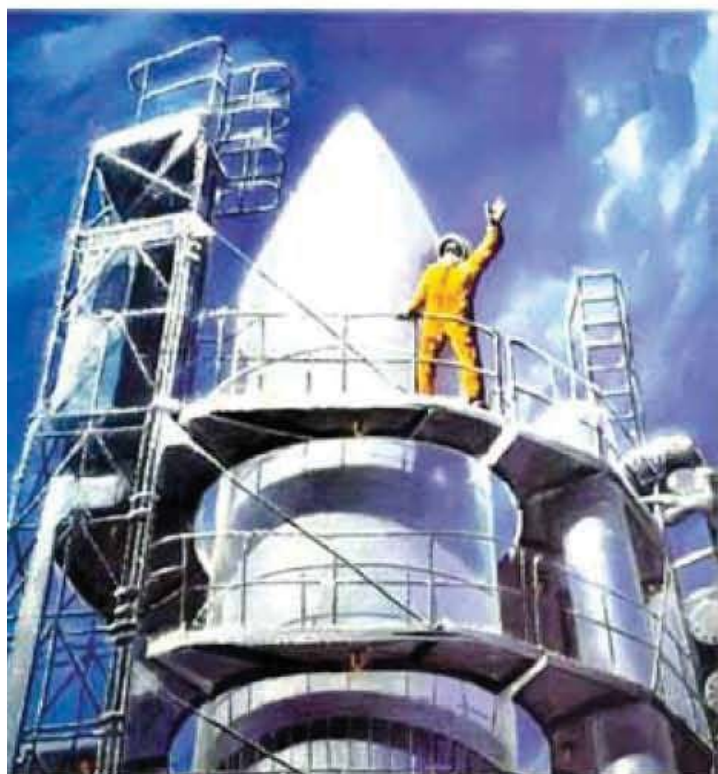
ЕТАП 1. ПОЧАТОК ЗОРЯНОГО ШЛЯХУ

Розглянь фотографії космонавтів перед стартом.

Допомагає художнику правильно зобразити постаті людей на картинах дотримання відповідних пропорцій — співвідношень частин фігури між собою та із зростом людини. Так само, із дотриманням відповідних пропорцій, зображаються транспортні засоби, механізми та архітектурні споруди: узгоджуються між собою розміри коліс, кузова, кабіни тощо.

Розглянь і порівняй розміри і пропорції людей та механізмів.

▲ О. Леонов, А. Соколов.
Перед стартом

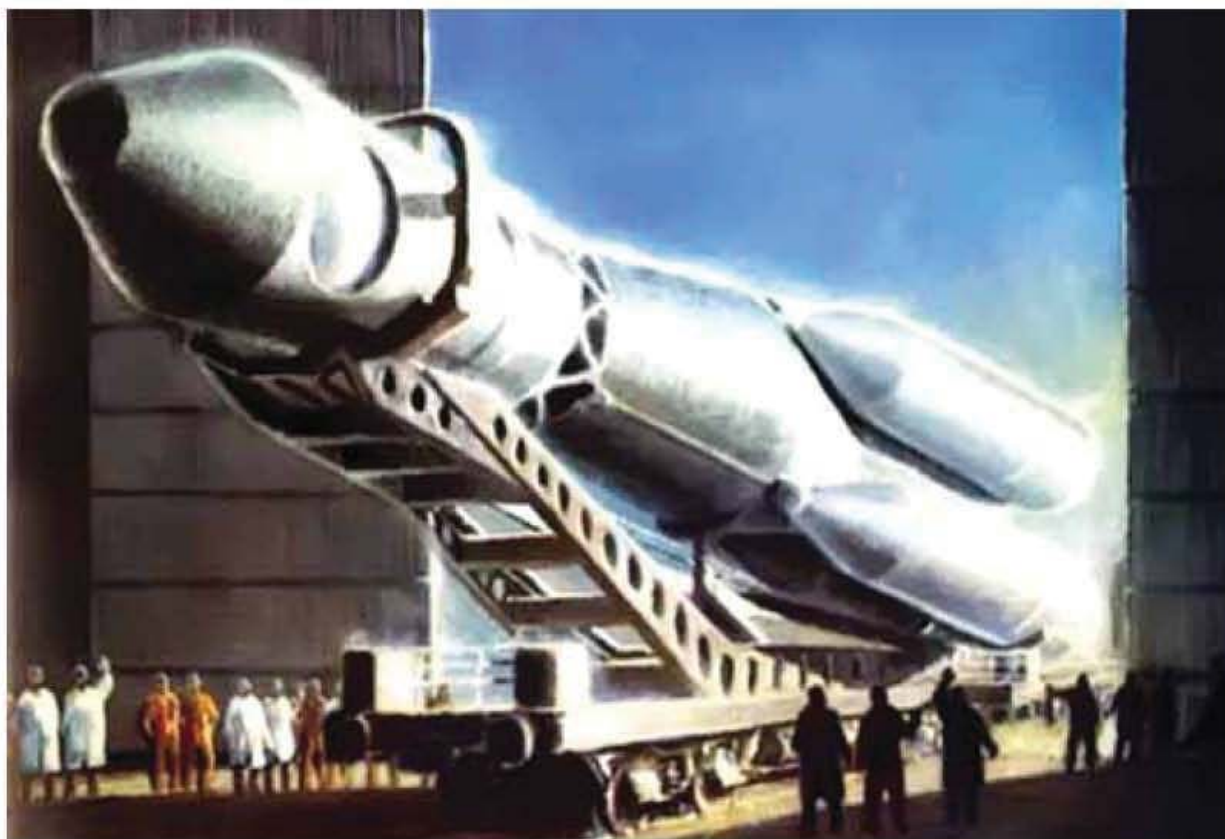

С. Моррелл. На старті ►

Космічні фантазії

Велике значення в зображенні різноманітних архітектурних споруд, технічних пристроїв, обладнання, транспорту має дотримання масштабності — відповідності зображуваних об'єктів розмірам, зокрема зросту людини. Адже, наприклад, саме намальована поруч із літаком постать льотчика дає нам уявлення про розміри зображеного літального апарата.

О. Леонов, А. Соколов. ▲
«ВОСТОК» направляється на старт

О. Єлізарова.
Відлік на хвилини ▼

Із джерела народної творчості

На Україні перші парадні портрети — «парсуни», на яких зображувалися реальні історичні постаті, почали писати в XVII ст. І хоча завданням художника було прославити особу, засвідчити її знатне походження, він намагався передати у портреті характер і вдачу людини.

Невідомий художник.
Портрет отамана
Данили Єфремова

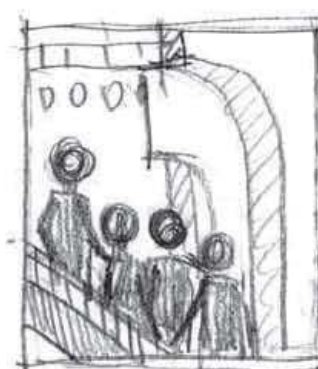
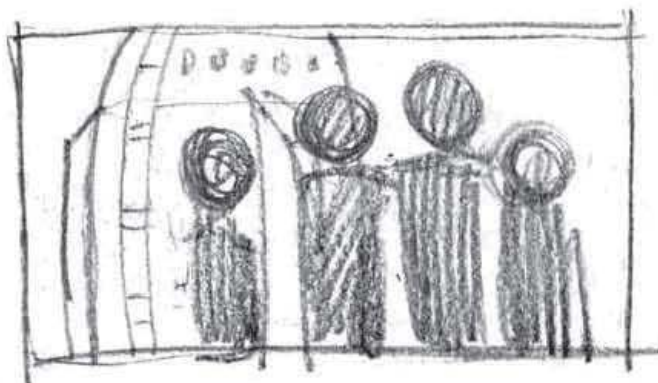
Невідомий художник.
Портрет
Семена Сулими

Практичне завдання

Кольоровими олівцями або фломастерами намалюй груповий портрет екіпажу космічного корабля перед стартом.

Поради

Якщо захочеш зобразити людей на фоні зорельота, намалюй таку його частину, щоб став очевидним його розмір. Космонавтів розмісти на передньому плані. Спробуй передати різну фактуру поверхонь космічного корабля, одягу космонавтів тощо. За потреби застосуй колаж.

Роздивись варіанти симетричної та асиметричної композиції групових портретів.

Словник-путівник

Пропорції — закономірні співвідношення розмірів частин форми між собою та в цілому. Розрізняють архітектурні пропорції і пропорції, які використовують для зображення людського тіла й обличчя.

Масштабність — співрозмірність фігури людини з навколишнім середовищем.

Колаж — технічний прийом в образотворчому мистецтві, що передбачає створення живописних чи графічних творів шляхом наклеювання на певну основу предметів і матеріалів, відмінних від неї за кольором та фактурою. Колаж може домальовуватися будь-якими матеріалами.

Фактура — характер поверхні мистецького твору, що впливає на його сприйняття.

Запитання і завдання

1. Які з поданих портретів тобі найбільше сподобались і чому?
2. Що є центром композиції в портреті та як він виділяється?
- 3 *. **Самостійна пошукова робота.**

Склади архів сімейних фотографій.

Художній проект для допитливих

За бажанням розроби макет (вигляд) газетної сторінки з повідомленням про старт космічної експедиції. Для цього застосуй техніку колажу. Придумай назву статті. Вклей свій малюнок та шрифтову композицію із заголовком на справжню газету, у якій тобі хотілося б розмістити свій репортаж із місця події, та груповий портрет космонавтів. Не забудь підписатися як художник-кореспондент.

Подія 5. Інтер'єр зорельота

Ура! Ми на борту зорельота! Яка краса! Таких кімнат, коридорів удома не побачиш. Уздовж стін розміщено безліч приладів, посередині незвичайної форми приміщень розташовано спеціальне обладнання. Оце так інтер'єр! Нумо вчитися його малювати.

Скарбничка мистецької мудрості

Зображення внутрішнього простору приміщень — його інтер'єрів — популярний жанр графіки і живопису. Саме в зображеннях інтер'єрів художники залишили нам детальні свідчення про моду, побут, посуд, меблі різних часів, а також дали яскраві уявлення про захоплення їхніх господарів.

Л. Премаззі. Інтер'єри Нового Ермітажу. Кімната французького мистецтва

Мистецтво планети Земля

Так реалістично малювати інтер'єри художникам допомагають закони перспективи. Згідно з ними візуально здається, що предмети у просторі зменшують свій розмір з віддаленням до лінії горизонту — умовної лінії, що знаходиться на рівні очей та слугує основою для перспективної побудови. Для побудови інтер'єру доцільно застосувати лінійну перспективу.

Часто інтер'єр зображають фронтально — коли видно три стіни приміщення. Тоді фронтальна стіна розміщена посередині, паралельно лінії горизонту.

*Німецька школа
дизайну.
Проект павільйона
для експозицій під
Мюнхеном*

*Дж. П. Паніні.
Інтер'єр базилики
Санта Марія Маджоре*

Ракурс (вигляд) інтер'єру залежить від зміни розміщення горизонту. Тому спочатку художники обирають точку зору на приміщення, визначають лінію горизонту та знаходять на ній точку сходження перспективних ліній. Бокові стіни та лінії, що їх позначають, віддаляючись до лінії горизонту, «сходяться» в цій точці. Коли «каркас» побудований, розпочинається перспективна побудова вікон, дверей, інших деталей інтер'єру. Все, що знаходиться паралельно стінам, підлозі, стелі, також спрямовано в точку сходження. У фронтальній перспективі вертикальні й горизонтальні лінії свій напрямок не змінюють.

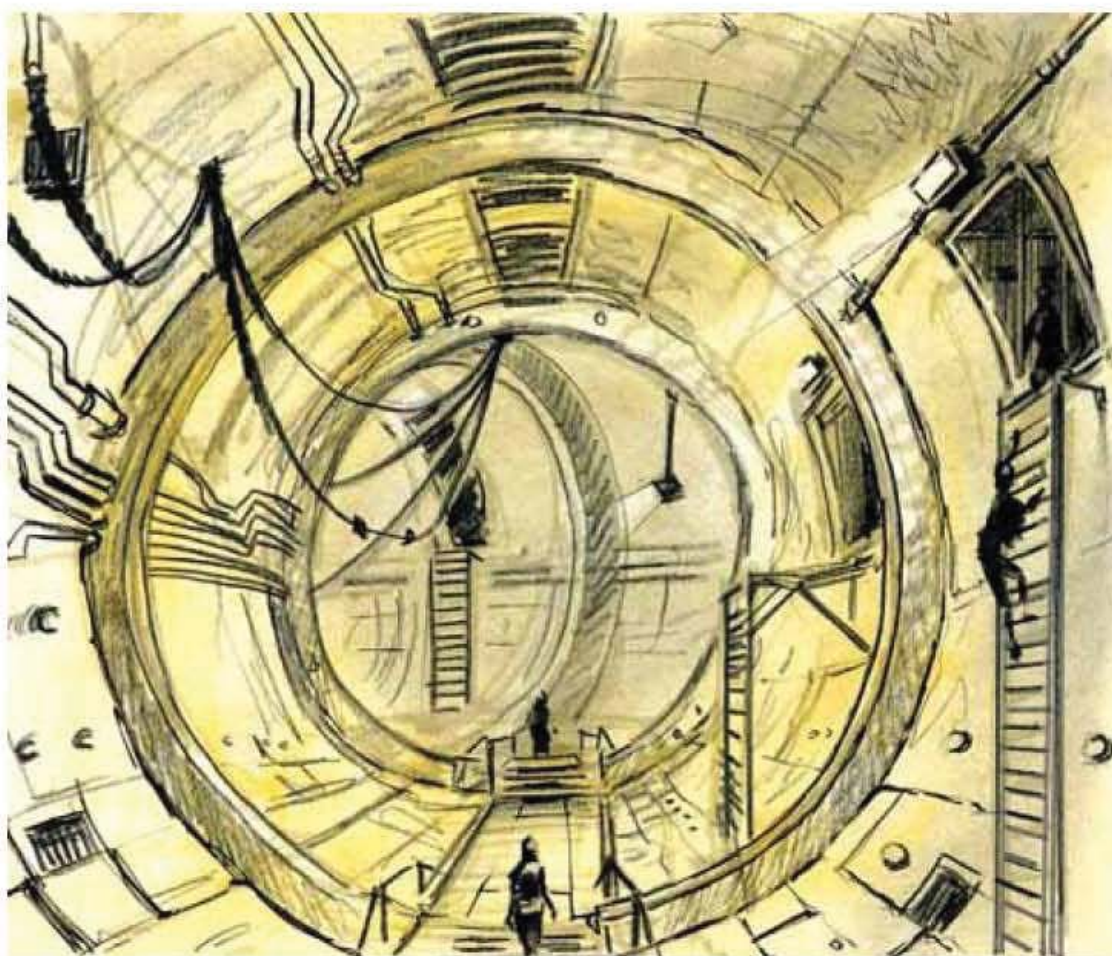
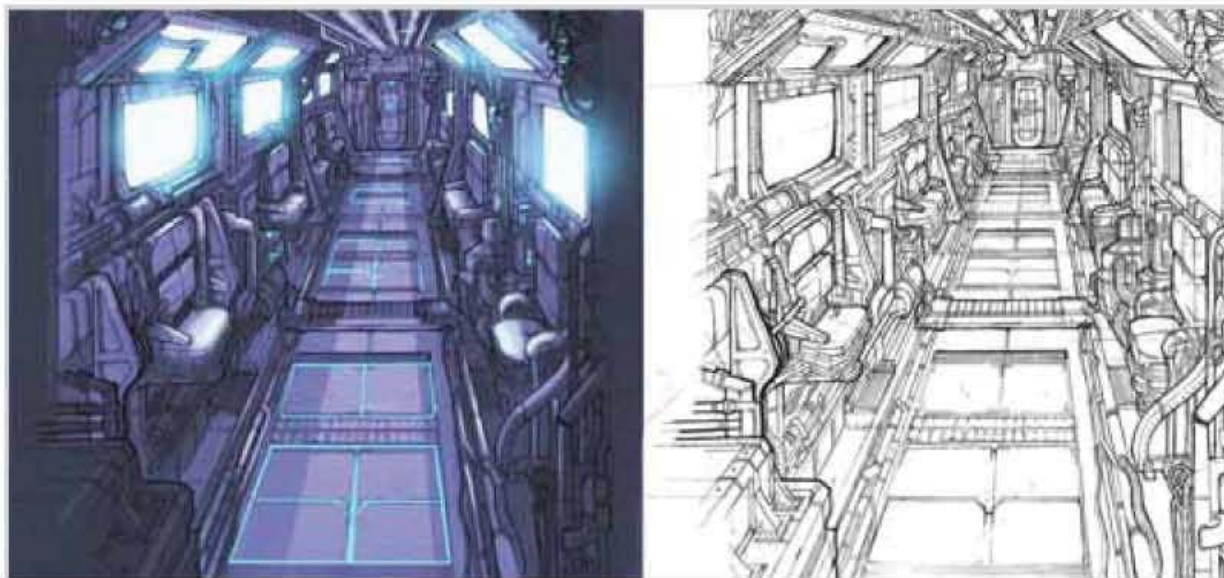
Придивись, як змінюється вигляд інтер'єру залежно від розміщення точки сходження — посередині чи збоку.

Космічні фантазії

Лінія також відіграє значну роль у виявленні перспективної побудови. На передньому плані вона жирна, насичена, а з віддаленням стає тоншою, світлішою. Штрих змінюється так само.

ЕТАП 1. ПОЧАТОК ЗОРЯНОГО ШЛЯХУ

Роздивися різні варіанти зображення інтер'єру зорельота.

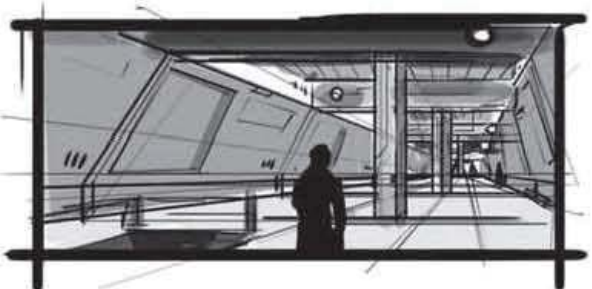
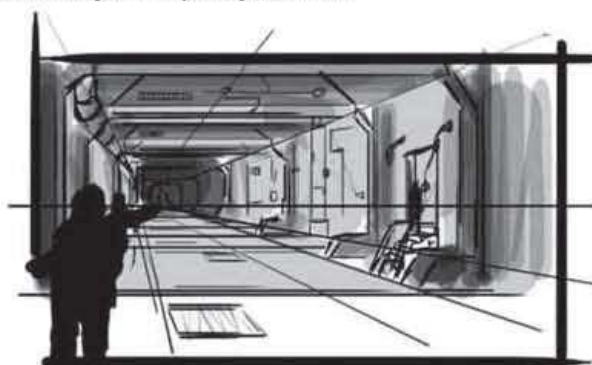
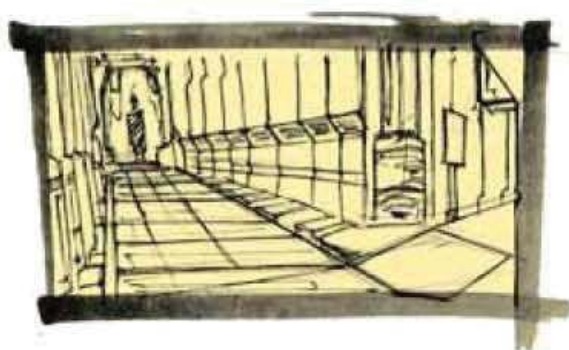

Практичне завдання

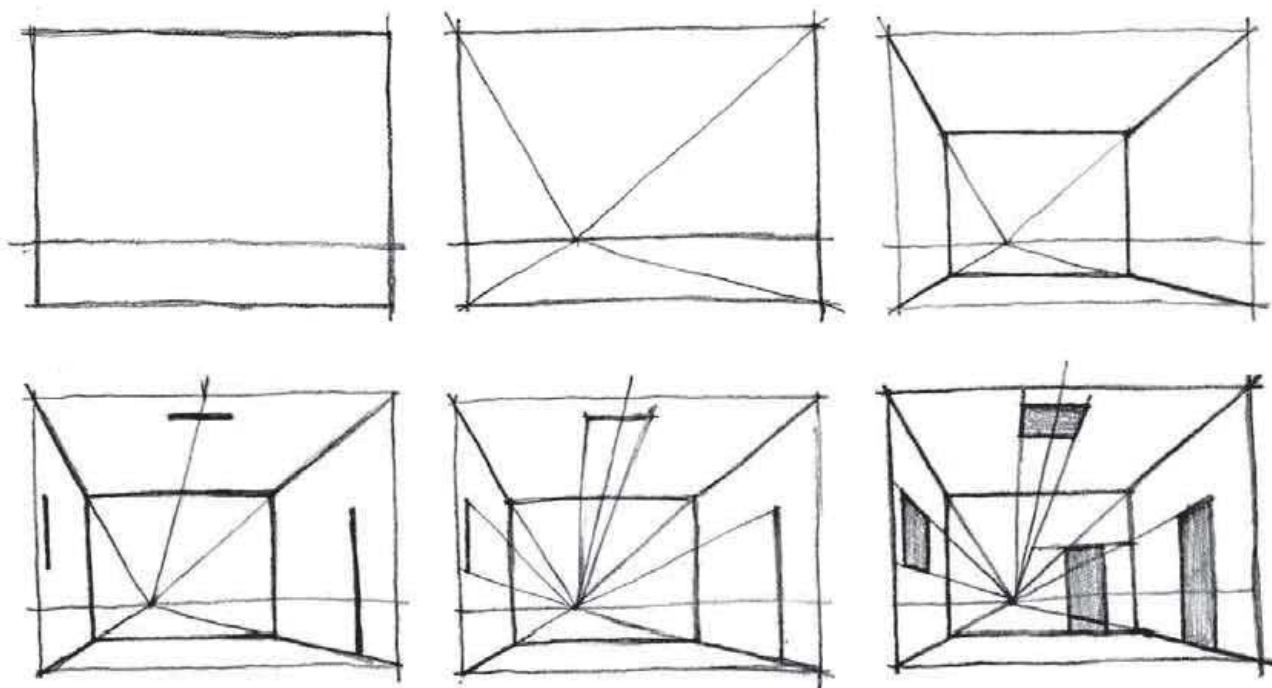
Графітними або кольоровими олівцями намалюй інтер'єр зорельота.

Поради

Намалюй інтер'єр у фронтальному положенні. Намість лінію горизонту та познач на ній точку сходження. Спочатку проведи до неї лінії, що обмежують стіни, стелю і підлогу. Потім так само намість двері, вікна, світильники на стелі, рисунок підлоги. Поступово деталізуй зображення. Використовуй різну товщину лінії для виявлення перспективних скорочень. Щоб передати розташування світла і тіні на поверхнях, застосуй штрихування.

Словник-путівник

Інтер'єр — внутрішній вигляд приміщення.

Перспектива — далечінь; видиме скорочення розмірів предметів, що віддаляються від нас; система способів зображення предметного світу на площині відповідно до закономірностей зорового сприйняття людиною різних предметів.

Лінійна перспектива — спосіб зображення предметів на площині з урахуванням уявної зміни їхньої величини, зумовленої віддаленням цих предметів від точки спостереження.

Точка сходження — уявна точка на лінії горизонту, в якій сходяться при побудові малюнка всі паралельні лінії, що йдуть углиб.

Ракурс — вигляд різних предметів, фігур, форм з певної точки зору в перспективі.

Запитання і завдання

1. Визнач фронтальний і кутовий інтер'єри.
2. Назви основні етапи побудови лінійної перспективи.
- 3 *. **Самостійна пошукова робота.**

Поміркуй, чи доцільно змінити інтер'єр вашої класної кімнати. Якщо так, обґрунтуй свою думку та запропонуй ескіз класному керівнику.

Художній проект для допитливих

Разом з однокласниками порадьтеся, як можна покращити інтер'єр шкільної їдальні. Чи варто при цьому змінювати розташування столів, а може взагалі змінити їх форму?

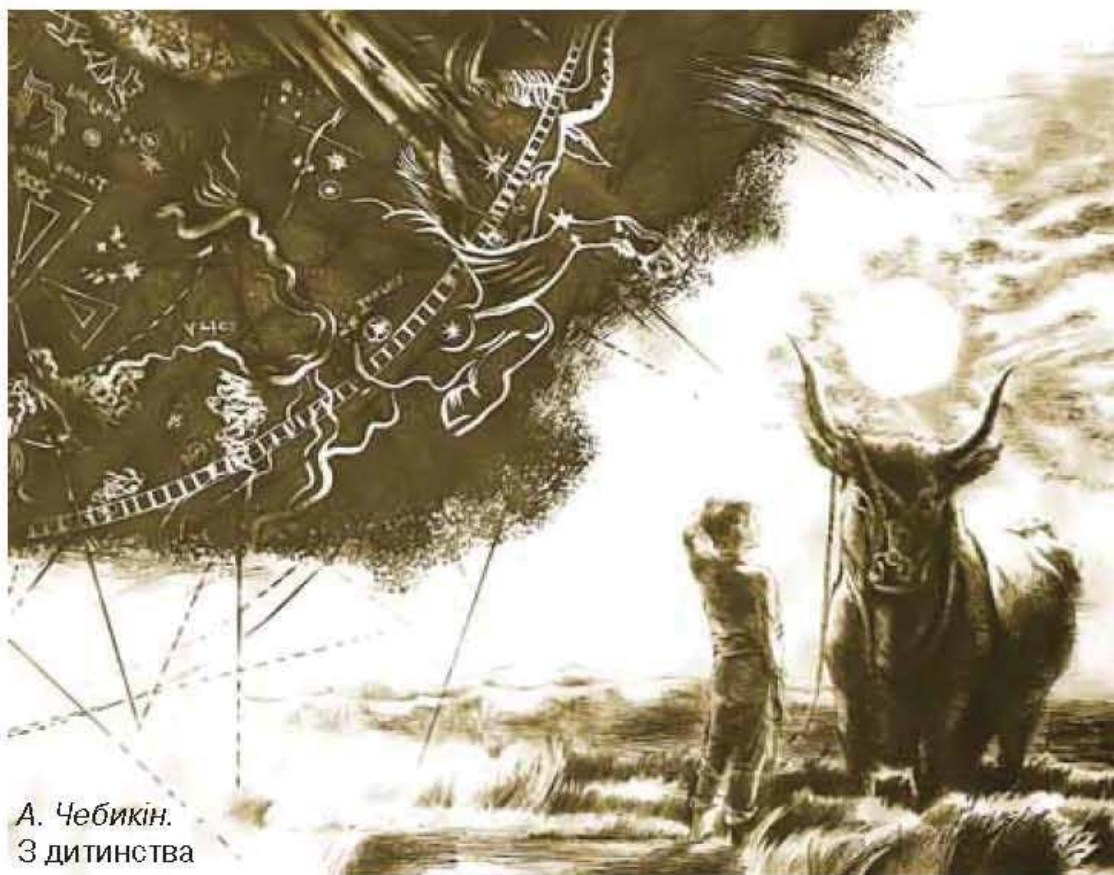
Подія 6. Зоряне небо в ілюмінаторі

Зореліт покинув Землю. Ми у космосі. Як завжди, коли мандруєш, хочеться поглянути у вікно і подивитися, що там. Зазирни в ілюмінатор космічного корабля. На тебе чекає дивовижне видовище: нескінченне зоряне небо з переплетіннями яскравих сузір'їв. Хутчіше намалуй цю красу, щоб втілити в композиції перші емоції та враження.

Скарбничка мистецької мудрості

Краса художнього твору багато в чому залежить від його гармонійної побудови. Ми не зможемо сприймати твір закінченим, якщо його частини візуально не будуть врівноваженими. Встановлення рівноваги в художньому творі залежить від розподілу мас композиції відносно її центра. Врівноважена композиція викликає відчуття спокою, впевненості, стійкості.

А. Чебикін.
З дитинства

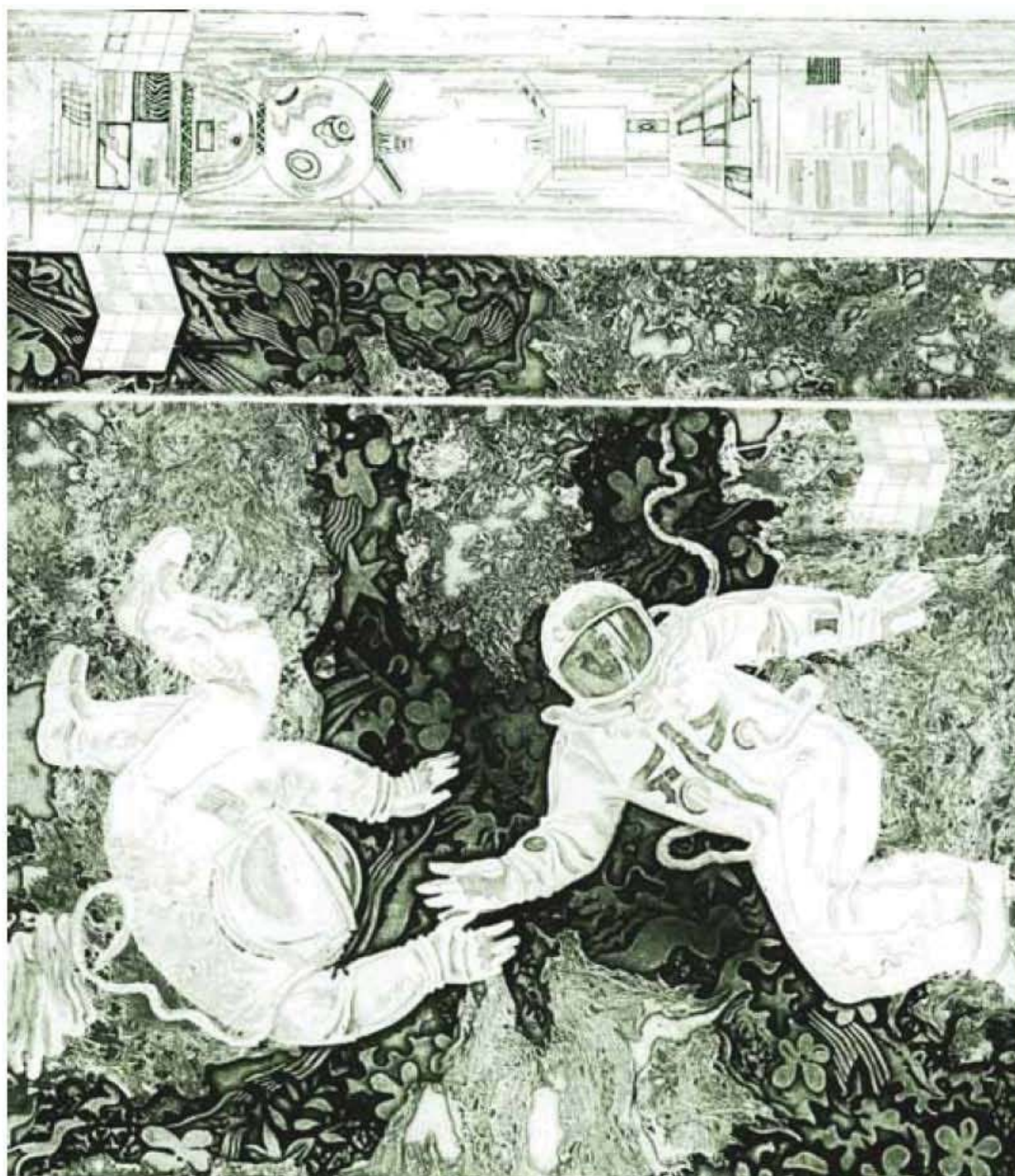

Мистецтво планети Земля

У графічній композиції рівновага досягається:

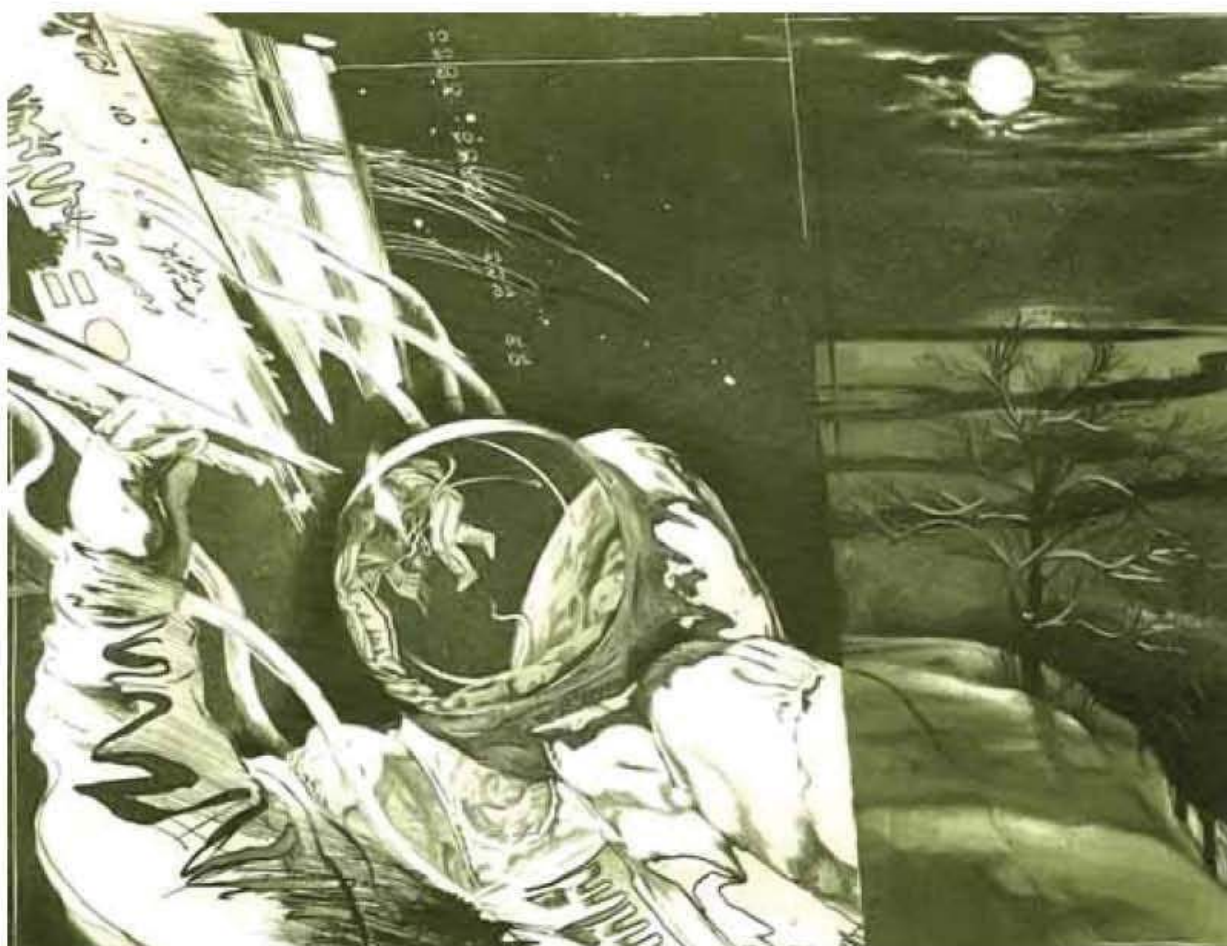
- взаємним підпорядкуванням великих і маленьких, світлих і темних плям;
- напрямком, товщиною і характером накреслення ліній;
- скупченням чи розрідженням точок, штрихів.

А. Чебикін. Космос для миру

Завжди врівноваженою є симетрична композиція, адже вона згуртована навколо центра симетрії чи по обидва боки від осі симетрії. Проте рівновага досягається і в асиметричній композиції: за рахунок врівноваження між собою частин зображення за розмірами, конфігурацією, кольором, тоном. Роздивись, як композиційна рівновага досягнута в картині завдяки взаємодоповнюючому розміщенню світлих і темних плям.

А. Чебикін. Серія «Космос-Земля». Далеко-близько

Дж. Карвер.
Космічний
краєвид

Космічні фантазії

Для побудови гармонійної композиції необхідною умовою є також досягнення цілісності — такого взаємного підпорядкування та неподільності всіх її складових елементів, коли ні додавати, ні вилучити з композиції вже нічого не можна.

О. Леонов. Сонячний вітер

Г. Л. Харвуд. Часточки

Поглянь на зорі в космічному просторі.

ЕТАП 1. ПОЧАТОК ЗОРЯНОГО ШЛЯХУ

Роздивись безкраї зоряні простори, сузір'я та галактики.

Практичне завдання

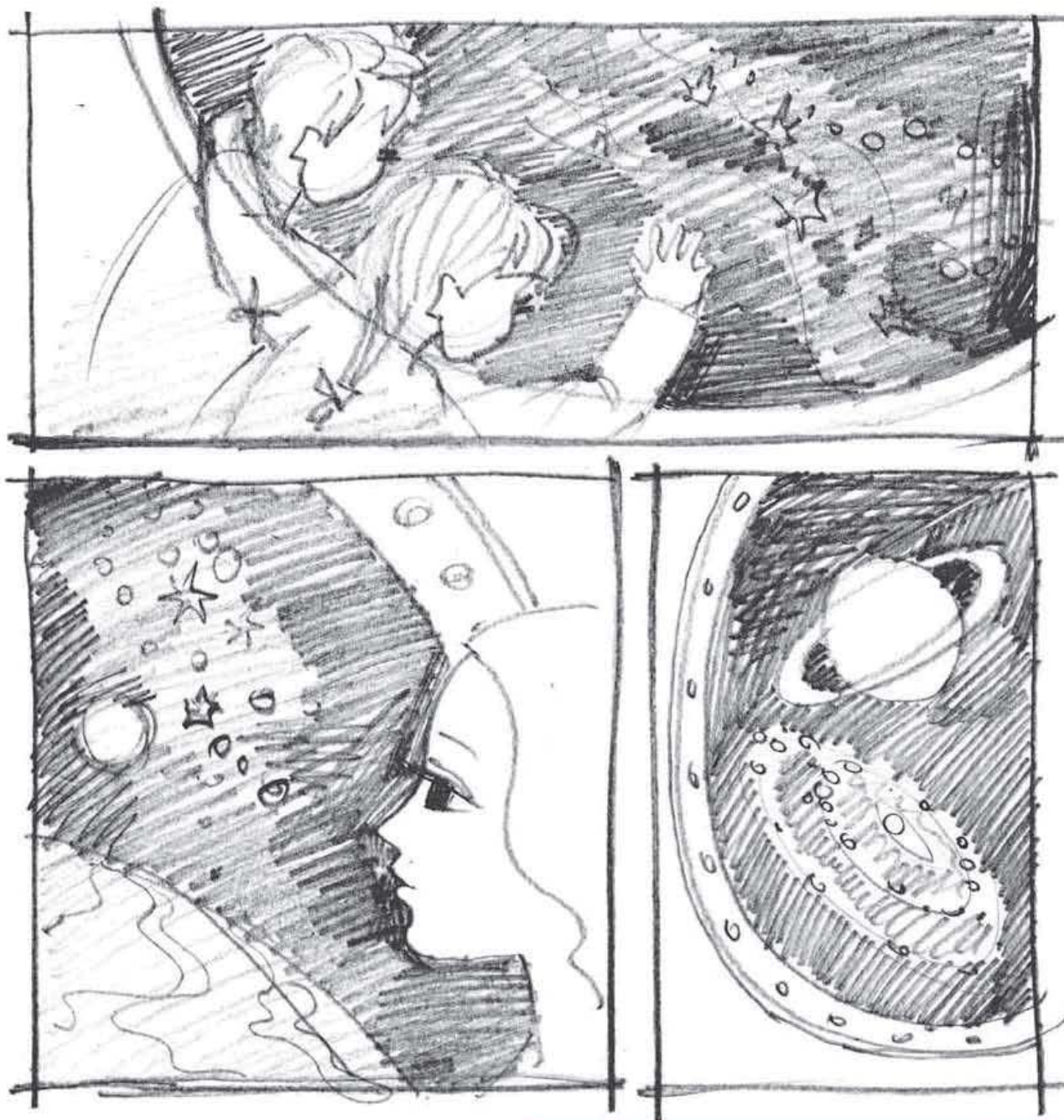
Намалюй зоряне небо в ілюмінаторі космічного корабля. Застосуй засоби виразності графіки: точки і лінії різної товщини, пляму. Залежно від задуму обери художні матеріали: фломастери і маркери чорного кольору; папір та гуаш білого або чорного кольору; пензлі.

Поради

Головне у створенні композиції — врівноважити чорну пляму ілюмінатора з білим тлом і деталями зображення. Розташуй точки-зірочки довільно або впорядковано — у вигляді туманності чи сузір'я. Хочеш, домалюй лініями себе (можна з друзями) біля ілюмінатора. Пам'ятай: композиція має бути врівноваженою, створювати враження цілісності, закінченості.

Виконай кілька ескізів, вони допоможуть тобі знайти найкраще композиційне вирішення.

Словник-путівник

Рівновага — це стан форми, при якому всі елементи композиції збалансовані між собою.

Запитання і завдання

1. Яка роль засобів виразності графіки в досягненні композиційної рівноваги?

2. Що є важливим для побудови гармонійної композиції?

3 *. **Самостійна пошукова робота.**

Розглянь ілюстрації до художніх творів та проаналізуй їх композиційну побудову. Визнач, які елементи композиції забезпечили її рівновагу.

Подія 7. Я — член екіпажу

Тепер ти — член екіпажу зорельота. Всі космонавти багато працюють, постійно зайняті важливими справами з обслуговування корабля. Настав час усім відпочити і добре роззнайомитися, адже тоді і робота краще йтиме. Запропонуй цікавий спосіб розказати про себе: намалювати автопортрет. У ньому мовою графіки можна поділитися своїми захопленнями, розповісти про домашніх улюбленців. Автопортрети всіх членів екіпажу можна поєднати в одну композицію. Тоді наочно буде видно, що поруч кожного — плече друга, а всі разом — одна команда.

Скарбничка мистецької мудрості

Немає, мабуть, такого художника, який би не намалював себе, тобто — свій **автопортрет**. Для цього він вивчав своє відображення у дзеркалі, щоб реалістично — правдиво, відтворити його на папері чи полотні, або малював себе за уявою, щоб образно передати в зображенні свої погляди, уподобання та емоції.

В. Бахтін. Портрет з кішкою ▲

◀ Р. Санті. Автопортрет

Г. Курбе.
Автопортрет з чорним собакою ▼

Мистецтво планети Земля

Роздивись автопортрети художників. Це може бути зображення по плечі, погруддя, портрет з руками або у повний зріст.

Ф. Кало. ▲
Автопортрет
с розпущеним
волоссям

▼ А. Дюрер.
Автопортрет

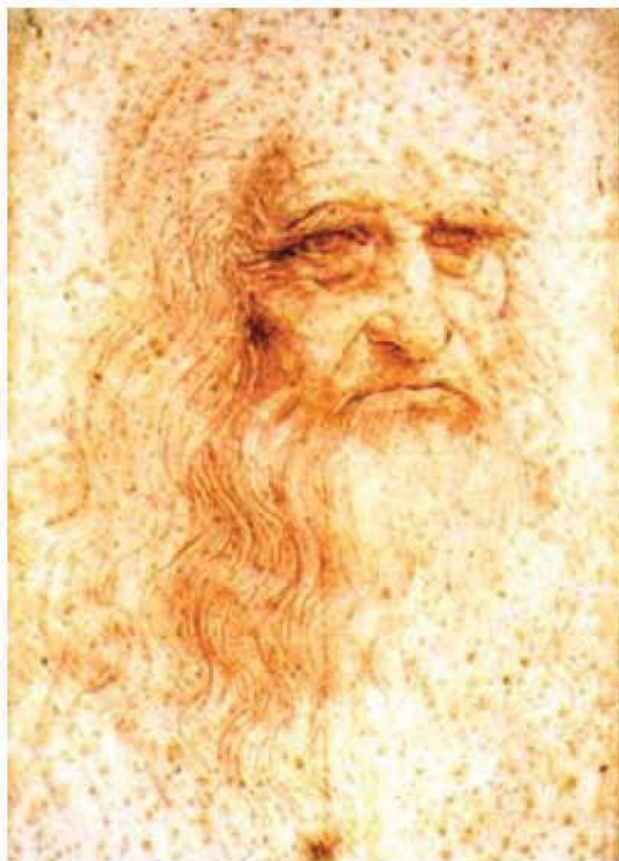

◀ Е. Ленон.
Автопортрет.
Бачення
третього ока

ЕТАП 1. ПОЧАТОК ЗОРЯНОГО ШЛЯХУ

Часто автопортрет психологічний, передає емоційний стан художника. Тому важливе значення у портреті має зображення очей, напрямок брів, порух губ і, звичайно, загальний вираз обличчя.

З. Серебрякова. Автопортрет

Л. да Вінчі. Автопортрет

П. Гоген. Автопортрет

Т. Шевченко. Автопортрет

Портрети дітей

Роздивись особливості пропорції обличчя дітей.

В. Тропінін. Портрет сина ▲

Дж. К. Хорслі. Портрет Селії Бранел ►

О. Кипренський. Калмичка Баяуста ▼

К. Гайова. Портрет сестри ▲

ЕТАП 1. ПОЧАТОК ЗОРЯНОГО ШЛЯХУ

Зверни увагу на застосування ліній, штрихів, плям у портретах дітей.

▲ Ілюстрація-портрет: Рональд Візлі та Гаррі Поттер

В. Клемке. ▼

Ілюстрація до казки «Овечка-хмарка»

◀ *Дж. Шухмахер.*
Портрет онучки

С. Холланд. ►
Портрет дівчинки

Практичне завдання

Кольоровими олівцями намалюй свій автопортрет.

Поради

Спочатку визначся з тим, як ти вважаєш за потрібне себе зобразити: передати зовнішню схожість та певні риси характеру: серйозність чи веселу вдачу; або також розказати про свої захоплення тощо. Врахуй це при побудові композиції. Звичайно, головне в портреті — обличчя. Тому намагайся правильно передати його пропорції — співвідношення розмірів окремих частин між собою та щодо висоти та ширини голови. Звертай увагу на загальні закономірності побудови обличчя. Лінії та штрихи мають підкреслювати форму обличчя. Ескіз допоможе тобі визначитися з композицією.

Словник-путівник

Автопортрет — портрет художника, виконаний ним самим; у більшості випадків — за допомогою дзеркала.

Запитання і завдання

1. Який з автопортретів на поданих ілюстраціях сподобався тобі найбільше і чому?

2. Чи впливають кольори на враження від автопортретів?

3 *. **Самостійна пошукова робота.**

Разом з однокласниками відвідайте міську картинну галерею. Чи є там автопортрети художників? Якщо це ваші сучасники, спробуйте з ними зустрітися та побувати в їхній художній майстерні.

Колективна робота

Разом з учнями класу із створених автопортретів складіть композицію «Груповий портрет екіпажу зорельота». На великому аркуші можете намалювати або наклеїти відповідне тло — зоряне небо або частину інтер'єру космічного корабля. Автопортрети меншого розміру розмістіть на дальньому плані, більшого — на передньому. Зображення частково можуть загороджувати одне одного. Так створиться враження справжнього великого групового портрета. Насамкінець можна домалювати усім персонажам однакові елементи одягу чи емблеми екіпажу.

Подія 8. «Серце» космічного корабля

Сьогодні важливий день. Ти побачиш «серце» космічного корабля — його бортовий комп'ютер. Він надзвичайно потужний і має незвичну як для комп'ютера форму кулі. Вона білого кольору; освітлюється променем світла, що ще більше підкреслює її значимість та красу ідеальної форми. Обов'язково треба її намалювати. Але як передати на папері об'єм кулі? Для цього вивчимо закони поєднання світла і тіні, опануємо прийомами штрихування.

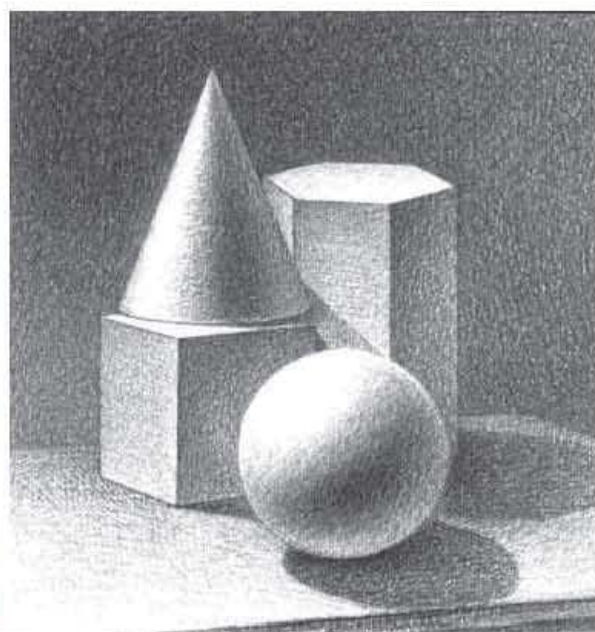

Скарбничка мистецької мудрості

Для того щоб передати в малюнку відчуття тривимірності простору, художники, крім законів перспективи, також використовують закони **світлотіні**. Адже саме поєднання світла і тіні створює враження матеріальності зображуваного об'єкта, дозволяє надати предмету щільності та передати на площині аркуша його форму та об'єм.

Розподіл світла і тіні по формі предмета відбувається закономірно. На характер світлотіні впливає освітленість, яка залежить від: сили джерела світла (яскраве воно чи слабе); відстані між предметом і художником; відстані між джерелом світла і предметом.

С. Белік. Білі предмети

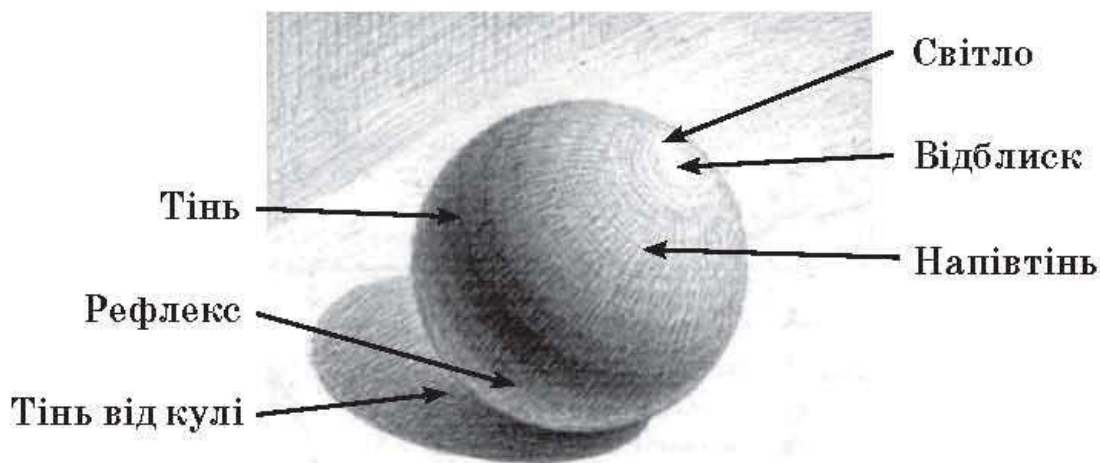

Мистецтво планети Земля

Поєднання світла і тіні створює основні градації світлотіні:

- **Світло** — найбільш освітлена частина поверхні предмета.
- **Відблиск** — найсвітліше і найяскравіше місце на ділянках вигину або зламу форми круглих предметів, поверхня яких блискуча.
- **Напівтінь** — частина поверхні предмета, розташована під кутом до джерела світла, займає проміжне положення між світлом і тінню.
- **Тінь** — неосвітлена частина предмета.
- **Рефлекс** — віддзеркалення світла від навколишніх об'єктів на тіньовій частині у вигляді світлової плями з розмитими краями.
- **Тінь від предмета** — тінь, яка з'явилась на поверхні внаслідок загородження її від світла іншим предметом.

Роздивися градації світлотіні на кулі.

За допомогою світлотіні можна передавати характер поверхні зображуваного предмета — його фактуру. Так, наприклад, для створення ілюзії блискучої поверхні можна нанести на неї відблиск.

М. К. Ешер. Три сфери (фрагмент)

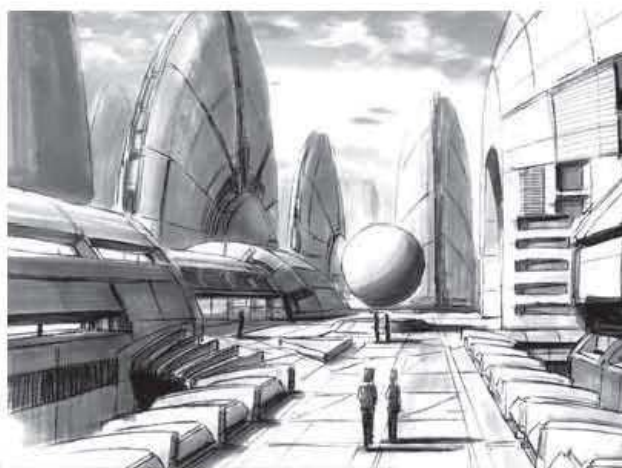
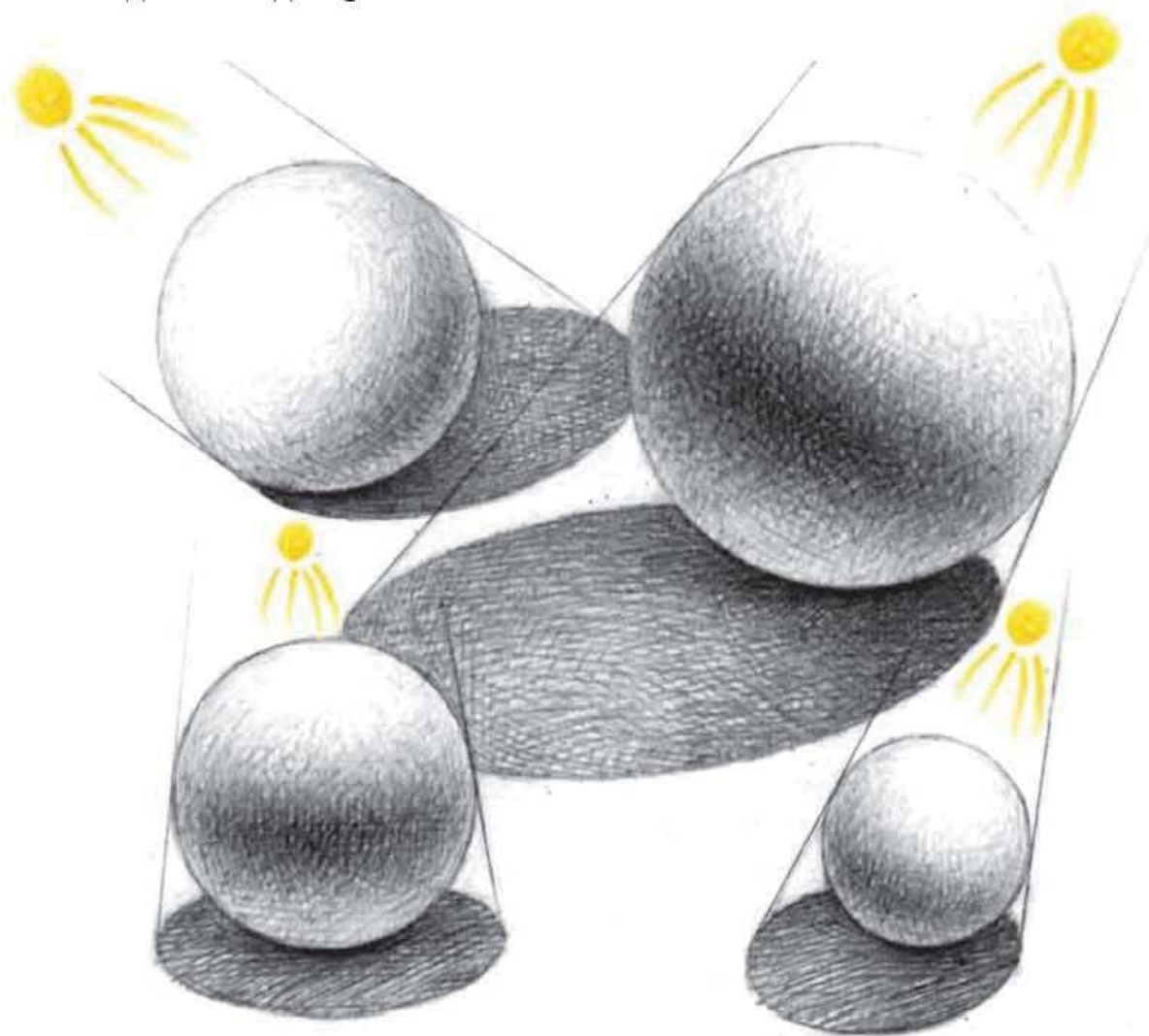

ЕТАП 1. ПОЧАТОК ЗОРЯНОГО ШЛЯХУ

Освітленість посилюється з наближенням предмета до джерела світла, а з віддаленням — слабшає. Тому світлотінь на предметах, що розташовані на передньому плані (ближче до світла), зображається контрастніше, ніж на дальньому.

Роздивись розташування світлотіні на кулі залежно від місцезнаходження джерела світла.

Світлотінь використовують як один із засобів, що впливають на виразність художнього твору.

Найкраще передається світлотінь у тональному рисунку.

Космічні фантазії

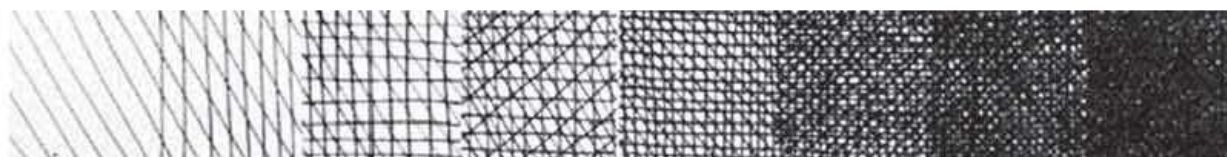
Роздивись картини на фантастичні сюжети, де куля є центром композиції.

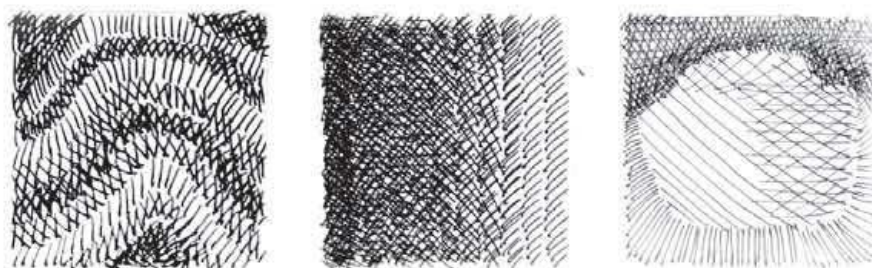

ЕТАП 1. ПОЧАТОК ЗОРЯНОГО ШЛЯХУ

Спробуй виконати штрихування різними способами.

Штрихи мають повторювати форму предметів.

На круглі предмети намагайся наносити дугоподібні штрихи, щоб підкреслити форму кулі.

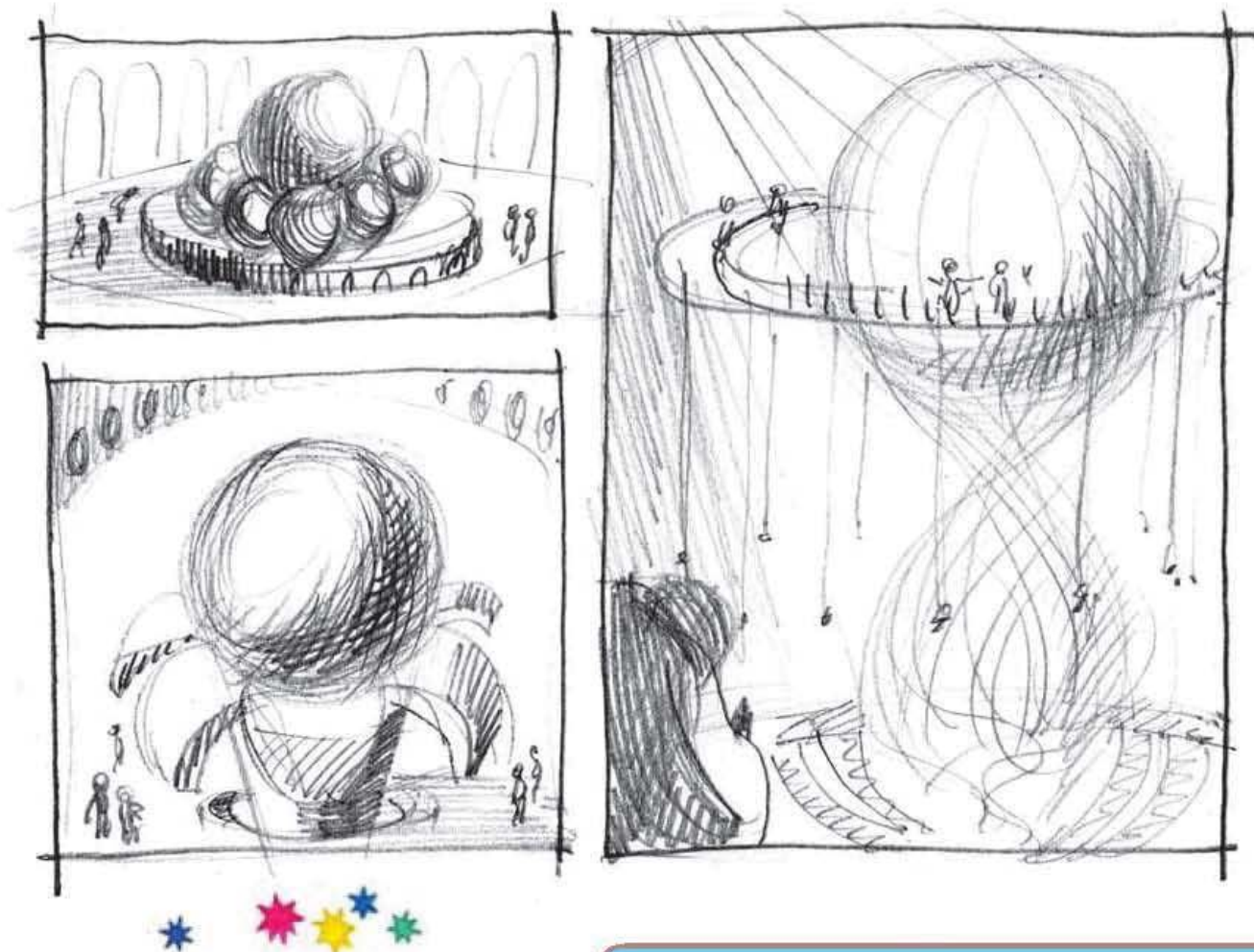
Практичне завдання

Створи графічну композицію «Бортовий комп'ютер — «серце» космічного корабля». Зобрази комп'ютер у формі кулі. Передай об'єм за допомогою світлотіні. Застосуй штрихування графітним олівцем.

Поради

Розмісти кулю в центрі композиції (не обов'язково в центрі аркуша). Виконай кілька попередніх ескізів. Зобрази необхідне предметне оточення. Обери одне джерело освітлення. Відповідно до нього розташуй світлотіні на усіх предметах. Найбільш яскравою і контрастною вона має бути на кулі, адже саме вона є центром композиції. Штрихи накладай так, щоб виявити форму предметів.

Словник-путівник

Світлотінь — виявлення освітлених і тіньових місць на формі, яке сприяє зоровому сприйманню пластики та об'ємності предмета; градації тону від світлого до темного.

Тональний рисунок — рисунок, у якому за допомогою ліній і світлотіні передано пластичну форму предмета, його фактуру, розташування у просторі, освітлення, тон.

Тональні співвідношення — співвідношення між різними за світлотою предметами або їх частинами.

Штрих — лінія, що виконується одним рухом; короткі лінії проведені підряд в одному чи різних напрямках.

Запитання і завдання

1. Що впливає на розподіл світла і тіні на поверхні предмета?
2. Назви і покажи на прикладі основні градації світлотіні.
- 3 *. **Самостійна пошукова робота.**

Знайди репродукції графічних творів, виконаних штрихуванням. Проаналізуй, як характер штрихування допомагає передати фактуру поверхні зображуваних предметів.

Етап II.

**ольорові
простори
Всесвіту**

Подія 9. Колорит планети Марс

Зореліт все більше віддаляється від рідної Землі. Попереду — оповита таємницями, загадкова червона планета — Марс. Нам випадає нагода побачити і намалювати фантастичні марсіанські краєвиди. Для того щоб передати красу пейзажів цієї таємничої планети, не обійтися без живопису.

Скарбничка мистецької мудрості

Живопис — вид образотворчого мистецтва, художнє зображення видимого світу фарбами на будь-якій поверхні (полотні, дереві, папері тощо) за допомогою матеріалів — акварелі, гуаші, олії, темпері. Основні різновиди живопису: монументальний (фреска, мозаїка, вітраж, панно) і станковий (картина, що має самостійне значення, взята в раму). Особливі види живопису: іконопис, декоративний та мініатюра. Найважливішим зображальним та емоційним засобом живопису є колір. Серед кольорів виділяють основні: жовтий, червоний, синій, та похідні: зелений, оранжевий, фіолетовий.

Фреска Базиліки св. Петра
(м.Сан-П'єтро-а-Градо, Італія)

Ж. Грюбе. Вітраж

Мистецтво планети Земля

У живописі застосовують *хроматичні кольори* (від слова «хромос» — колір), які мають у своєму складі барвник. Їх поділяють на теплі, в основі яких жовтий, оранжевий і червоний кольори та їхні відтінки, та холодні кольори, які походять від синього — зелений і фіолетовий та їхні відтінки.

Добором певних кольорів художники створюють колорит картини. Порівняй натюрморти, виконані в теплому і холодному колориті.

К. Каннінг. Зимова троянда

К. Каннінг. Східний мак

Із джерела народної творчості

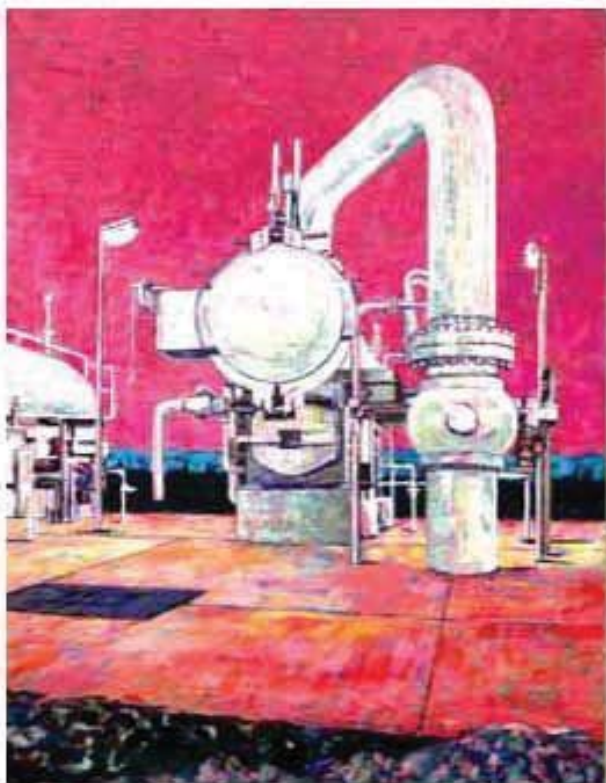
Теплі кольори найбільше поширені в народній творчості. Роздивись відтінки червоних кольорів на національному українському вбранні та молдавському килимі.

Пейзаж — один з найпопулярніших жанрів живопису, у якому відтворюються реальні або уявні види місцевості, архітектурні споруди, міста і села, а також гори, ліси й моря.

Визнач пейзажі, виконані в теплому і холодному колориті.

▲ Г. Вільямс. Море

◀ Д. Панченко. Кран

Е. Тріммер. Керувальний центр
баржі «Галлеон» ▼

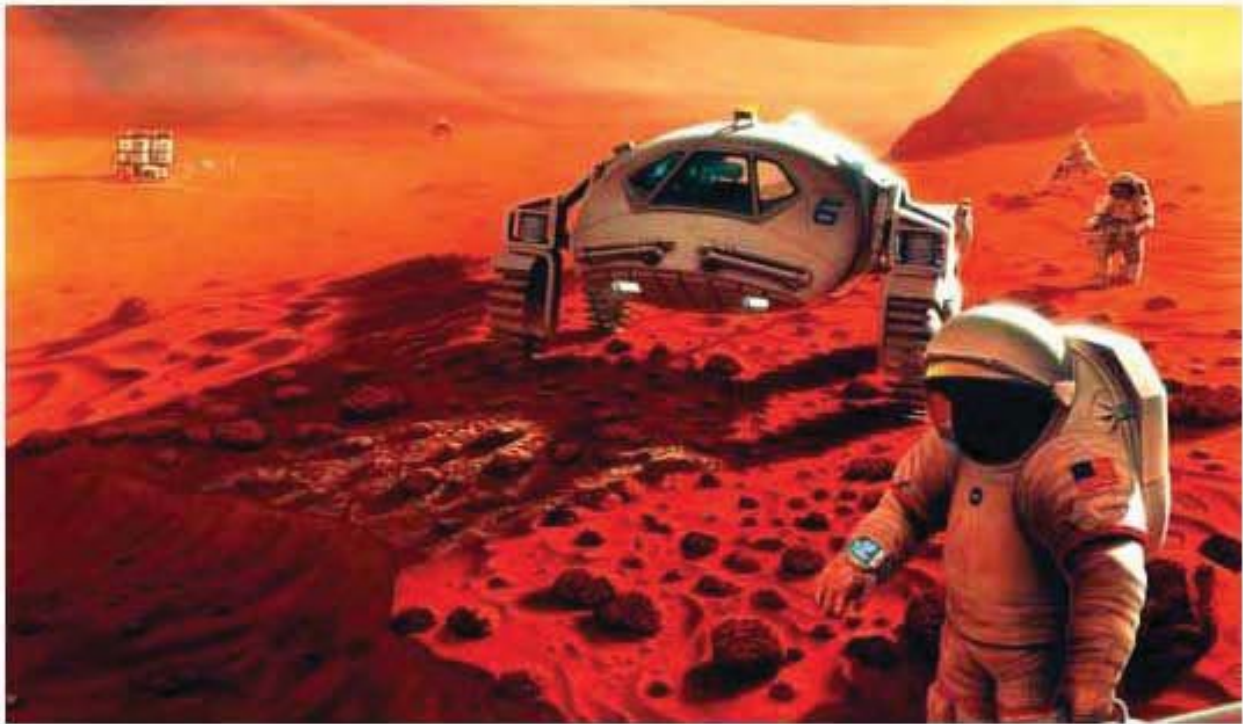

Космічні фантазії

У живописі для передання простору застосовують повітряну перспективу. За її законами з відділенням кольори втрачають яскравість і насиченість, чіткість обрисів предметів втрачається.

Порівняй яскравість кольорів і чіткість предметів на передньому і дальньому планах.

▲ П. Ролінгс. Далекі береги

▼ Е. Евілл. Подорож

Роздивись різномайття відтінків червоного кольору.

Ф. Рассолі. Жіночі образи

А. Мейноел. Червоні візерунки

Є. Файнберг. Набережна вночі

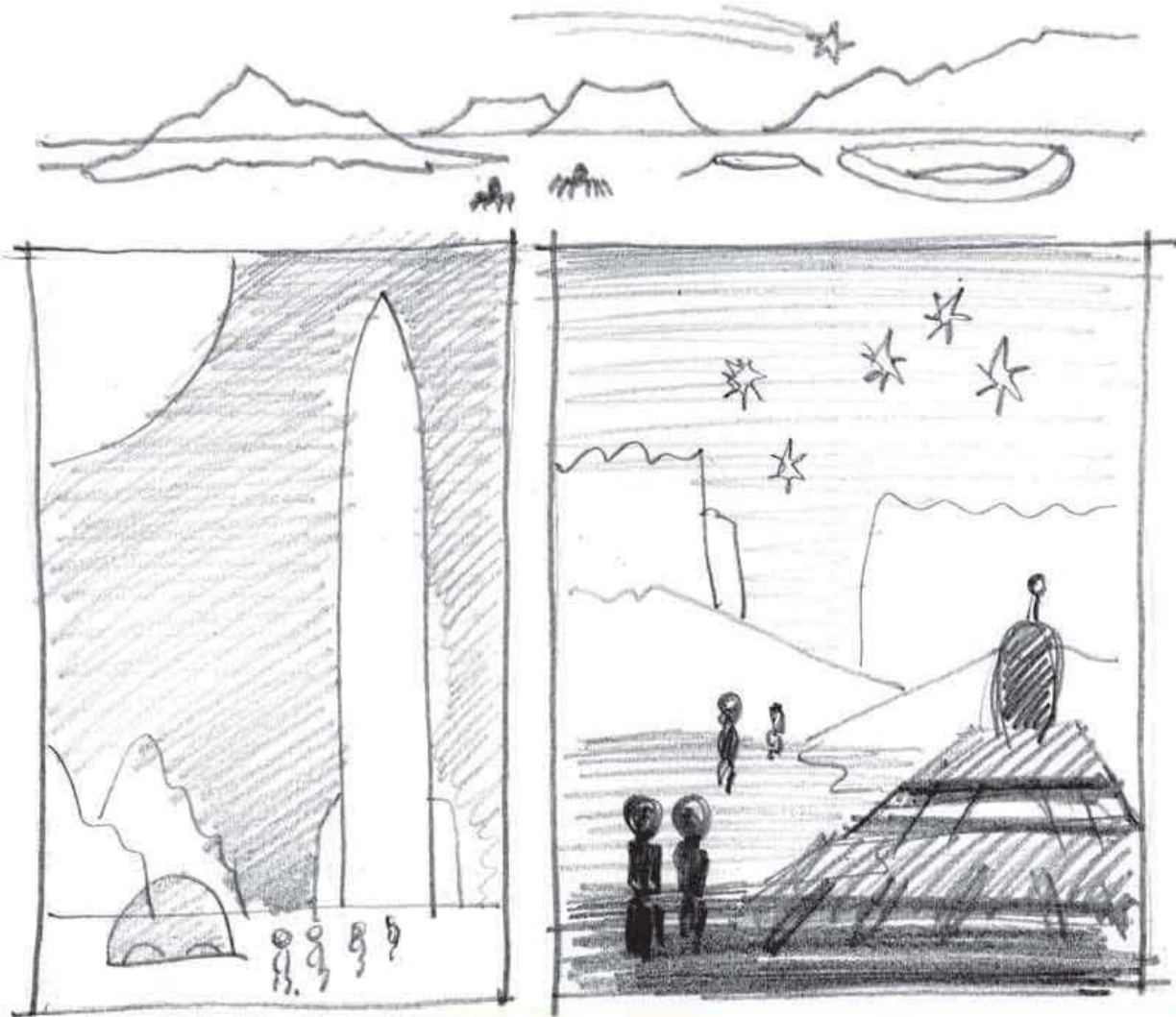
Практичне завдання

Намалюй гуашевими фарбами марсіанський пейзаж. Використай різноманітні відтінки червоного кольору.

Поради

Спочатку виконай ескізи та визнач, що буде зображено на передньому і дальньому планах. Добери відповідний колорит, в основі якого — червоний колір. Для передання глибини простору застосуй прийоми загороджування, яскравість і чіткість зображення на передньому плані.

Словник-путівник

Живопис — вид образотворчого мистецтва, основним виражальним засобом якого є колір; який відтворює дійсність за допомогою фарб.

Відтінок — незначна відмінність кольору.

Колорит — система сполучення кольорів, їх гармонійне поєднання в художньому творі; характерна особливість твору живопису.

Хроматичні кольори — усі кольори веселки та їх сполучення.

Запитання і завдання

1. Як називаються кольори, що мають у своєму складі барвник?

2. За якої погоди — похмурої чи сонячної, явище повітряної перспективи буде більш виявленим? Поясни свою думку.

3 *. **Самостійна пошукова робота.**

Добери відтінки до кожного з хроматичних кольорів (з кольорового паперу, вирізок із непотрібних кольорових журналів тощо) та склади їх в окремі папки. Вони знадобляться тобі для створення аплікацій, колажів, іншої творчої роботи.

Подія 10. Контрасти Сатурна

На шляху зорельота ще одна цікава планета Сонячної системи — Сатурн. Художники люблять зображати її завдяки красивим концентричним кільцям з льоду.

Один із супутників Сатурна — крижана планета Енцелад, із глибин якої вириваються гейзери. Під час експедиції на цю планету скористайся нагодою зобразити унікальні крижані кристали.

Скарбничка мистецької мудрості

Щоб намалювати кригу, передати відчуття холоду, скористайся холодними кольорами. Головний серед них синій, він входить до складу зеленого і фіолетового.

Б. Хартман. Виверження на Енцеладі

Мистецтво планети Земля

Буває, що художник добирає для створення картини певну кольорову гаму — групу споріднених кольорів, головним серед яких є один колір.

Роздивися живописні картини, виконані в холодній кольоровій гамі, в основі якої синій колір: гірський пейзаж, зимовий ліс, літнє озеро. Чим більше у фарбі синього кольору, тим холоднішою виглядає картина.

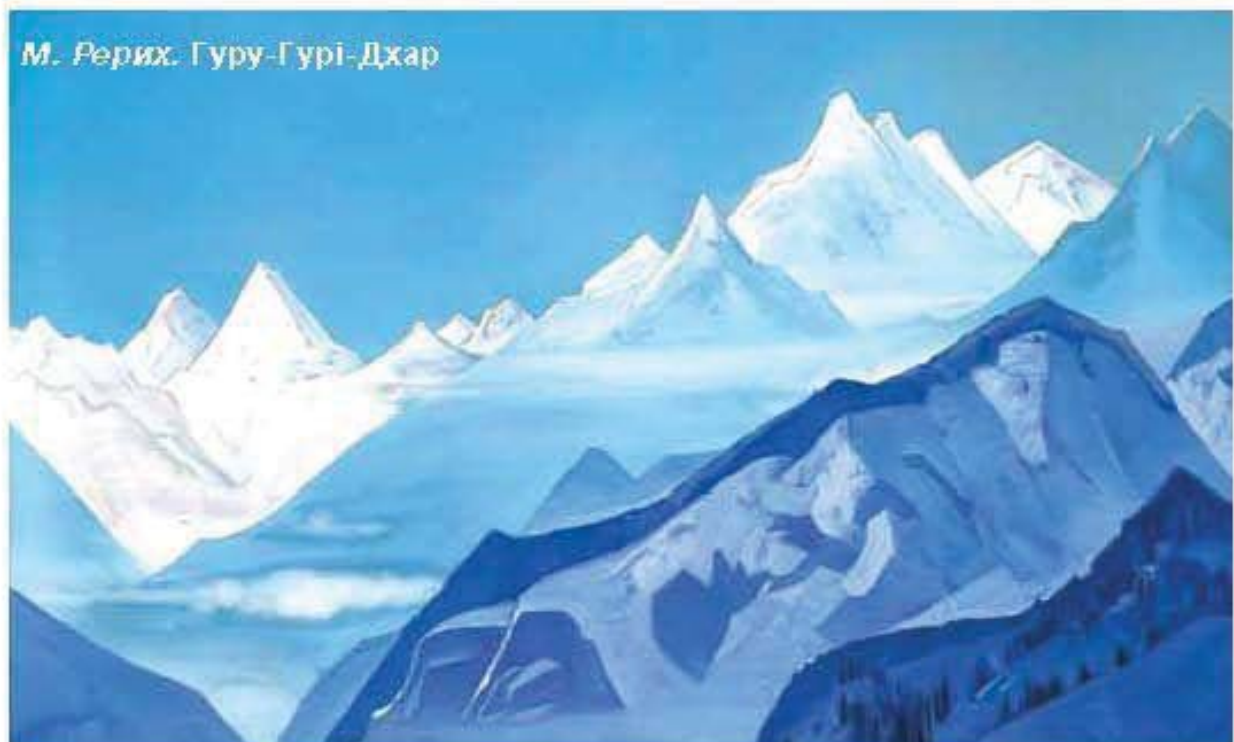
Зверну увагу, як контраст світлих і темних кольорів на передньому плані та їх розмитість на дальньому допомагають передати глибину простору.

Т. Полуктова. Зимовий пейзаж

М. Морсковатих. Вечір на річці

М. Рерих. Гуру-Гурі-Дхар

Роздивись відтінки синіх та зелених кольорів.

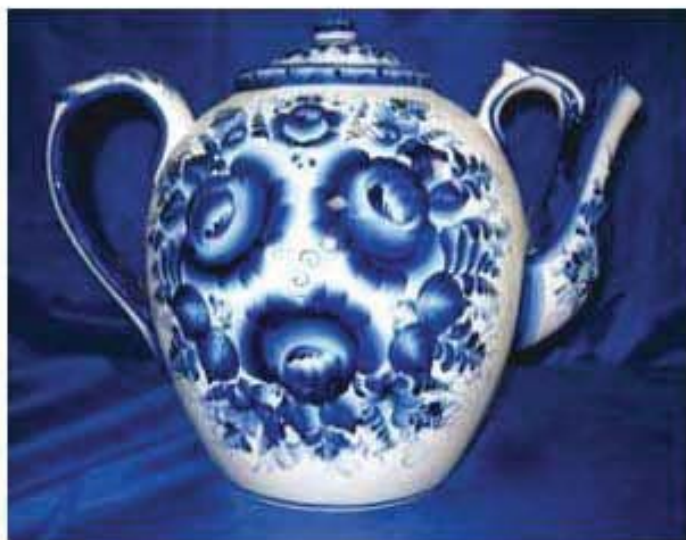
К. Каннінг.
Спогади про
Егейське море.

Із джерела народної творчості

Народні майстри з російського міста Гжель створюють надзвичайної краси побутові вироби, прикрашені візерунками синього кольору — *кобальту*. Виразність цих виробів досягається не тільки за рахунок різноманітних квіткових композицій, а й кольорового контрасту.

Поглянь на багатство різних відтінків синього кольору: від ніжних світло-блакитних переливів до насичених синьо-фіолетових.

Космічні фантазії

Придивись до контрастних поєднань холодних кольорів: світлих і темних, прозорих і насичених. Зверни увагу, як контраст посилює виразність художнього твору.

Г. Курнін. Пейзаж Місяця,
освітленого Землею

Е. Тріммер.
Крижана маківка головної зали

Роздивись різну форму кристалів, контраст світлого і темного кольорів, що допомагає виявити їх об'єм.

Практичне завдання

Створи фантастичну композицію в холодному контрастному колориті (акварель): «Крижані контрасти Енцеладу» або «Кристали льодяної планети».

Поради

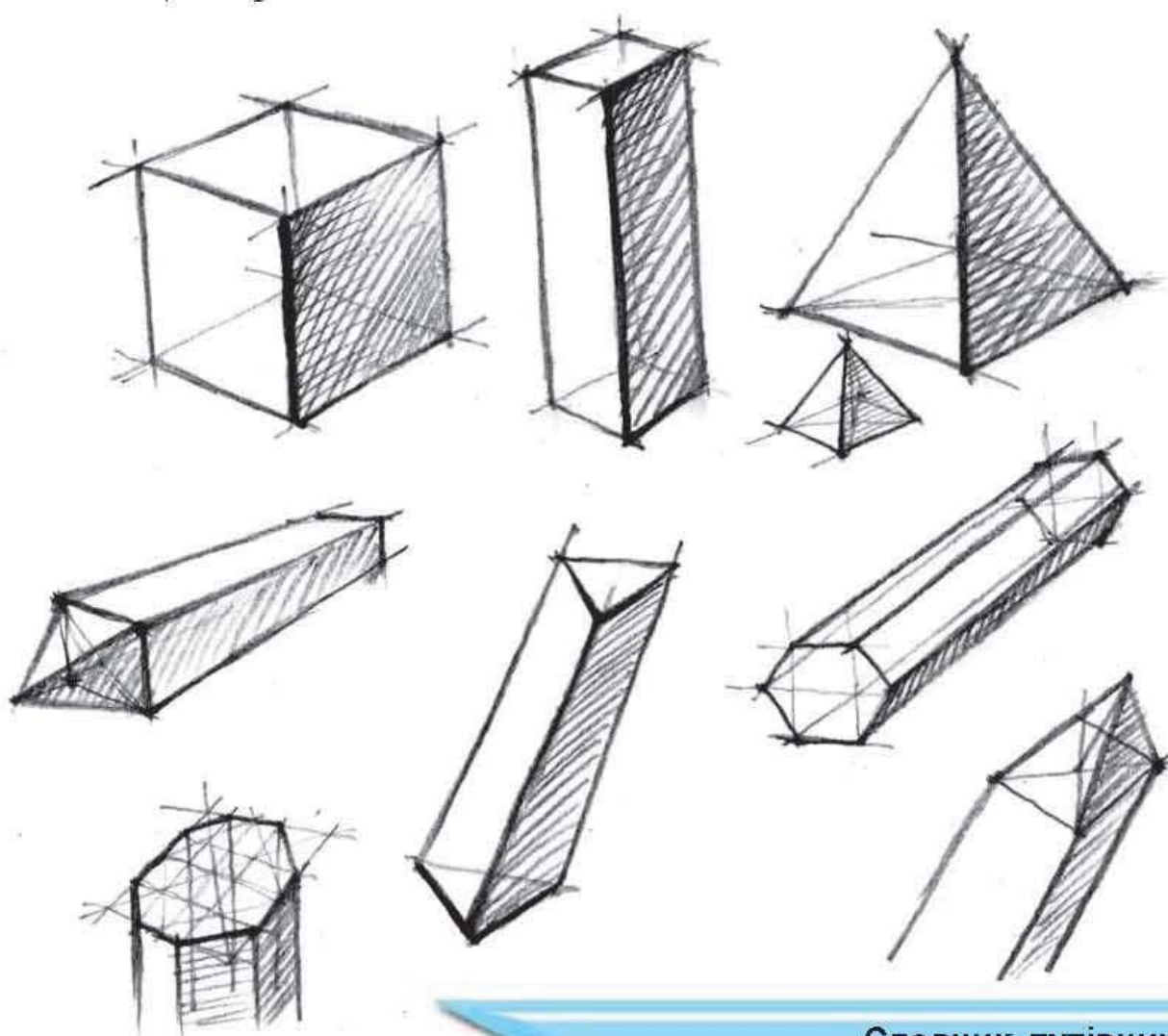
Залежно від задуму обери вертикальний чи горизонтальний формат. Спочатку намість розташування великих кристалів, уточни їх форму. Доповни композицію необхідними деталями. Взявши за основу один колір, добери відповідну кольорову гаму.

Щоб підкреслити геометричну форму крижаних кристалів, застосуй контраст світлого і темного кольорів.

Створюючи світлі відтінки кольорів, більше розбавляй акварельну фарбу водою.

Проаналізуй будову геометричних тіл, врахуй її при створенні композиції з кристалів.

Словник-путівник

Акварель — фарби, що розчиняються водою; живопис цими фарбами; живописна техніка, якій притаманна прозорість, чистота кольору.

Кольорова гама — в образотворчому мистецтві — це ряд гармонійно взаємопов'язаних відтінків кольорів (з одним головним).

Контраст — протиставлення і взаємне посилення певних властивостей (форми, тону, кольору).

Запитання і завдання

1. Які кольори належать до холодних?
2. На прикладі поданих ілюстрацій розкажи про роль контрасту світлих і темних відтінків кольорів у живописі.
- 3 *. **Самостійна пошукова робота.**
Чи є у твоєму краї квіти синіх, голубих, фіолетових кольорів? Знайди їх зображення, аби переконатися, що природа багата на кольори.

Подія 11.

Космічна композиція в сірих кольорах

Наш космічний корабель стрімко долає простори Всесвіту, торуючи зоряний шлях крізь чорну дірку. На короткий час всі предмети втраять свої кольори і стануть білими, чорними або сірими. Оце так незвичне явище! Обов'язково встигни намалювати світ у сірих кольорах. Цікаво, як він виглядатиме?

Скарбничка мистецької мудрості

Білий і чорний кольори та відтінки сірого кольору називаються **ахроматичними**. Роздивись відтінки сірого кольору на картині.

А. П. ван де Венне.
Фредерік V

Мистецтво планети Земля

Митців нерідко захоплює завдання зобразити розмаїття навколишнього світу відтінками лише одного кольору (чорного, коричневого, синього тощо). Для цього вони використовують живописну техніку — *гризайль*.

Т. Шевченко.
Казахський хлопчик
розпалює грубку

Ю. Рустам'ян.
Кавовий
натюрморт

О. Хейлік. Стрілка
Васильєвського
острова

Роздивись картини, виконані в одному кольорі.

О. Точин. Портрет дівчинки з натури

В. Васнецов. Снігуронька

Для досягнення більшої виразності художники застосовують контраст тону на зламі форми.

Ю. Рустам'ян. Натюрморт з цибулею

Учнівський натюрморт

Космічні фантазії

Є твори мистецтва, в яких ахроматичні кольори найбільш доречні для вираження задуму автора. Поглянь на сюжетні композиції, де гра світла і тіні допомагає передати драматизм, напруженість сюжету.

К. Дж. Вонг. Футуристично-космічний дизайн

Порівняй форми стародавніх морських кораблів із фантастичними космічними лайнерами.

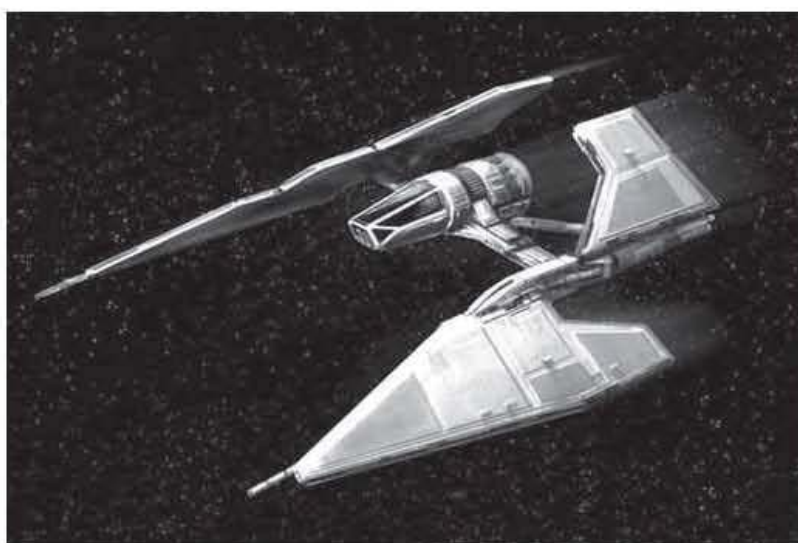

Х. Вітмонт.
Бойові дії між
голландськими
й англійськими
кораблями

Роздивись відтінки сірого кольору.

Практичне завдання

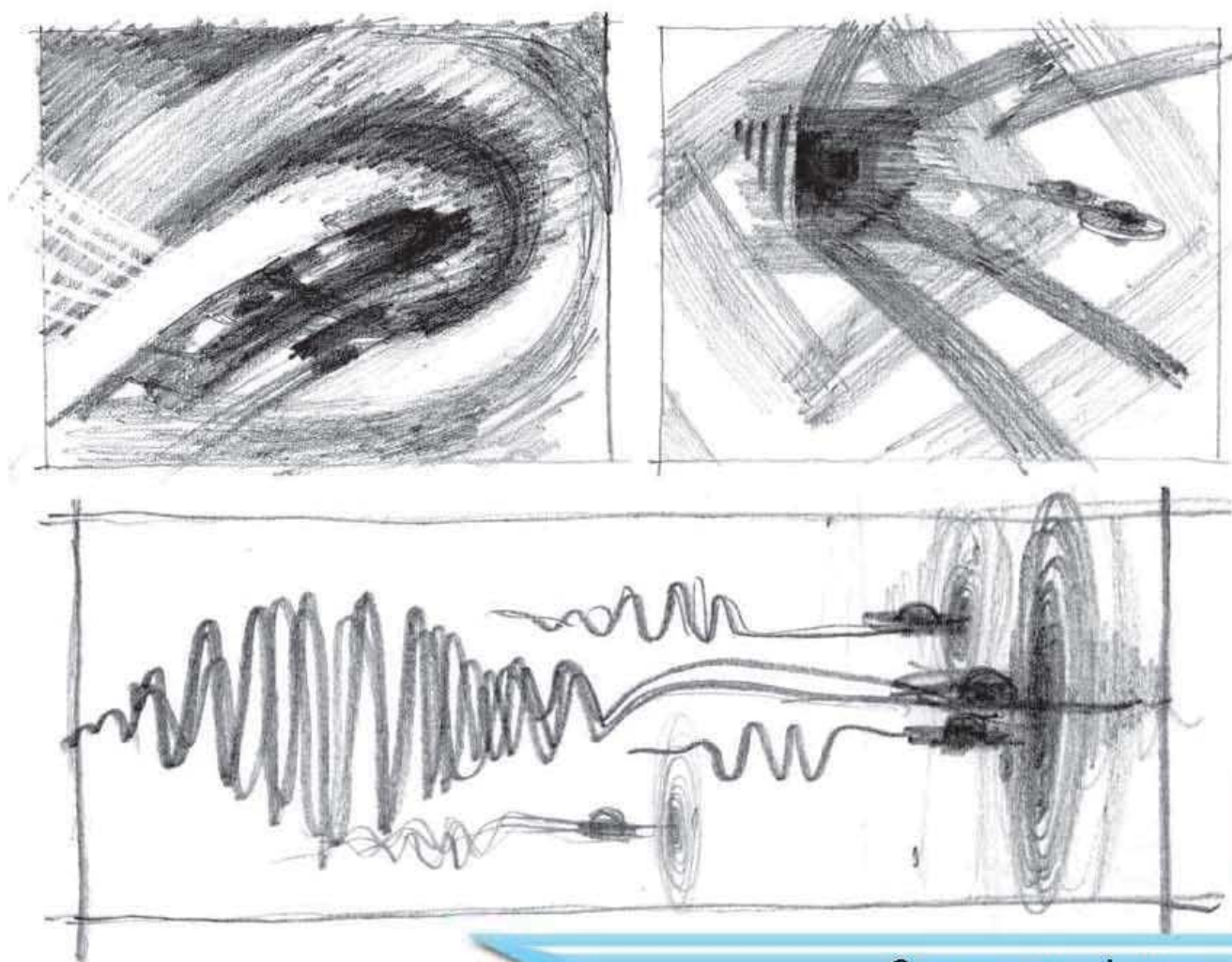
Створи композицію у техніці гризайль (гуаш чорного та білого кольору): «Сtribок крізь чорну дірку» або «Світ поза кольором».

Поради

Заздалегідь продумай, що в композиції головне і стане її центром. Щоб обрати найкращий варіант, виконай кілька ескізів.

Для виявлення центра композиції застосуй контраст світлого і темного тону. Необхідний тон добирай на палітрі, змішуючи білу і чорну фарби.

Словник-путівник

Тон — різна ступінь темноти кольору.

Гризайль — живопис, виконаний відтінками одного кольору.

Запитання і завдання

1. Назви ахроматичні кольори.
2. У чому полягає особливість техніки гризайль?
- 3 *. **Самостійна пошукова робота.**

У вільний час пошукай у книжках ілюстрації, виконані в ахроматичних кольорах. Як вони допомагають передати зміст художніх творів: емоційні переживання героїв, стан природи тощо?

Художній проект для допитливих

Намалюй портрет казкового персонажа в техніці гризайль на основі певного кольору, наприклад: Снігову Королеву — на основі синього, Мавку — зеленого, Бабу-Ягу — коричневого. Чи впливає, на твою думку, колір на емоційне сприйняття художнього твору?

Подія 12. Динаміка Всесвіту

Подорожуючи космічними просторами, ти можеш стати свідком виникнення нової галактики, побачити, як народжуються і згасають зорі, змінюють свою форму різнокольорові туманності, закручуються у пружних спіралях яскраві сузір'я. Усе це важко зобразити, але передати враження руху можна в *абстрактних* картинах.

Скарбничка мистецької мудрості

Абстрактні твори мистецтва — безпредметні. Зазвичай у них не зображені конкретні речі, постаті людей, проте вони здійснюють емоційний вплив на глядача, навіюють певні відчуття, думки.

Роздивись багатство кольорів у абстрактній композиції.

В. Кандинський. Композиція 304

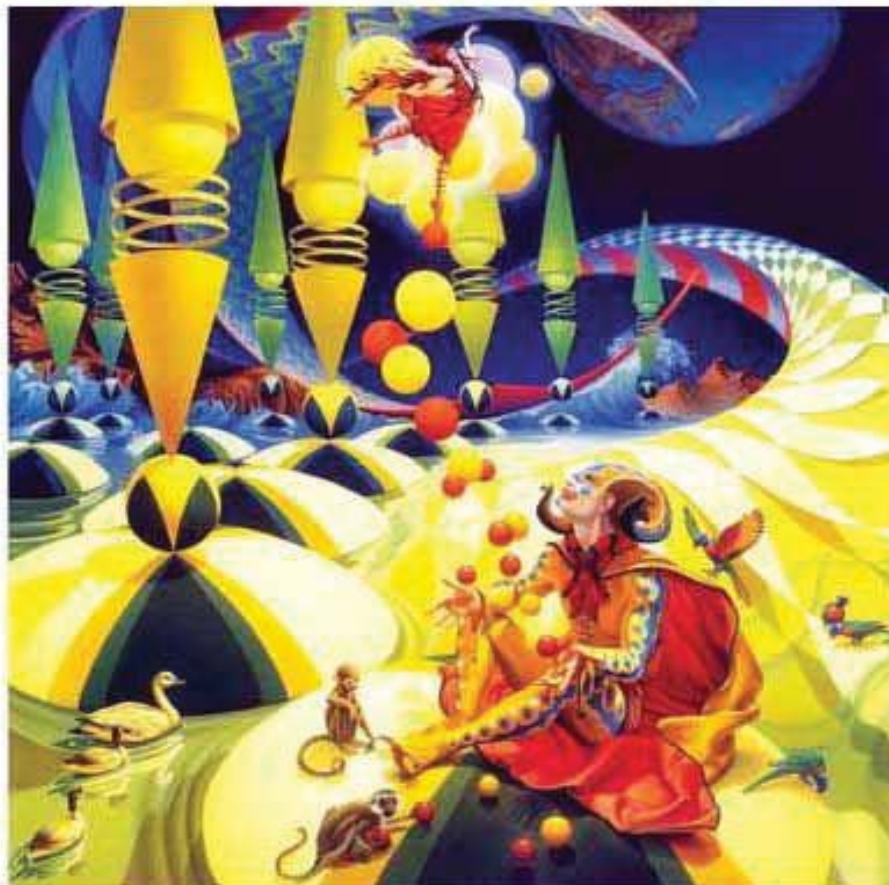

Мистецтво планети Земля

Художник може передати певний настрій у картині за допомогою контрастних кольорів: червоного і зеленого, синього й оранжевого, фіолетового і жовтого, та різноманітних поєднань їх відтінків.

Гармонійне поєднання цих кольорів у художніх творах створює контрастний колорит.

Роздивись картини із контрастним колоритом. Які емоції вони викликають?

▼ Ф. Френсіс.
Літо

▲ Р. Перселл.
Заплутане місце.

◀ А. Мейер.
Дрібнички

Відповідно до сюжету в картині може передаватися спокій або рух. Вираження спрямованого руху в композиції називається *динамікою*. Динамічна форма завжди активна.

Роздивися картини і спробуй визначити, які художні засоби допомагають митцям передати рух у композиції.

- ▲ А. Брагінський. Народження світу
- ◀ С. Коплєєва. Місто, що розкрилося від почуттів
- ▼ Д. Мак-Еун. Вечірній вітер

Космічні фантазії

Роздивись контрасти форм і кольорів у фантастичній композиції.

П. Іванцов. Космічний пейзаж

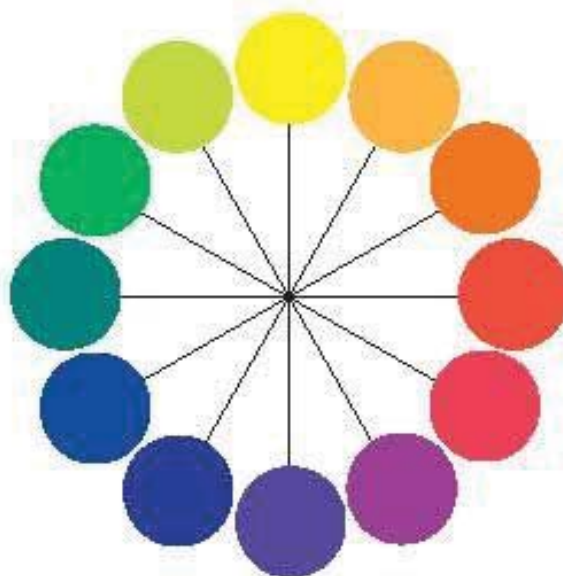
Із джерела народної творчості

Поглянь на контраст кольорів у декоративних розписах українських народних майстрів із села Петриківка Дніпропетровської області.

Роздивись пари контрастних кольорів, розташованих навпроти один одного в колірному колі.

Поглянь на поєднання контрастних кольорів у акварелі.

К. Ріланд. Квіти

Дж. Хейнес. Акварелі

Практичне завдання

Створи абстрактну композицію в контрастному колориті (акварель по-мокрому): «Динаміка Всесвіту», «Контрасти космосу», «Зародження галактики».

Поради

Спочатку виконай кілька вправ для удосконалення живописної техніки акварелі по-мокрому.

Добери колорит, що допоможе передати твій задум.

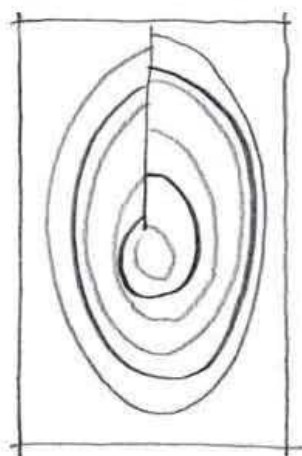
Задай необхідний напрямок руху в композиції.

Проаналізуй напрямки ліній, які створюють враження руху.

С. Панін. Енергія Ци ▲
В. Щупак. Кокон ►

Словник-путівник

Динаміка — зорове сприйняття руху, спрямованості форми в образотворчому мистецтві.

Запитання і завдання

1. Як ти розумієш поняття «абстрактна композиція», «динаміка»?
2. Назви контрастні кольори.
- 3 *. **Самостійна пошукова робота.**

У вільний час знайди приклади абстрактної композиції (в оформленні одягу, у малюнках тканин, у рекламі тощо).

Художній проект для допитливих

Які поєднання кольорів тобі подобаються в одязі? Відповідно до своїх вподобань створи абстрактну композицію в техніці акварелі по-мокрому для виробу: хустки, шарфа, краватки тощо.

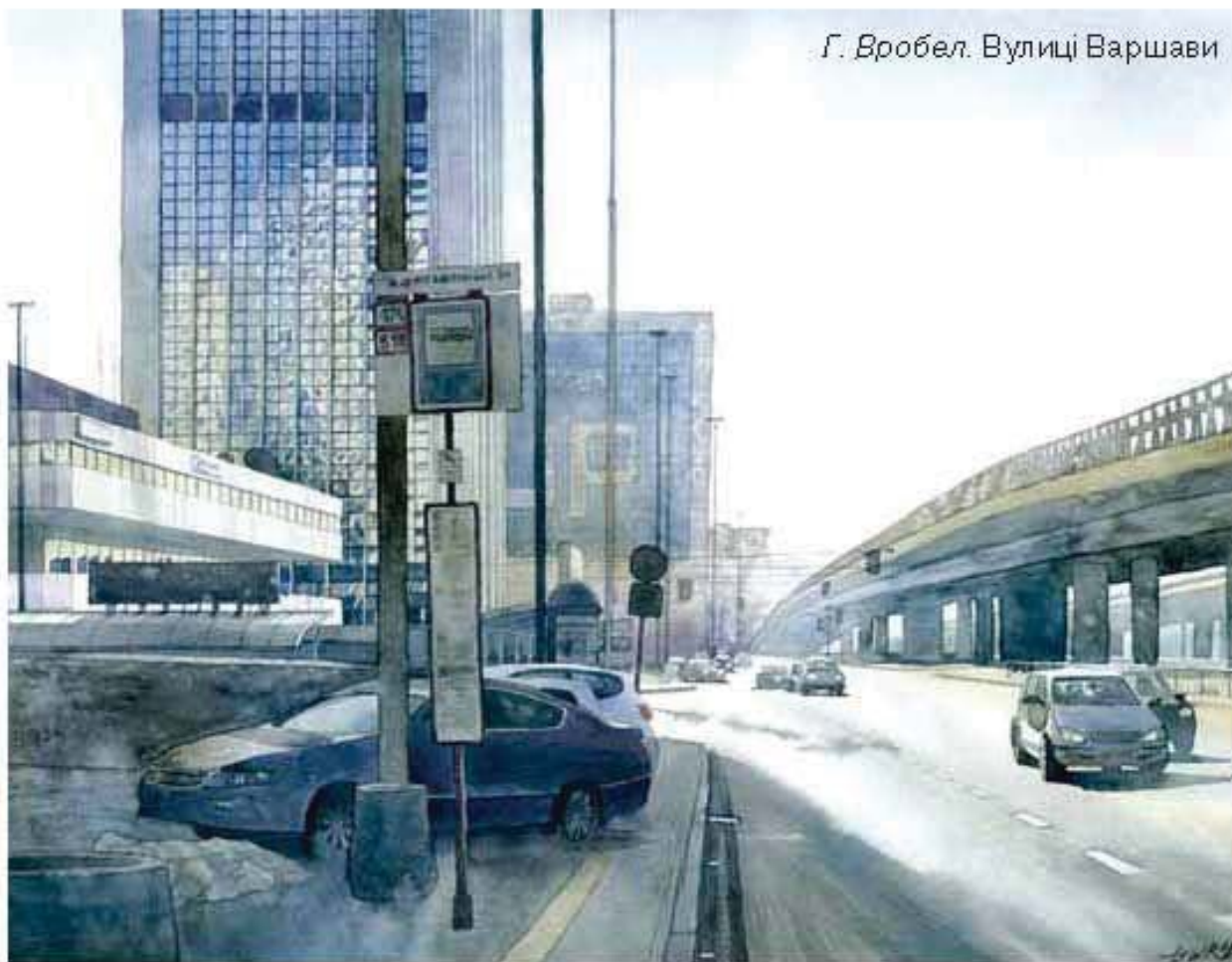
Подія 13. Краєвиди фантастичного міста

Космічні мандрівники звикли до зоряних краєвидів в ілюмінаторах корабля. І ось нарешті — зустріч із космічною цивілізацією. Земляни радо зустрічають мешканці фантастичного міста. Воно вразило гостей спорудами дивовижної форми. Тож як передати цю надзвичайну красу в міському пейзажі?

Скарбничка мистецької мудрості

У міському пейзажі художники зображають міські будівлі, вулиці, площі, сквери та застосовують для цього лінійну та повітряну перспективу.

Г. Вробел. Вулиці Варшави

Мистецтво планети Земля

Закони повітряної перспективи передбачають яскравість і насиченість кольорів, чіткість і контрастність у зображенні форм на передньому плані. З віддаленням кольори тьмяніють, чіткість предметів втрачається. Вдалині горизонт виглядає голубим, синім, фіолетовим.

А. П'єк. Зимове місто

Поглянь, як тло картин посилює виразність переднього плану.

Зверни увагу на побудову лінійної перспективи.

А. П'єк. Вулиця

Роздивись пейзажі стародавніх і сучасних міст. Що в них спільного й у чому полягає відмінність?

▲ Ш. Кернан. Заклопотані

◀ А. П'єк. Ніч

▲ Г. Вробел. Золоті тераси

▼ Т. Шуттер. Хлопчики

Космічні фантазії

Поглянь на різноманітні форми будинків фантастичних міст.

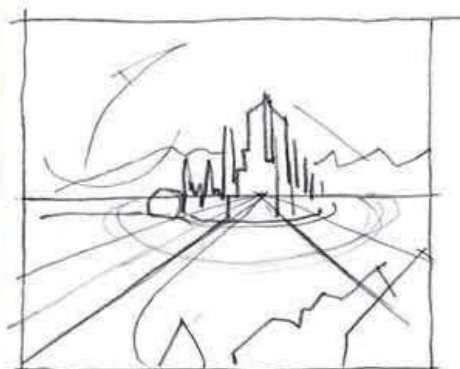
Фантастичне місто

А. Скижалі-Вейс. Місто майбутнього

Проаналізуй, як художники передали простір у картинах.

Практичне завдання

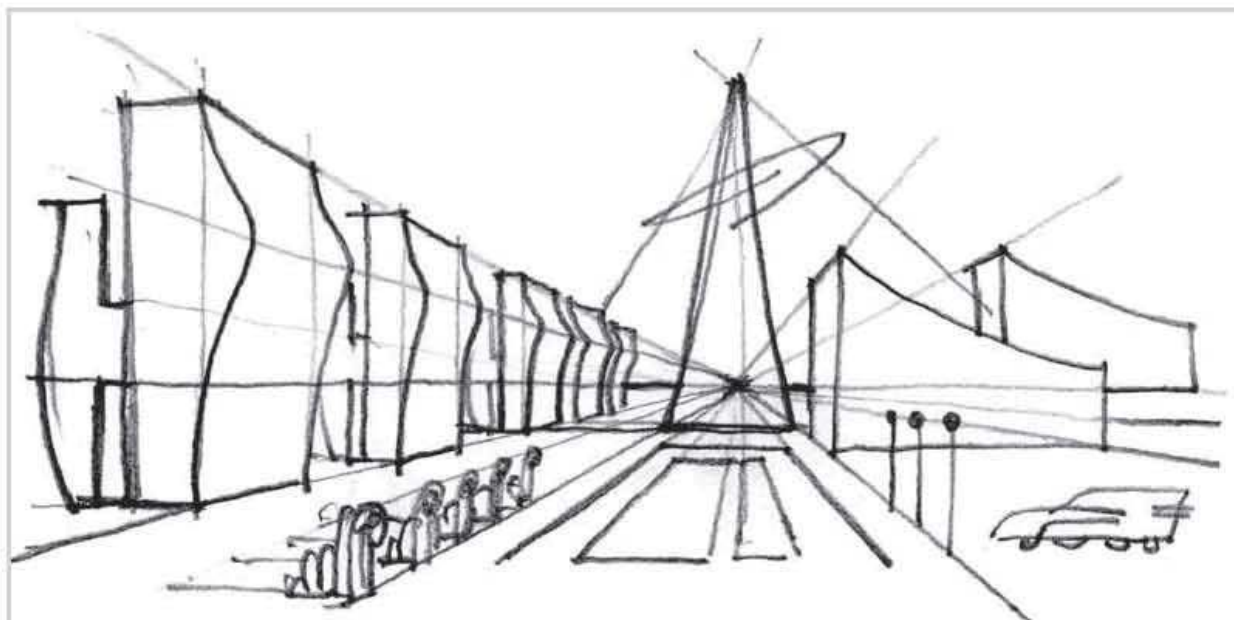
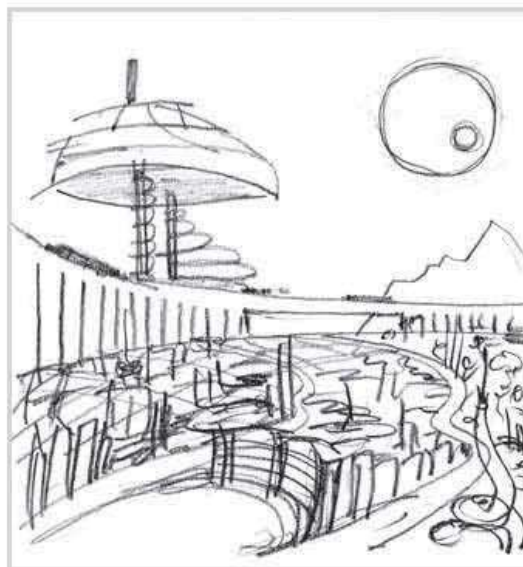
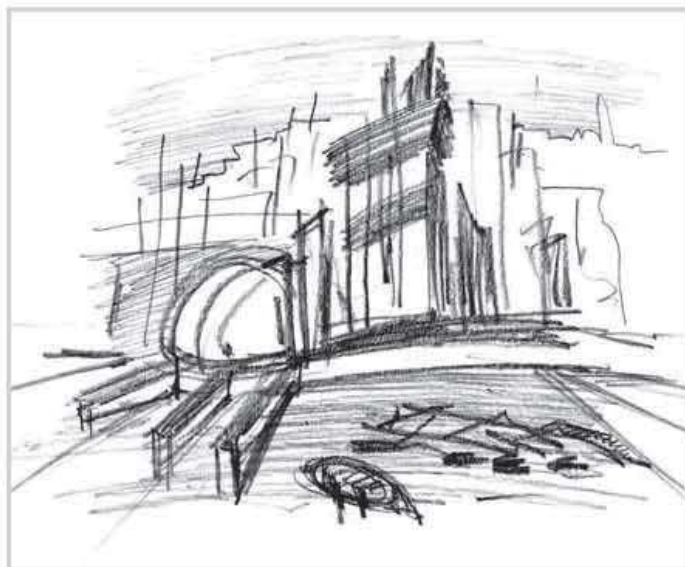
Створи композицію «Фантастичне місто», «Зоряний причал» (гуаш).

Поради

І під час побудови міського краєвиду скористайся законами лінійної перспективи: проведи лінію горизонту, оберни на ній точку, до якої будуть сходиться всі лінії перспективної побудови. Спочатку намальуй дороги, великі будинки, потім деталізуй зображення.

Під час виконання композиції в кольорі, перейшовши до кольору, застосуй закони повітряної перспективи.

Словник-путівник

Повітряна перспектива — показує вплив повітря на зміну чіткості та кольору віддалених предметів.

Тло — задній план у композиції, на якому виразно сприймається основне зображення переднього плану.

Запитання і завдання

1. У чому особливість міського пейзажу?

2. Назви закони повітряної перспективи.

3 *. **Самостійна пошукова робота.**

Знайди і переглянь картини або репродукції із зображенням краєвидів рідного міста або селища.

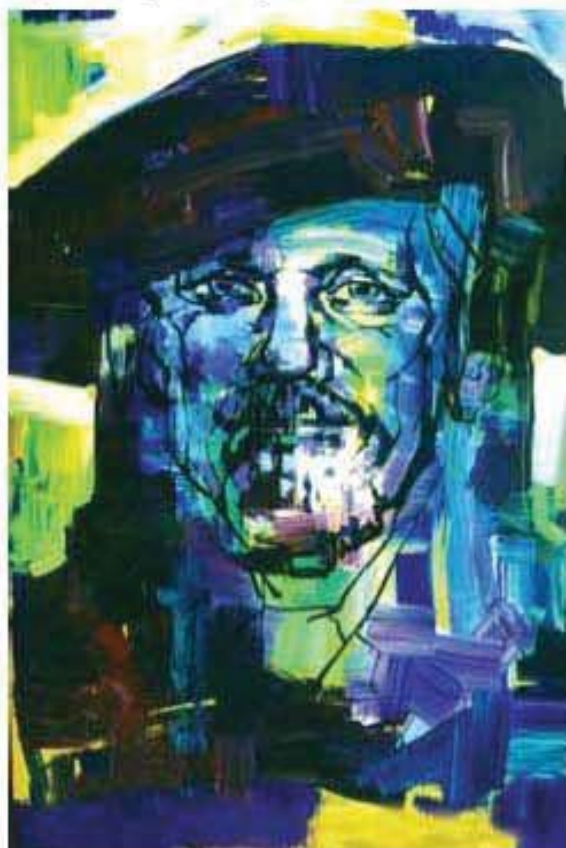
Подія 14. Зустріч із зоряним мудрецем

Незабутня подія відбулася на фантастичній планеті — зустріч із зоряним мудрецем. Яким ти його уявляєш: сповненим багатовіковим досвідом старцем чи добрим учителем — розумним порадником в усіх справах? Намалюй портрет зоряного мудреця.

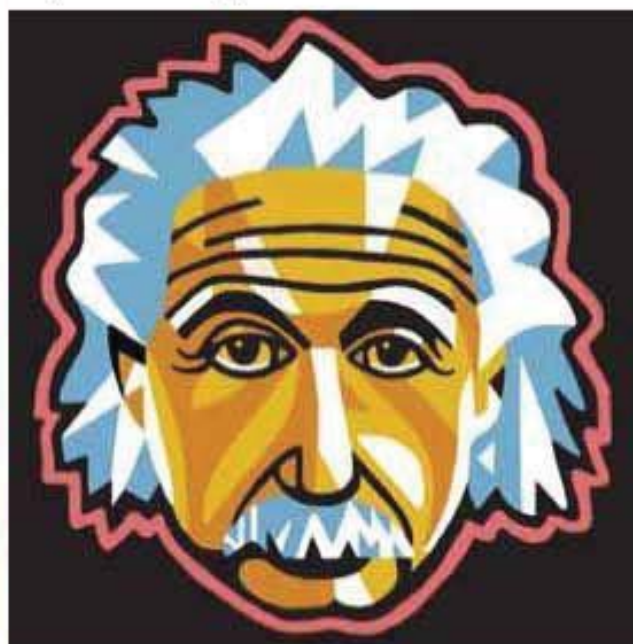
Скарбничка мистецької мудрості

Портрети виникли в мистецтві дуже давно. Поки не було фотографії, художники зображували людей на полотні або папері, намагаючись передати їхню зовнішню схожість. І нині портрети не втратили своєї популярності. Станкові портрети виставляються в художніх галереях і музеях. А монументальні, наприклад мозаїчні панно чи великі розписи, прикрашають стіни та інтер'єри архітектурних будівель.

В. Побоженьський. Художник

А. Волков. Портрет Ейнштейна

Мистецтво планети Земля

Композиція портретів визначних осіб зазвичай статична. Це може бути зображення людини в повний зріст чи погруддя. Часто поруч із видатним вченим, відомим полководцем намальовані предмети, що вказують на їхню діяльність.

Роздивись портрети: люди якої професії на них зображені?

І. Крамської.
Портрет астронома Отто Струве

Х. ван Р. Рембрандт
Портрет Йоханнеса Елісона

П. Веденецький.
Портрет І. П. Кулібіна

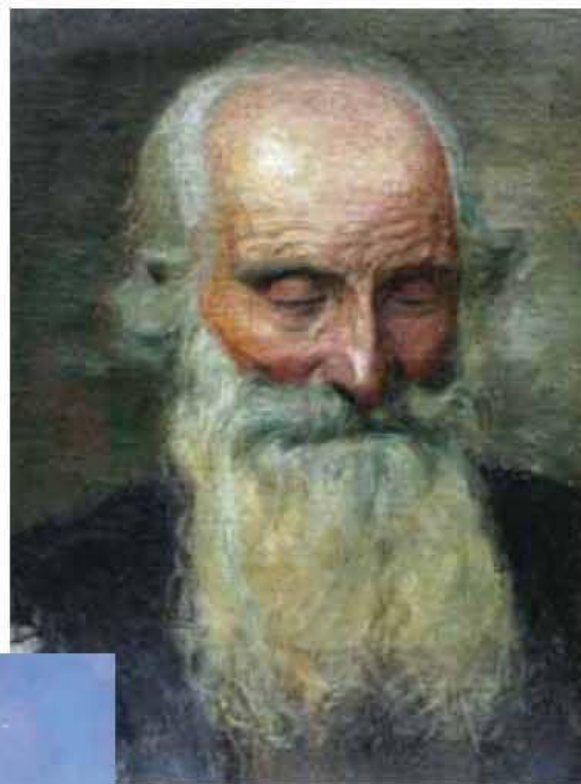

Художники виконують портрети в різних техніках живопису. Для того щоб краще передати всі відтінки кольору обличчя, і в акварелі, і в олійному живописі, застосовують техніку *лесування*. Вона передбачає нанесення тонкого напівпрозорого шару фарби на висохлий попередній шар.

Роздивися твори, виконані в техніці лесування.

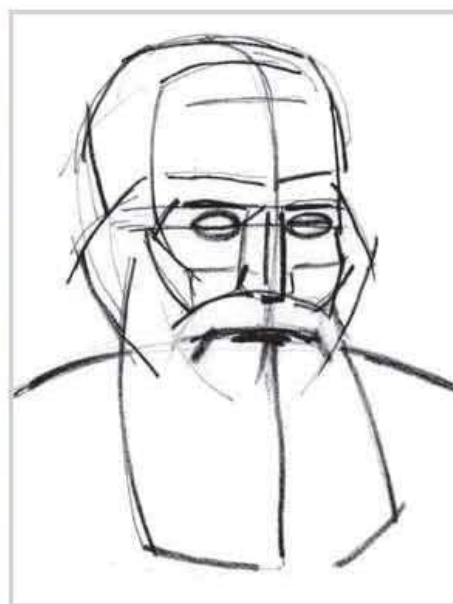
Зверни увагу на будову обличчя людини.

Т. Шевченко.
Портрет художника-баталіста
Олександра Коцебу

О. Мурашко.
Портрет старого

Космічні фантазії

Роздивися зображення казкових героїв. Які з них і чому схожі саме на мудреців?

Е. І. Гілберт

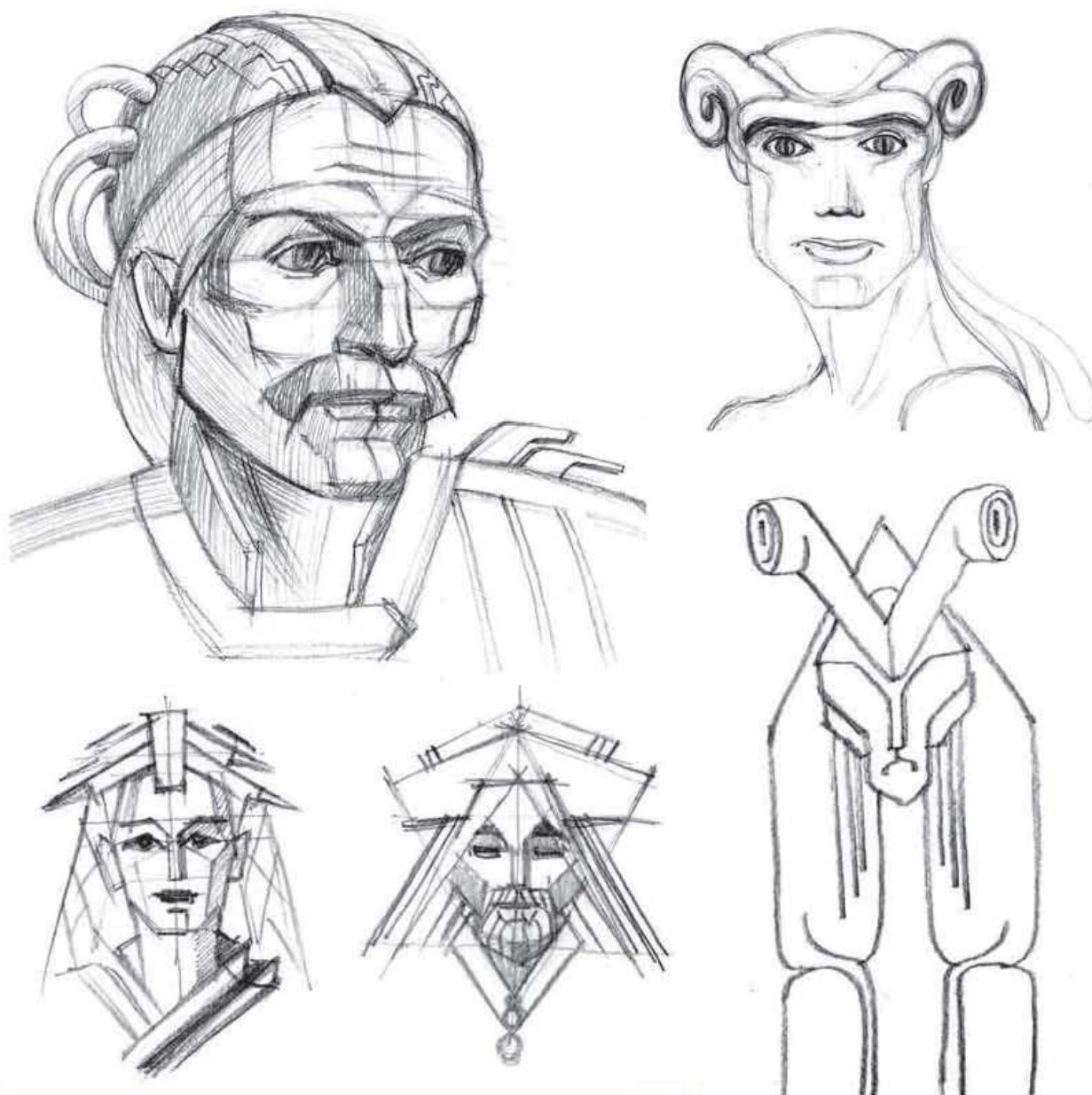
Г. Ігнат'єва

Е. І. Гілберт

Подивись, як можна намалювати фантастичний персонаж.

Практичне завдання

Створи живописний портрет «Зустріч із зоряним мудрецем» (акварель).

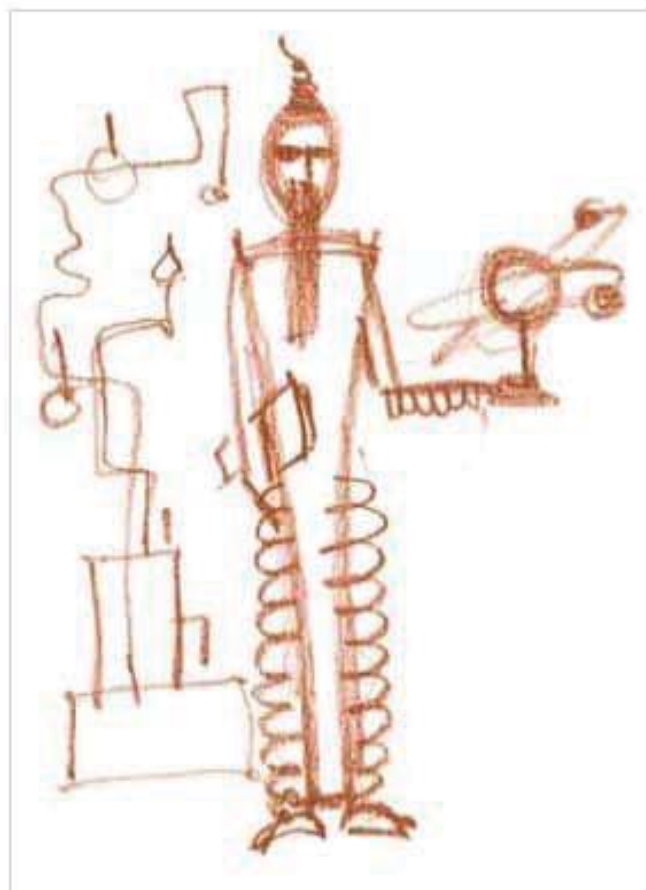
Поради

Залежно від задуму намалюй мудреця (на повний зріст чи погруддя). Доцільною, можливо, буде статична композиція. Продумай предметне оточення портретованого та відповідне тло композиції.

Добери необхідний колір обличчя, одягу, зоряного тла.

Застосуй техніку лесування: поступово прозорими фарбами добирай колір обличчя; спочатку зафарбуй великі площини, потім деталізуй зображення.

Словник-путівник

Лесування — нанесення тонкого напівпрозорого шару фарби на просохлі фарби з метою підсилення або зміни забарвлення.

Статика — стан спокою і рівноваги в образотворчому мистецтві.

Запитання і завдання

1. Чим відрізняються портрети у станковому та монументальному живописі?

2. Які фарби і техніки застосовуються в портретному живописі?

3 *. **Самостійна пошукова робота.**

Віднайти фотографії відомих людей та їхні портрети; порівняй особливості зображень.

Колективна робота

Створіть колективну композицію «Рада старійшин галактики». Наклейте усі портрети на один великий аркуш з дотриманням перспективи: спочатку портрети меншого розміру на дальній план, потім більшого — на передній.

Подія 15. Космічний натюрморт

Коли посланці Землі покидали космічне місто, його мешканці дали їм у дарогу дивні плоди. Але що цікаво: всі вони були одного кольору і відрізнялися лише незначними відтінками. Така дивина так і проситься на картину — у космічний натюрморт, де зображено овочі й фрукти чудернацьких форм та найрізноманітніших відтінків жовтого кольору.

Скарбничка мистецької мудрості

Натюрморт — це зображення так званої «мертвої натури»: предметів домашнього вжитку, знарядь праці, овочів, фруктів, квітів, рослин, дичини тощо. Незважаючи на невігадливі сюжети, натюрморт залишається для художників невичерпною скарбницею вражень, розмаїття кольорів і форм.

Дж. Іллені. Натюрморт з лимонами

Г. Я. ван Ос. Натюрморт

Мистецтво планети Земля

У створенні натюрморту важливе значення має як його композиційна побудова, так і гармонійне поєднання кольорів — колорит. Найтендітніший колорит у живописі — нюансний. Він побудований на незначній відмінності відтінків кольору.

Б. Брэддс. Літній натюрморт ▲

К. Кеннінг. Натюрморт з квітами ▼

Дж. Ескофет. Лимонне дерево ►

Знайди нюанси жовтого кольору на картинах.

Особливістю композиції натюрмортів, виконаних у нюансному колориті, є встановлення рівноваги — гармонійного розміщення предметів, які відрізняються розмірами та формами.

Із джерела народної творчості

Поглянь, як красиво зобразили фрукти й овочі на виробах декоративно-ужиткового мистецтва народні майстри з російського міста Жостова та українського села Петриківка.

Дива природи планети Земля

Подивись, які незвичайні за формою плоди створила природа. Зверни увагу на їхню різноманітну фактурну поверхню.

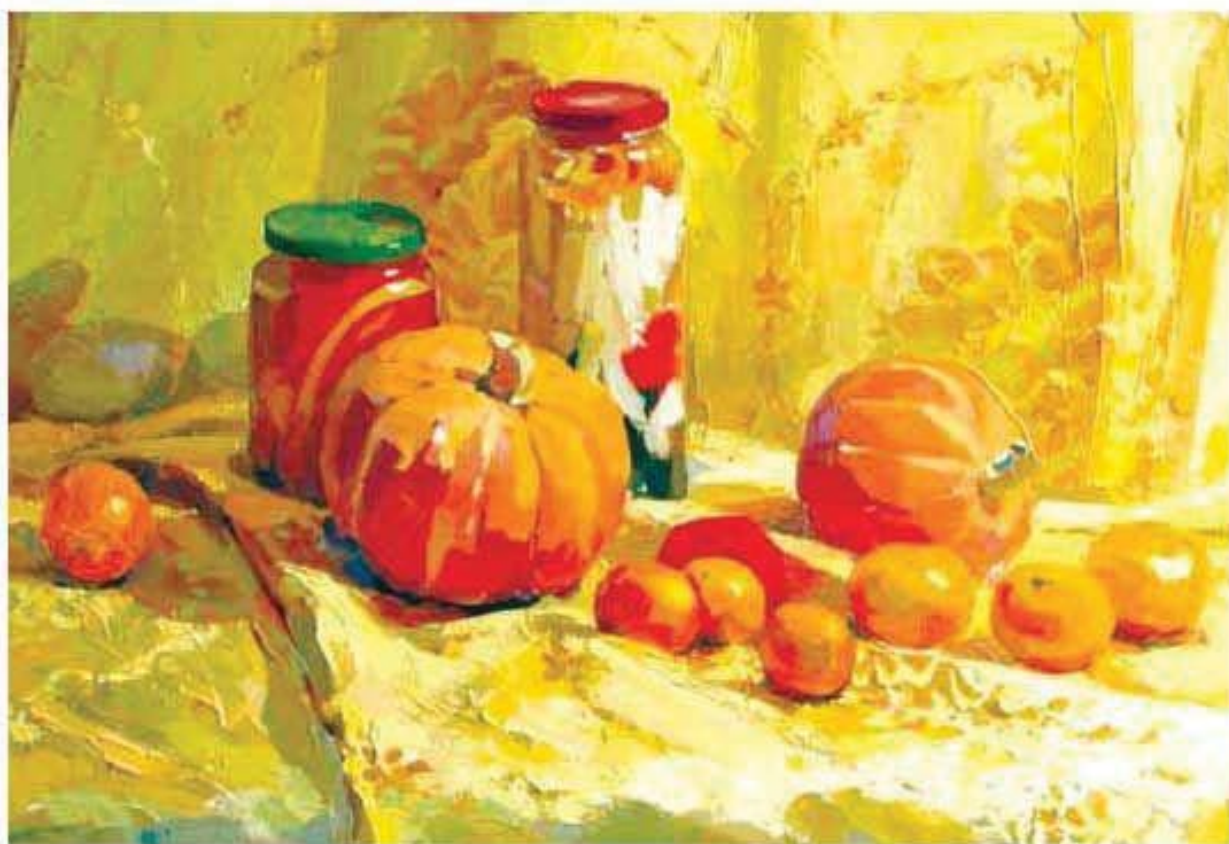

Роздивись нюансні відтінки жовтого кольору, розташування світлотіні на фруктах і овочах.

К. Енжел. Три груші

*Л. Лекс-Семеніхіна.
Оранжевий натюрморт*

Практичне завдання

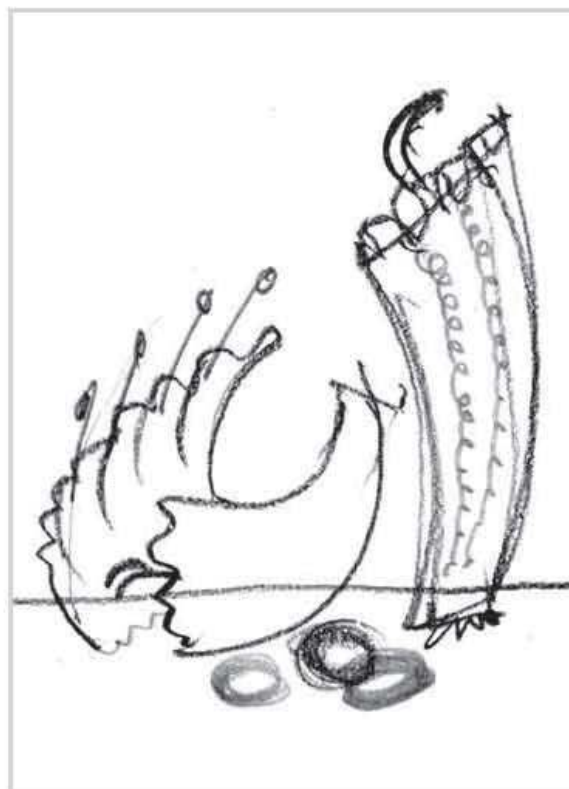
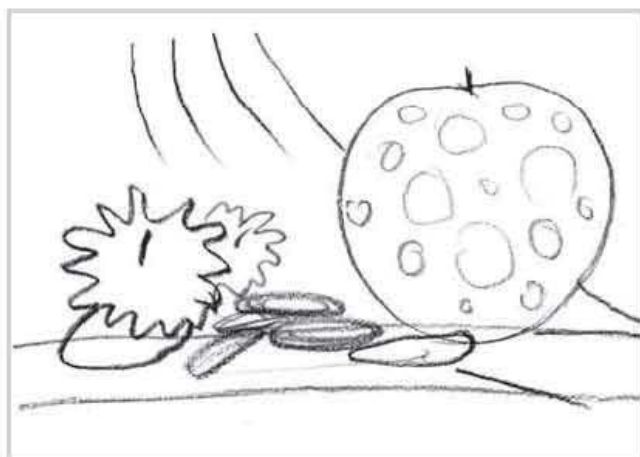
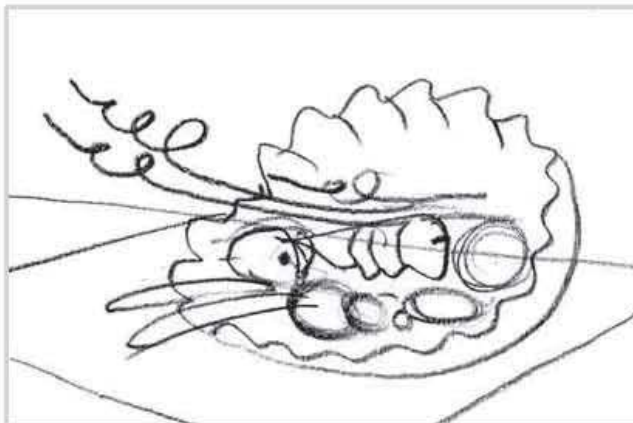
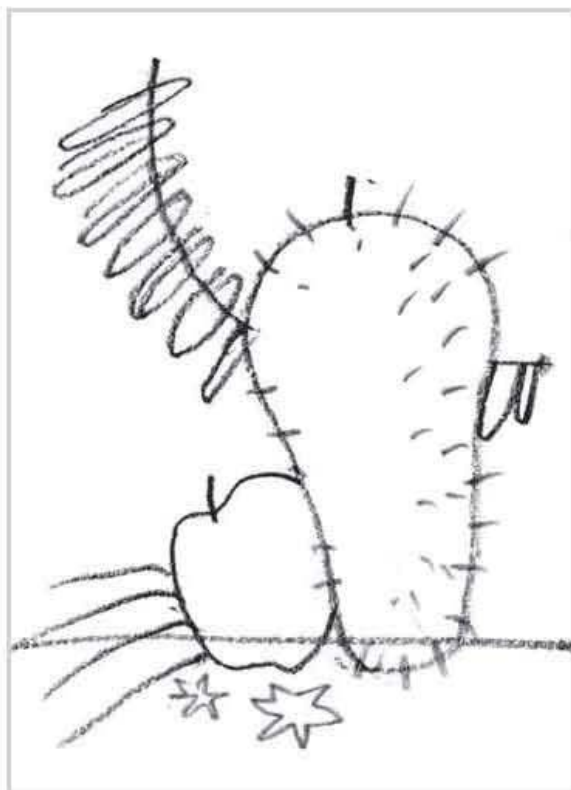
Намалюй космічний натюрморт у нюансному колориті (гуаш).

Поради

Виконуючи ескіз, подбай про рівновагу в композиції, узгодь між собою розміри та форми предметів, їх взаємне розміщення.

Щоб отримати нюансні відтінки кольору, домішуй до основної фарби трохи іншої фарби.

Словник-путівник

Натюрморт — жанр образотворчого мистецтва, присвячений зображенню речей, що оточують людину в побутовому середовищі.

Нюанс — ледь помітна відмінність одного кольорового тону від іншого.

Запитання і завдання

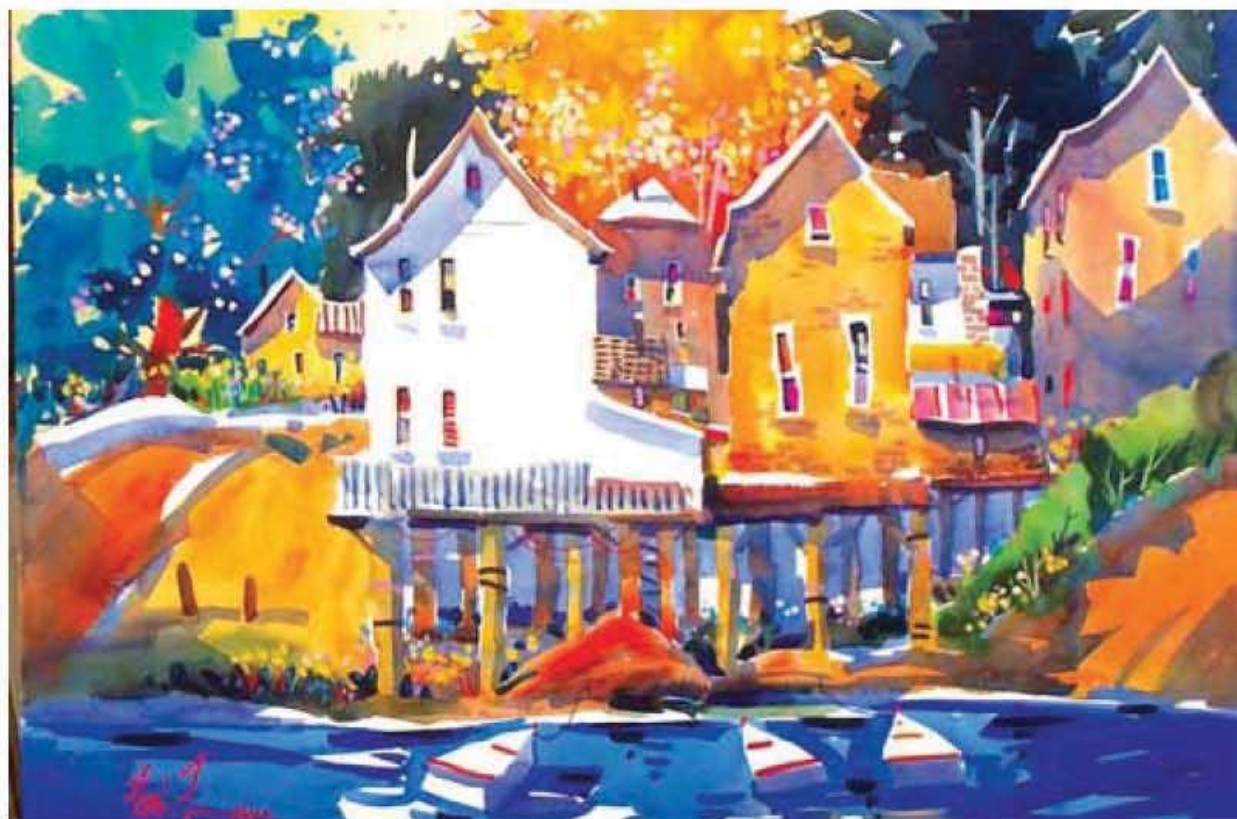
1. Яка різниця між фантастичним і реальним натюрмортом?
2. Чим відрізняється нюансний і контрастний колорит?
3. * **Самостійна пошукова робота.**

Добери предмети, подібні за кольором, та порівняй їхні відтінки.

Подія 16. Перевір себе

1. Порівняй виразальні можливості графіки і живопису на прикладі поданих ілюстрацій.
2. Які існують різновиди графіки? Покажи їх на ілюстраціях.
3. Знайди зображення силуету. Чим він відрізняється від інших графічних зображень?
4. Охарактеризуй виразальні можливості ліній, плям і штрихів.
5. Знайди серед зображень плакат, книжкову ілюстрацію, інтер'єр.
6. Які кольори називають хроматичними? Знайди серед зображень гризайль.

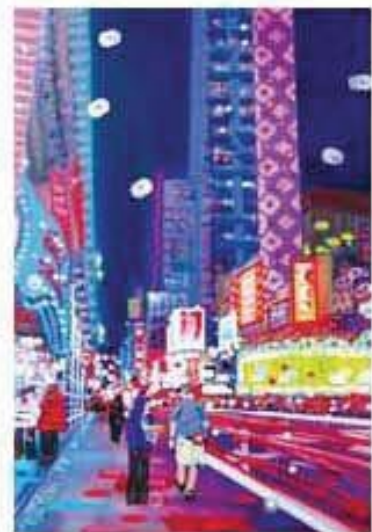
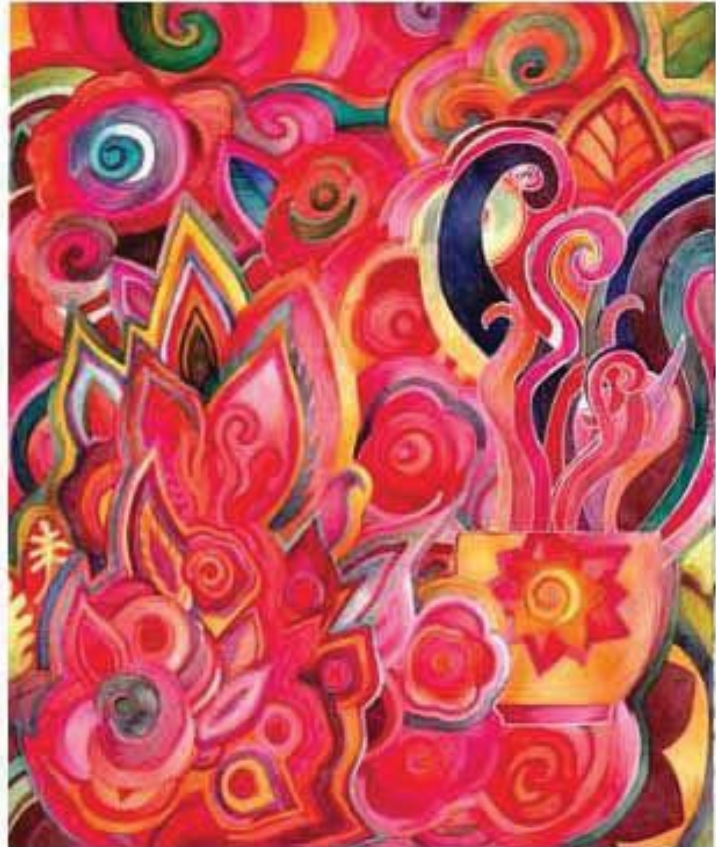

7. Яке із зображень належить до монументального живопису, яке — до декоративно-прикладного мистецтва?
8. Знайди картини з теплим і холодним колоритом.
9. Чим відрізняється нюансний і контрастний колорит? Поясни на прикладах наведених ілюстрацій.
10. Яка із композицій є динамічною? Аргументуй відповідь.
11. Який з портретів виконаний у техніці мозаїки?
12. Назви пари контрастних кольорів.

Етап III.

**армонія
зоряних
світів**

Подія 17. Космонавт-першопроходець

У далеких зоряних світах є Міжгалактичний космічний заповідник. Там живуть чудернацькі тварини, дивовижні птахи, незвичайні комахи. Як передати вигадливі форми тварин і рослин? Як найліпше зобразити космонавтів — першопроходців небачених досі світів? Звичайно, за допомогою скульптури.

Скарбничка мистецької мудрості

Скульптура — вид образотворчого мистецтва, твори якого мають об'ємну форму й виконуються з твердих або пластичних матеріалів. За призначенням розрізняють монументальну і станкову скульптуру.

Величні монументи та пам'ятники монументального мистецтва встановлюють на площах, у меморіальних комплексах.

Станкова скульптура експонується в музеях, виставкових залах.

Скульптура прикрашає архітектурні споруди, парки і сквери. Твори дрібної пластики (статуетки) розміщуються в інтер'єрах.

Мистецтво планети Земля

Розрізняють круглу скульптуру і рельєф.

До круглої скульптури належать бюст (погрудне зображення), статуя (зображення на повний зріст), скульптурна група тощо. Вона вільно розміщується у просторі й вимагає кругового огляду.

Рельєф — зображення на площині — споглядають з однієї сторони.

**М. Манізер,
І. Лангбард.
Пам'ятник
Т. Г. Шевченку
(м. Харків)**

- ▼ Ф. Фараут. Дівчина
- ▼ Фрагмент рельєфу.
Варпалас, цар міста Туванува
- ▲ В. Бородай. Монумент
«Батьківщина-Мати»

ЕТАП 3. ГАРМОНІЯ ЗОРЯНИХ СВІТІВ

Створюючи художні образи, скульптори добирають певні матеріали: камінь, глину, дерево, метал, гіпс, скло тощо.

Поміркуй, як матеріал і характер поверхні скульптур вплинули на виразність художніх образів.

Пам'ятники видатним діячам нерідко виконуються в повний зріст. Полководці часто зображаються верхи на коні. Такі скульптури зазвичай статичні.

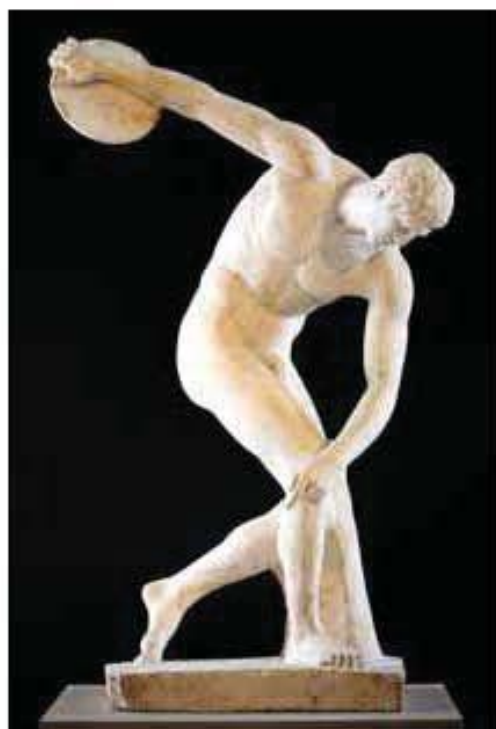

Пам'ятник Чингізхану

Пам'ятник імператору Августу

Скульптурні зображення спортсменів і танцівників переважно динамічні, у них передаються краса і пластика руху.

Мирон.
Дискобол

О. Кох.
Танцівник

Б. Басвел.
Кидай, може гол

Д. Армані.
Порцелянова ніжність

Порівняй статичні та динамічні скульптури.

ЕТАП 3. ГАРМОНІЯ ЗОРЯНИХ СВІТІВ

Поглянь на пам'ятники першому космонавтові планети Юрію Гагаріну. За якими ознаками можна визначити, що це пам'ятник саме космонавту?

м. Чебоксари
(Росія)

м. Москва
(Росія)

м. Харків
(Україна)

Практичне завдання

Створи скульптуру космонавта — динамічну або статичну (пластика, пластикін, глина).

Поради

Дотримуйся правильних пропорцій фігури людини.
Спробуй передати фактуру скафандра, шолома тощо.
Скульптуру космонавта розмісти на основу.

На прикладі скульптурного зображення героя космосу роздивись пропорції фігури людини.

м. Карлові Вари
(Чехія)

м. Сергіївка
(Україна)

м. Джизак
(Узбекистан)

Словник-путівник

Скульптура — вид образотворчого мистецтва, твори якого виконуються в об'ємі з твердих або пластичних матеріалів.

Запитання і завдання

1. Де доцільніше розмістити монументальну скульптуру, а де — декоративну?

2. У чому полягає відмінність між круглою скульптурою і рельєфом?

3 *. **Самостійна пошукова робота.**

Досліди, які твори скульптури є у твоєму рідному місті або селищі.

Художній проект для допитливих

Розроби в об'ємі ескіз пам'ятника видатній особі, яка прославила твій край. Використай будь-які матеріали, застосуй різні способи нанесення фактури.

Подія 18. Скульптури космічних тварин

З ким із тварин космічного заповідника ти хочеш потоваришувати? Хто проведе тебе безпечними стежками між густих заростей дивовижних рослин, попередить про небезпеку, захистить? На рідній Землі в людини завжди є вірні друзі — домашні тварини: собака, кіт, кінь тощо. А який друг у космічного мандрівника?

Цікаво створити його зображення у скульптурі.

Скарбничка мистецької мудрості

Зображення тварин у скульптурі не таке поширене, як у графіці й живописі. Великі скульптури тварин радують нас у парках, а маленькі декоративні — вдома: на столі чи полиці.

С. Манцеров, Т. Балашова.
Дівчинка з собакою

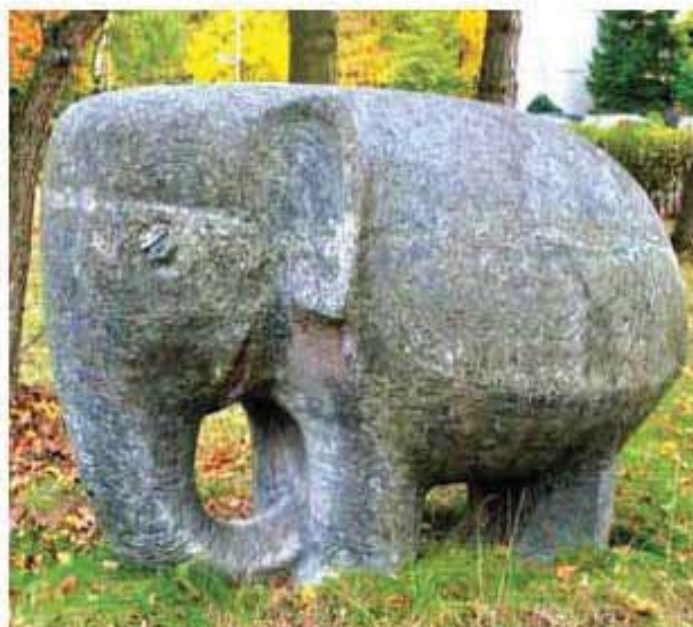
В. Пуронас.
Залізна лисиця

Мистецтво планети Земля

Роздивися скульптури слонів. Зверни увагу, як стилізація форми, особливості матеріалу і фактури, характер декору впливають на створення художнього образу тварини.

Щоб створити оригінальний образ тварини, скульптори враховують природні властивості матеріалу, які дають змогу передати фактуру відповідно до задуму.

Скульптура ведмедя
(м. Новосибірськ, Росія)

Скульптура бика (м. Єреван, Вірменія)

Золотий дракон-страж (Китай)

І. Четвертних (Контар). Солом'яний бик

Космічні фантазії

Якими б чудернацькими не були образи фантастичних тварин, усі вони мають голову, тулуб, лапи (або крила), хвіст та пропорції реальних тварин.

О. Отякіна. Керамічні казкові звірі

Б. Маршал. Металеві собаки-роботи

Поглянь на добрих друзів — веселих чоловічків з кумедними тваринками.

П. Фаулер. Іграшки

Собака — перша тварина, яку приручила людина. І нині пес — відданий друг і домашній улюбленець. Тому з такою симпатією його зображають митці в різних видах образотворчого мистецтва.

Поміркуй, які переваги скульптури у створенні образу тварини.

Практичне завдання

Створи скульптуру фантастичної тварини (пластилін, тісто, глина, різні матеріали).

Поради

Для виконання скульптури важливо встановити центр ваги, щоб вона не перекинулась. Виліпи частини фігури тварини та з'єднай їх, дотримуючись пропорцій.

Нанеси стекою рисунок фактури на фігуру тварини.

Для створення фантастичного вигляду тварини застосовуй різні природні та штучні матеріали (шишки, хвою, клптики тканини, хутра тощо).

Поглянь, як майстерно скульптори зобразили тварин у русі.

Словник-путівник

Фактура — характер поверхні скульптурного твору.

Художній образ — відображення навколишнього світу у творі мистецтва відповідно до уявлення автора.

Запитання і завдання

1. З яких природних матеріалів можна створити статуєтки тварин?
2. Як фактура допомагає створити образ скульптурного зображення?
- 3 *. **Самостійна пошукова робота.**

Спостерігаючи за тваринами, спробуй зображувати їх у русі.

Подія 19.

Декоративна краса космічних птахів

Справжньою окрасою космічного заповідника є птахи. Вони вражали землян дивовижними стрункими формами, вигадливими силуетами, рельєфним малюнком крил. Пір'я птахів, наче розмальоване художником, нагадувало декоративні орнаменти. Таку гармонію цікаво створити в рельєфі.

Скарбничка мистецької мудрості

Рельєф — скульптурне зображення на площині. Зазвичай — це самостійний (станковий) твір скульптури. Проте він може бути також і частиною твору архітектури, скульптури, декоративного мистецтва. Нерідко рельєфи включаються в композицію стіни будинку або пам'ятника у вигляді орнаментів, сюжетних багатофігурних сцен, пейзажів.

Мистецтво планети Земля

Рельєф буває *низький* (барельєф) і *високий* (горельєф). У барельєфі опукла частина зображення виступає над площиною тла менше, ніж на половину об'єму, а в горельєфі навпаки — більше, ніж наполовину.

Знайди серед зображень барельєф і горельєф.

На пам'ятниках відомим письменникам нерідко можна побачити героїв їхніх творів, що виконані в рельєфі. Наприклад, на одному пам'ятнику І. Крилову тварини з його байок зображені на постаменті, а на другому — окремо, обабіч пам'ятника.

Придивись до рельєфів, визнач серед них горельєф.

Із джерела народної творчості

Зображення птахів — улюблений образ у народному мистецтві. Не можна не захоплюватися фантастичною красою птахів, намальованих майстрами петриківського розпису.

В. Філь. Птаха щастя

А от і птахи-іграшки. Дерев'яна пташка — виготовлена українськими умільцями з м. Яворова, а глиняна — майстрами з російського с. Димково. Порівняй яворівську і димківську іграшки.

► Фрагмент рельєфу в соборі Монреале

▲ Кам'яні двері гробниці Лі Шоу

◀ Фрагмент амвону з кафедрального собору Равенни

Практичне завдання

Створи рельєф «Танок космічних птахів» (пластилін, пластика).

Поради

- Створи ескіз композиції рельєфу.
- Нанеси стекою рисунок на попередньо підготовлену пластилінову дошку.
- Поступово нарощуй висоту рельєфа.
- Зображення птахів виконай у вигляді барельєфа або горельєфа.
- Декоруй різними матеріалами зображення птахів і неба (пір'я, бісер, гудзики, блискітки, фольга тощо).
- Щоб виділити передній план, рельєф птахів, що знаходяться ближче, роби вищим. Висота рельєфа птахів у дальності менша.
- Щоб передати простір, загороджуй віддалені фігури тими, що розташовані ближче до глядача.

В. Іщенко. Жар-птиця

О. Ліпса.
Птах

Словник-путівник

Рельєф — вид скульптури, що розгорнута на площині.

Запитання і завдання

1. Де застосовується рельєф?
2. Чим відрізняються барельєф і горельєф?
3. * **Самостійна пошукова робота.**

Спробуй різні способи нанесення фактури, зокрема притискування. По-експериментуй з різними матеріалами: кора дерев, шкіра, марля, хутро, щітка тощо.

Подія 20.

Рельєфи дивовижних рослин

У космічному заповіднику мандрівники побачили чимало дивовижних трав, квітів, дерев, кущів, несхожих на земні. Вигадливі форми цих рослин можна зобразити за допомогою рельєфу.

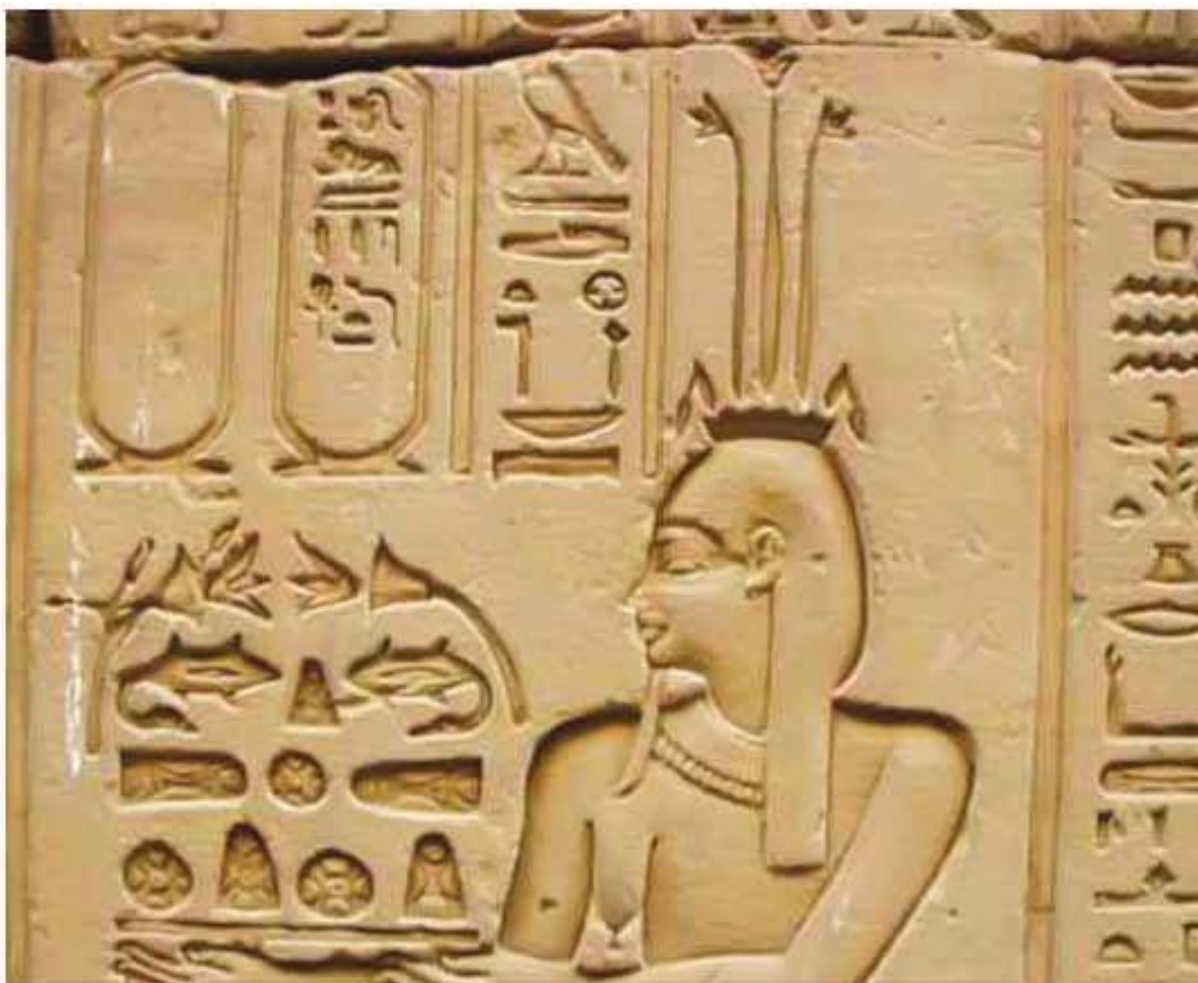

Скарбничка мистецької мудрості

Окрім опуклого існує також заглиблений рельєф — **контррельєф**.

Зображення в контррельєфі поширені в мистецтві скульптури з найдавніших часів. З огляду на особливості занурення в матеріал (вирізання з різною глибиною) при створенні контррельєфів потрібно добре промальовувати контури зображень.

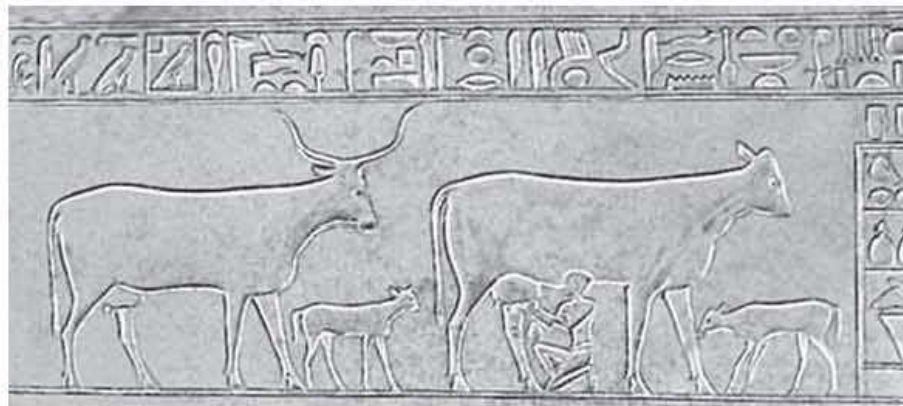
Контррельєф був поширений у Давньому Єгипті.

Мистецтво планети Земля

Використовуючи лише контррельєф, давні митці передавали виразність форми тварин, рослин, людей тощо.

Зверни увагу, як вдало контррельєф використано для зображення образу фантастичної тварини та для декоративної фактури.

Із джерела народної творчості

Зображення в контррельєфі можна виконати за допомогою різблення по дереву. Роздивися дерев'яні дошки, які в давнину використовували для виготовлення пряників.

Поглянь, як вправно застосовують контррельєф сучасні народні майстри.

А. Маркар'ян.
Птахи

Космічні фантазії

У всіх видах рельєфу, як і в творах графіки та живопису, велику роль відіграє композиція зображення. Зверни увагу на рівновагу в композиції з рибок.

Л. Кім. Листя каштана

Л. Кім. Листя бамбука

Подивись, як листя і стебла стилізуються в контррельєфі.

Розглянь варіант розташування контррельєфу в інтер'єрі.

Л. Кім. Трави

Практичне завдання

Створи контррельєф «Фантастичні рослини», «Чарівна квітка», «Ритми космічних трав» (пластилін).

Поради

Для тла рельєфу використай пластилін такого кольору, яким ти уявляєш колір рослин на далеких планетах.

Проріж стеком рисунок трав лініями різної товщини. Поступово заглиблюй рельєф.

Частину зображення можна виконати шляхом врізання або заглиблення тла навколо контуру рослин.

Словник-путівник

Контррельєф — заглиблений рельєф.

Запитання і завдання

1. Які особливості створення контррельєфу?
2. Поясни роль декору у творах скульптури.
3. * **Самостійна пошукова робота.**

Знайди зразки різних видів рельєфу в архітектурі та скульптурі твого краю.

Колективна робота

Поедняйте виконані раніше скульптурні зображення в єдину композицію «Гармонія зоряних світів». Розмістіть у центрі колективної композиції фігури космонавтів і фантастичних тварин (круглу скульптуру), а рельєфи — навколо них.

Етап IV.

**ІДГОТОВКА
ДО СВЯТА**

Зореліт узяв курс на планету, де відбуватиметься Міжгалактичний мистецький фестиваль. Усі учасники подорожі з нетерпінням чекають на прибуття. Треба підготуватися до свята та прикрасити зореліт. Інтер'єри космічного корабля прості й суворі. Орнаментальний декор допоможе зробити їх веселішими і красивішими.

Скарбничка мистецької мудрості

Орнамент з'явився ще за прадавніх часів і донині є найуживанішим засобом оздоблення в декоративному та декоративно-прикладному мистецтві. Орнамент — візерунок, побудований на ритмічному повторенні однакових елементів. Мотиви *геометричного* орнаменту створюються на основі геометричних форм. *Рослинний* орнамент складається із стилізованих рослинних мотивів, а *тваринний* (зооморфний) — із стилізованих зображень тварин.

Поширені плоскі або рельєфні орнаменти. В архітектурі — це оздоблення стін, вікон, дверей ззовні та всередині будинків; у декоративно-прикладному мистецтві — декор у керамічних, дерев'яних, тканих виробах. Орнамент буває *стрічковий*, коли розміщується у смугі, як наприклад фриз в архітектурі, та *сітчастий*, коли ряди смуг поєднуються в орнаментальній площинній композиції. Він може продовжуватися безперервно або замикатися в певній формі: крузі, квадраті, прямокутнику тощо.

Визнач геометричний, рослинний, зооморфний орнаменти.

Н. Вострякова. Слов'янські мотиви

Із джерела народної творчості

Традиція прикрашати орнаментами предмети побуту й одяг поширена в усіх народів світу. Поглянь на прадавні й сучасні орнаменти. Спільним у них завжди залишається принцип побудови: повторення рапорту — незмінюваної частини орнаменту. Визнач рапорт орнаменту, який тобі сподобався.

Твори декоративно-прикладного мистецтва

І. Колтун. Декоративна тарілка

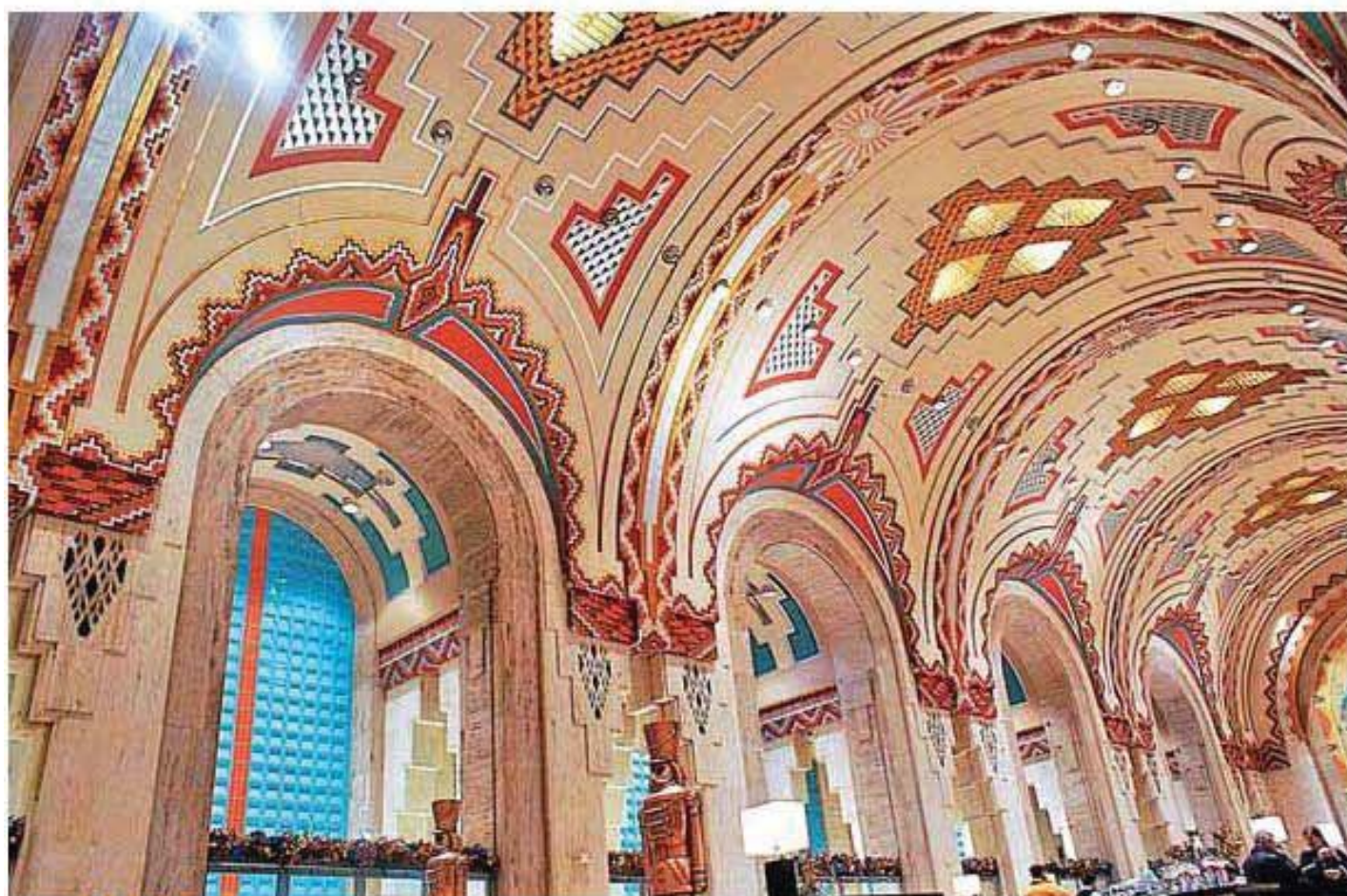

Мистецтво планети Земля

Роздивись інтер'єри, прикрашені орнаментальними композиціями. Знайди серед них розписи, мозаїки, вітражі.

Інтер'єр громадської споруди в Детройті (США)

Визнач стрічкові та сітчасті орнаменти. Поглянь, як колір підкреслює ритм в орнаменті.

Палац
Шекінських
ханів
(Азербайджан)

В. Панко.
Розпис печі в
українській хаті
(Україна)

Інтер'єр
громадського
будинку в Празі
(Чехія)

В орнаментах зазвичай використовуються стилізовані (спрощені, декоративні), а не реальні форми. Для створення декоративного образу художник виділяє найсуттєвіші особливості природної форми та узагальнює її. Роздивися витинанки і вишивки, зверни увагу, як у них спрощено форми звірів і птахів.

В. Корчинський ▲

Т. Крамаренко ▲

Практичне завдання

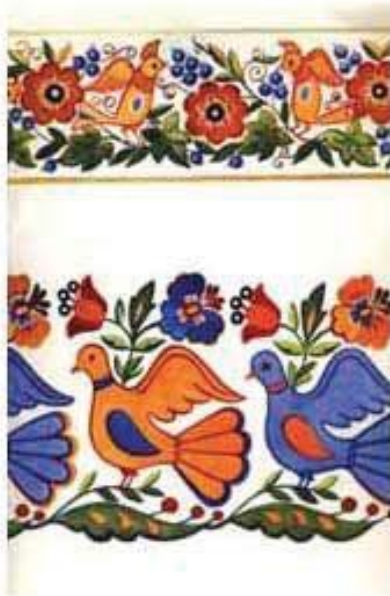
Створи ескіз стрічкового зооморфного орнаменту для оформлення інтер'єру зорельота. Застосуй витинанку та аплікацію.

Поради

Спочатку виконай стилізацію однієї або двох тварин та сформуль рапорт. Добери кольори елементів орнаменту (теплі, холодні чи контрастні) та порядок їх чергування. Перенеси малюнок на складений кольоровий папір (учетверо або «гармошкою») та виріж зображення тварини. Наклей смугу орнаменту на аркуш, попередньо намітивши олівцем її верхню і нижню межу.

Поглянь, які стилізовані форми тварин створили народні майстри в кераміці та декоративному розписі.

М. Муха.
Декоративний розпис.
Малюнки для фриза.

І. Колтун.
Мезенський розпис
по дереву

Словник-путівник

Зооморфний орнамент — орнамент, що складається із стилізованих зображень тварин і казкових істот.

Рапорт — частина орнаменту, що повторюється.

Ритм — повторюваність, чергування впорядкованих композиційних елементів.

Стрічковий орнамент — візерунок, декоративні елементи якого створюють ритмічний ряд з відкритим двостороннім рухом, що вписується в стрічку.

Запитання і завдання

1. Яку роль у створенні орнаменту відіграє ритм?

2. Поясни, що таке рапорт.

3 *. **Самостійна пошукова робота.**

Знайди інформацію про поширення зооморфних орнаментів у декоративному мистецтві.

Художній проект для допитливих

Розроби піктограми шкільних кабінетів із стилізованими зображеннями предметів, приладдя, що використовуються під час вивчення навчальних предметів, наприклад: циркуль чи лінійка — для кабінету математики і креслення; м'яч і баскетбольна корзина — для фізкультурного залу; палітра і пензлик — для кабінету образотворчого мистецтва; колба — для кабінету хімії тощо. Вибери для піктограм одну з геометричних фігур: квадрат, круг тощо. Застосовуй однаковий підхід до спрощення, узагальнення форми.

Подія 22. Святковий одяг екіпажу

Сьогодні члени екіпажу зібралися разом, щоб обговорити, як земляни представлять свою команду на мистецькому фестивалі. Крім творчих виступів та художніх виставок, підготовлених митцями, вирішено всім святково вбратися, щоб землян одразу було видно серед учасників і гостей фестивалю. Для створення таких костюмів варто застосувати національні орнаменти.

Скарбничка мистецької мудрості

Національний одяг — важлива складова культури кожного народу. В особливостях крою, декору, у символіці кольорів та рисунку орнаментів збереглися народні традиції, що склалися впродовж багатьох віків. Так, наприклад, теплі кольори: червоний, жовтий, оранжевий здавна в українців символізують сонце, радість, урочистість; зелений колір — життя; синій — небо і воду; фіолетовий — мудрість. Недаремно все розмаїття кольорів поєдналося в українському віночку — оберегу українських дівчат, що, за народними повір'ями, має чарівну силу.

Знайди відмінності між українським і російським жіночими національними костюмами.

К. Маковський.
Дівчина
в російському
вбранні

М. Рачков.
Дівчина-
українка

Мистецтво планети Земля

Роздивися сучасне вбрання, створене митцями за мотивами національного одягу. Зверни увагу на взаємозв'язок між формою костюмів та розташуванням кольорів і декору.

Костюми, створені за мотивами національного одягу

Із джерела народної творчості

Розглянь оздоблений орнаментами одяг різних народів. Чи упізнаєш серед цих зразків український?

Орнаментальні фантазії

Придивись до розташування орнаментів на українському національному одязі. Знайди стрічковий і сітчастий орнаменти.

ЕТАП 4. ПІДГОТОВКА ДО СВЯТА

Поглянь, який вишуканий одяг створили модельєри, використовуючи національні орнаменти і традиції крою вбрання.

Етноколекції одягу сучасних модельєрів:

Н. Мацик, У. Немировської, М. Панасуткіної, О. Товстик, С. Чернової

Практичне завдання

Створи ескіз святкового одягу для членів космічної експедиції. Застосуй рослинний орнамент.

Поради

Розробляючи орнамент, зверни увагу, що його можна розмістити на одязі не тільки смугами, а й по всьому полю тканини. У рапорт включи 2–4 стилізовані зображення рослин (квітів, листя, плодів). Розміщуй орнамент на одязі відповідно до його форми та крою. Застосуй акварельні фарби та пензлі різної товщини.

Зверни увагу: фігуру людини можна зобразити схематично. Для прикладу порівняй фотографію моделі та ескізи одягу.

Д. Вавілова. Ескізи українського костюму

Словник-путівник

Сітчастий орнамент — візерунок, розташування елементів якого створює рух у багатьох напрямках.

Модельєр — працівник, який розробляє ескізи одягу.

Запитання і завдання

1. Порівняй, за яким принципом розміщуються елементи орнаменту в смугі й у сітці.

2. Чим відрізняються рослинний та геометричний орнаменти?

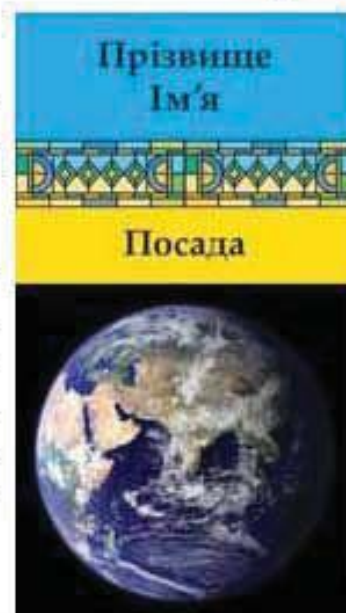
3 *. **Самостійна пошукова робота.**

Чи зберігається у твоїй родині народний одяг? Якщо ти шануєш традиції культури свого народу, збирай текстову та ілюстративну інформацію про його національне декоративно-ужиткове мистецтво.

Подія 23. Візитні картки землян

Підготовка до мистецького свята в розпалі. Для того щоб землянам легше було спілкуватися з мешканцями інших галактик, доцільно виготовити спеціальні візитні картки для вручення під час знайомства чи візиту. Такі картки мають бути однаково художньо оформлені в усіх членів делегації, проте із зазначенням прізвища, ім'я та посади кожного на його власній картці. Варто розмістити на картці стилізоване зображення людини — посланця Землі, можливо, і вигляд самої планети з космосу.

Скарбничка мистецької мудрості

Візитні картки відомі з найдавніших часів і побутували задовго до винайдення друкованого письма. Походять вони з Далекого Сходу — там їх виписували від руки тушшю на шовку або на якісному рисовому папері. З часом візитні картки стали популярними у багатьох країнах, проте використовувалися лише поважними особами: дипломатами, урядовцями. Ціннішими вважалися картки, що були виготовлені від руки.

Сьогодні візитні картки увійшли в ділове життя як невід'ємний атрибут людського спілкування. Візитна картка стає багатофункціональною: нею можна привітати зі святом, передати подяку, надіслати у відповідь, познайомитися. З візитною карткою надсилають сувеніри, квіти тощо.

Візитна картка друкується на тонкому картоні. Зазвичай її розмір 5х9 см, проте в особливих випадках може бути і більшим.

Порівняй варіанти розміщення елементів оформлення на візитних картках.

Прізвище
Ім'я

Посада

Мистецтво планети Земля

Дізнатися сьогодні, якими в сиву давнину бачили наші пращури людей, ми можемо завдяки петрогліфам — зображенням, які висічені, вибиті на камені. Їх можна побачити у важкодоступних місцях на поверхнях скель, на стінах і стелях печер, на окремих кам'яних глинах.

Подивись, якими лаконічними були прадавні малюнки. Люди на них зображені у спокої і в русі. Існують зображення схематичні, більш реалістичні, є декоративні. Інколи, для більшої виразності, малюнки розфарбовували кольоровою вохрою.

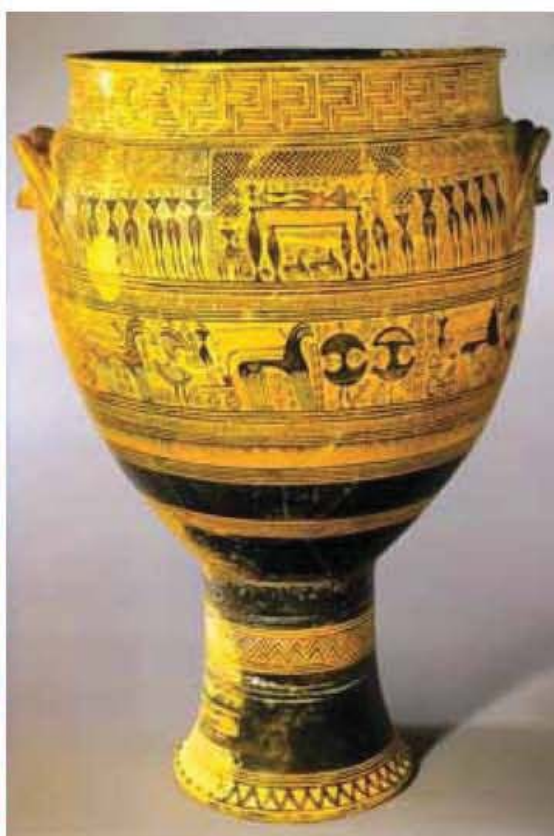
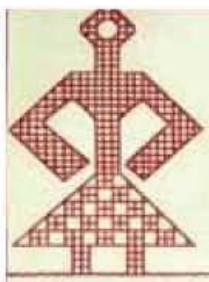
Яке із зображень людини тобі подобається, чим воно тебе приваблює?

Із джерела народної творчості

Орнамент, у якому використовується стилізоване зображення людини, називається *антропоморфним*. Роздивись використання антропоморфних орнаментів у декоративно-прикладному мистецтві.

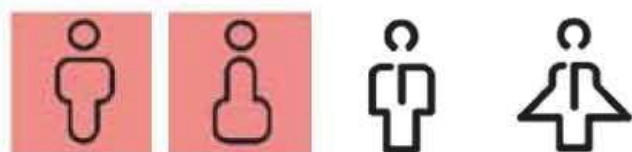
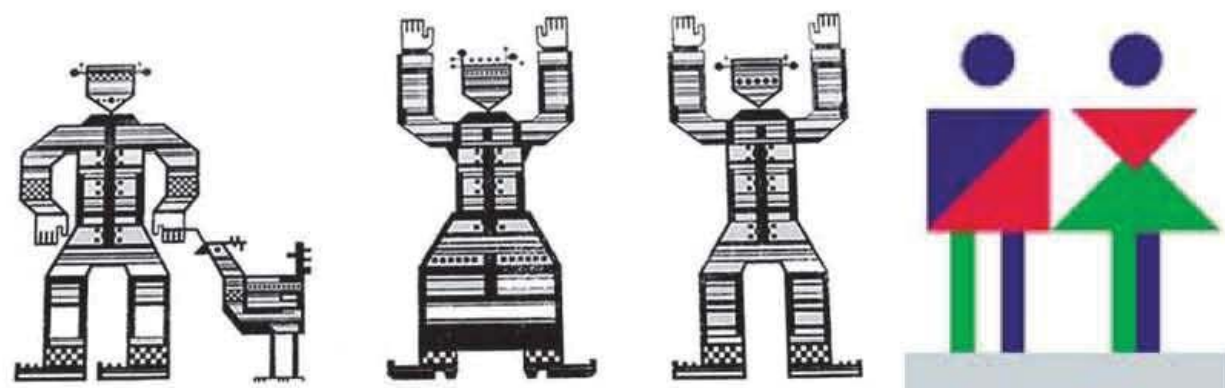

Порівняй прийоми стилізації людини у вишивці, гончарстві, ювелірних виробках.

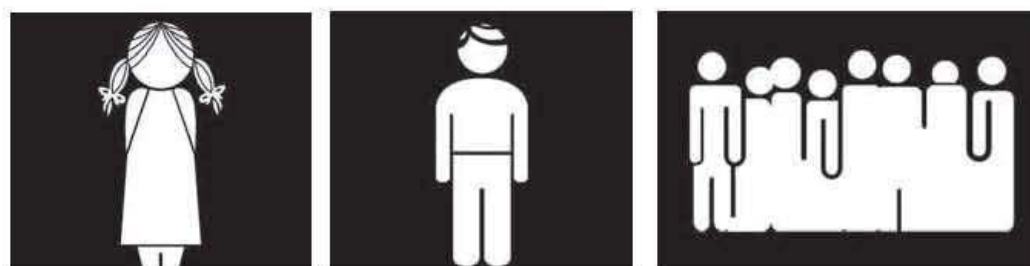

Зверни увагу на стилізацію фігури людини у графіці, зокрема на піктограмах.

Піктограми художників
К. Петченко, П. Артура,
М. Мартиної.

Піктограми для олімпійських ігор

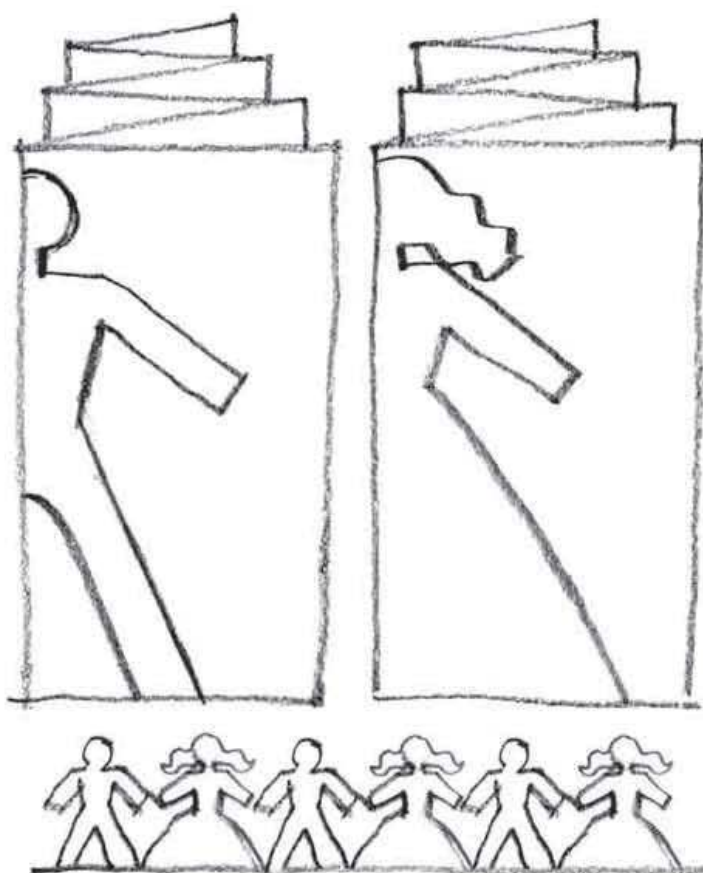

Практичне завдання

Створи ескіз візитної картки для членів космічної експедиції із застосуванням антропоморфного орнаменту. Використай кольоровий папір та гуаш, а також художні техніки: витинанку й аплікацію.

Поради

Спочатку виконай кілька ескізів стилізації фігури людини (на основі геометричних або пластичних форм). Вибери найкращий варіант, щоб потім вирізати його зі смужки паперу, складеної в декілька разів. Розроби композицію візитної картки та продумай розташування всіх необхідних елементів: імені та прізвища, посади, антропоморфного орнаменту. Впиши у візитну картку посади учасників космічної подорожі, наприклад: командир корабля, аеронавігатор, кореспондент, художник тощо.

Запитання і завдання

1. Як називається орнамент із стилізованим зображенням людини?
2. Наведи відомі тобі приклади використання антропоморфних орнаментів на предметах побуту, одязі.

3 *. Самостійна пошукова робота.

Знайди емблеми організацій із стилізованим зображенням людини.

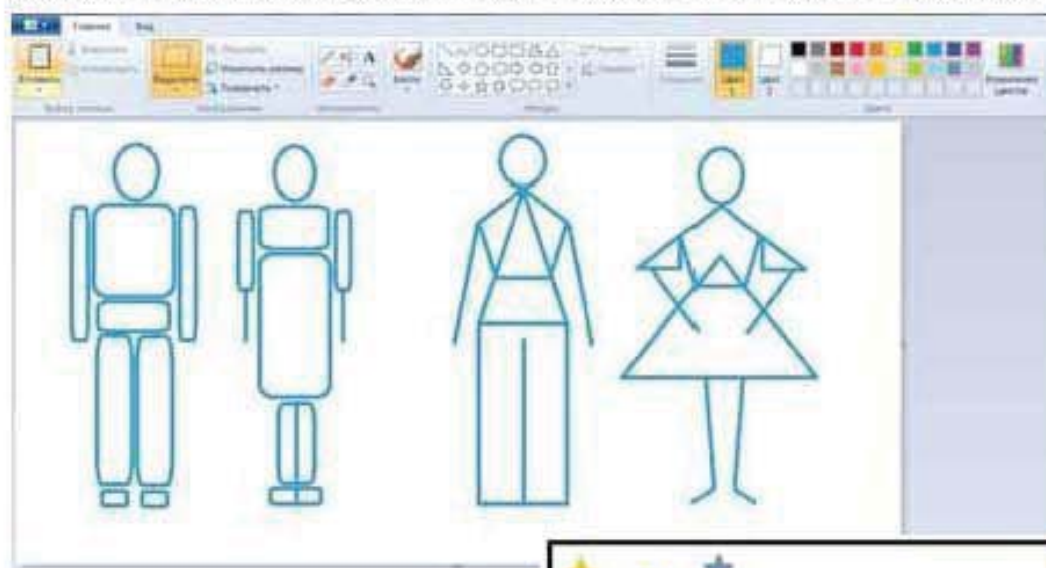
Художній проект для допитливих

У промисловій графіці, зокрема для поліграфічного виготовлення візитних карток, не обійтися без комп'ютерних технологій. Адже оригінал будь-якого зображення має бути виконаний у спеціальних графічних програмах. Спробуй і ти створити зображення візитної картки за допомогою програми Paint.

Придумай стилізацію постаті людини. Розглянемо два варіанти виконання. Спочатку виконай ескіз на папері, щоб визначити, які фігури будеш використовувати у програмі. Для побудови голови вибери та використай серед запропонованих програмою фігуру «Овал». Для зображення інших частин тіла використай фігуру «Округлений прямокутник». Фігури, що відповідають тулубу, розміщуй одну на одній. Зображення рук та ніг краще спочатку виконати окремо від постаті людини. Для того щоб створити однакові кінцівки, вибери інструмент «Виділити». Рамкою виділи створене зображення руки чи ноги, вибери з меню послідовно «Копіювати» та «Вставити». За допомогою «Виділити» переміщай фрагменти по екрану.

Роздивися стилізацію чоловічків, що мають у своїй будові трикутники і похилі лінії. Їх можна отримати завдяки редагуванню частин зображення. Виділи необхідну частину, зроби її копію та вибери з меню команду «Віддзеркалити». Серед запропонованих варіантів вибери потрібний.

Для розміщення чоловічків на візитній картці виділи їх та зменши, потягнувши за кут виділення. Окресли прямокутником форму візитної картки, розмісти на ній зображення відповідно до задуму. Збережи зображення.

У культурах багатьох народів нашої планети здавна часів сформувалася традиція обмінюватися подарунками на свята та інші урочисті події. Отримані подарунки були знаком людської гідності як дарувальника, так і того, хто їх приймає. У слов'янських народів головний предмет дару — хліб (каравай), що втілює багатство, життєву силу і долю. Також дарували посуд, тканину, одяг.

Підготовка подарунків — найцікавіше і найприємніше заняття перед зустріччю з друзями. Космічним друзам треба передати такі подарунки, щоб вони відчували в них щире вітання землян, їхню відкритість душі, вочевидь побачили надзвичайну майстерність народних і професійних митців минулого і сьогодення. Тому найкращі подарунки — вироби декоративно-прикладного мистецтва.

Скарбничка мистецької мудрості

Декоративно-прикладне мистецтво — вид мистецтва, спрямований на формування художньо-естетичного середовища людини, створення мистецьких виробів для побуту. Твори декоративно-прикладного мистецтва мають свій художній зміст та декоративну образність. Вони пов'язані з національними особливостями, народними звичаями та традиціями. Виготовляються зазвичай з дерева, каменю, глини, соломи, тканини, скла, металу. За технікою виконання розрізняють декоративний розпис, художню різьбу та карбування, вишивку, ткацтво тощо. Найдревнішим видом оздоблення виробів декоративно-прикладного мистецтва є орнамент.

Мистецтво планети Земля

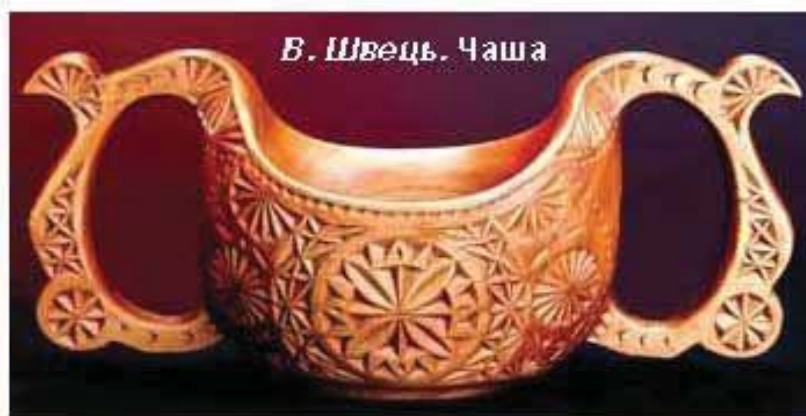
Поглянь на подарунки — твори декоративно-прикладного мистецтва, якими пошановували іноземні гості керівників різних держав у давнину та сьогодні.

Із джерела народної творчості

Роздивися твори декоративно-прикладного мистецтва. Який з них, на твою думку, найкращий подарунок рідним та друзям?

В. Швець. Чаша

Н. Білик.
Куманець

В. Омеляненко. Лев

Подумай, як матеріал та техніка виготовлення вплинули на характер візерунків декоративних тарілок.

Знайди серед зображень витинанку, гутне скло, гобелен.

В. Корчинський. Витинанка

Д. Петчен. Сфера

Н. Саєнко. Біла симфонія

З яких матеріалів виготовлені народні іграшки?

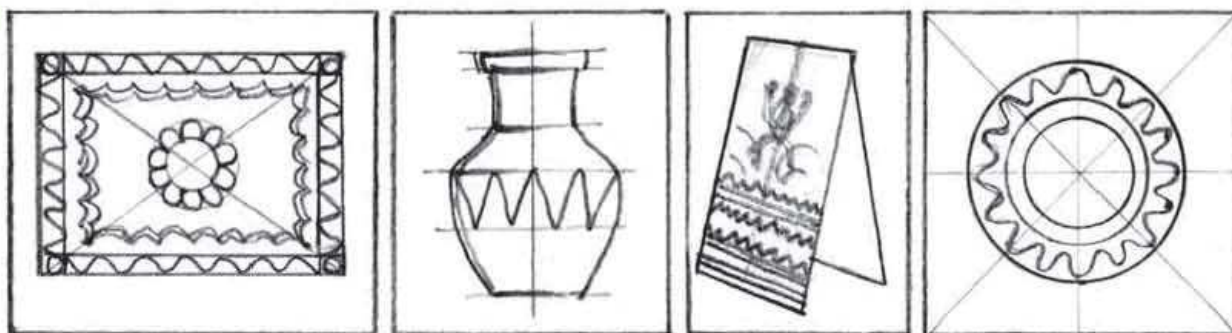

Практичне завдання

Підготуй ескіз подарунка космічним друзям. Намалюй гуашшю: декоративну композицію за мотивами петриківського розпису; один з виробів декоративно-прикладного мистецтва (гличик, тарілку, рушник, килим); виліпи з пластиліну чи глини народну традиційну іграшку. Із запропонованих варіантів обери той, що найбільше тобі подобається.

Поради

Красиво розмісти малюнок на аркуші: обери вертикальний чи горизонтальний формат, визнач оптимальний розмір зображення, правильно передай особливості форми предмета, відповідно до форми розмісти декор, добери гармонійне поєднання кольорів. Дотримуйся ритмічного чергування елементів орнаменту.

Колективна робота

Разом з однокласниками влаштуйте виставкову художніх робіт «Подарунки космічним друзям».

Словник-путівник

Декоративно-прикладне мистецтво — мистецтво створення і оздоблення художніх виробів, що мають практичне призначення у побуті.

Запитання і завдання

1. Які ти знаєш характерні риси народного українського орнаменту?
2. Чи використовуєш ти традиції писанкарства, петриківського розпису у своїй творчості?

3 *. Самостійна пошукова робота.

Чи знаєш ти, які рушники традиційно вишивають у твоєму краї? Які на них переважають візерунки, орнаменти, кольори? Чи є в тебе вдома сімейна реліквія — вишитий рушник? Дізнайся більше про історію виникнення рушників, їх використання в усі періоди життя людини.

Художній проект для допитливих

Твори декоративно-прикладного мистецтва дуже популярні, вони є майже в кожній оселі. Тому виникла потреба виготовляти їх промисловим способом. Щоб прискорити процес створення ескізів виробів, урізноманітнити їх форму та декор, застосовують комп'ютерні технології. Ти також можеш спробувати створити ескіз виробу декоративно-прикладного мистецтва у програмі Paint, наприклад, куманця або скриньки.

Розглянемо порядок виконання роботи на прикладі куманця. Для побудови його форми послідовно вибирай необхідні інструменти з меню програми (стрічки у верхній частині вікна Paint):

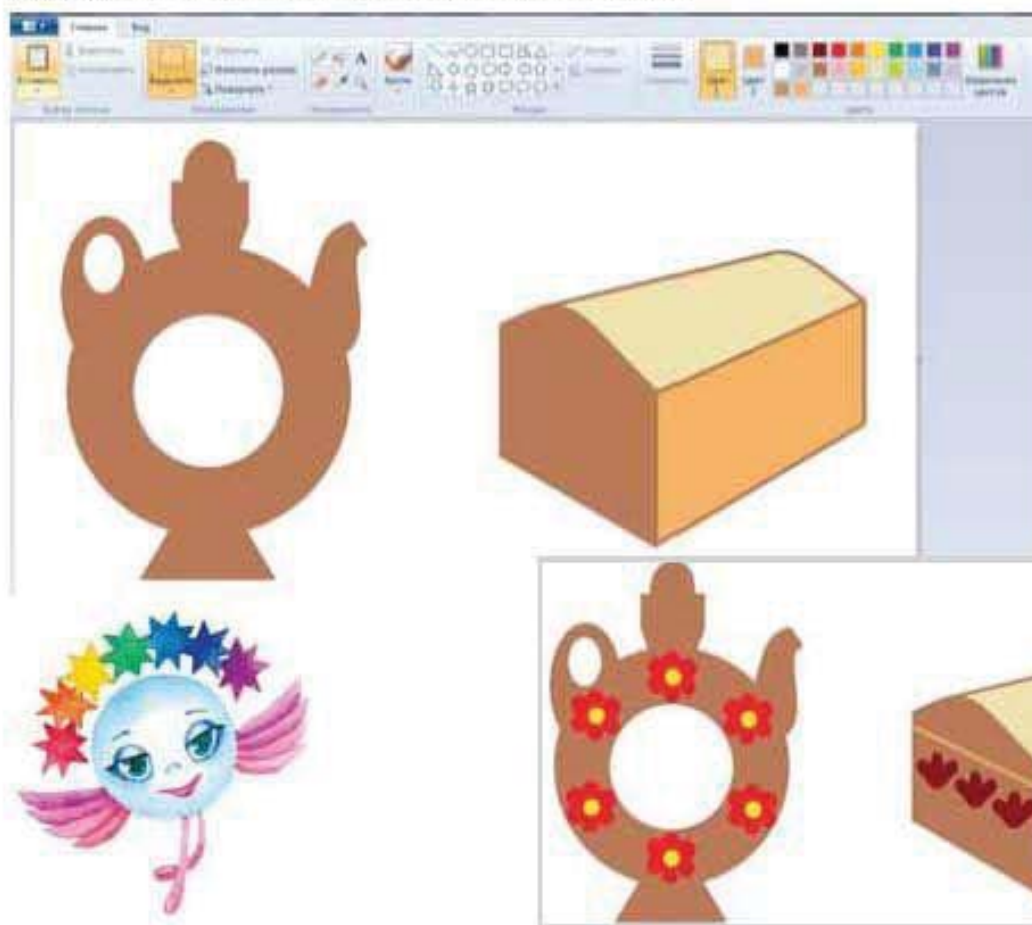
— серед запропонованих «фігур» знайди «овал», серед кольорів — колір для контуру та заповнення фігури;

— намалюй два кола, форму куманця залий кольором, наприклад коричневим;

— домалюй опору глечика, користуючись «фігурою» «трикутник»; горлечко — «прямокутник» або «скруглений прямокутник»; кришечку — «овал»; носик та ручку — «пензлик» або «криві».

— якщо тобі не сподобався результат, можна відмінити останню дію (значок «відміна»).

Для побудови орнаменту, окремо від куманця, створи зображення квітки, виділи його рамкою та скопіюй. За допомогою «вставки» розмісти на куманці орнамент з квіточок. Збережи зображення.

Сьогодні буде створено найголовніший подарунок мистецькому фестивалю від землян — живописне декоративне панно «Планета Земля». Воно прикрасить експозицію виставкового залу нашої планети на міжгалактичній виставці «Досягнення цивілізацій». Як і наша чудова планета — воно має бути різнобарвним і багатим на красивих людей, яскраву природу, щасливі події тощо.

Скарбничка мистецької мудрості

Декоративне мистецтво — вид мистецтва, що вносить художню організацію в усі сфери життя людини. Розділяється на:

- *монументально-декоративне* мистецтво, яке разом з архітектурою формує художньо-естетичне просторове і предметне середовище людини (архітектурний декор, декоративні рельєфи, статуї, декоративний живопис);
- *декоративно-прикладне* мистецтво (побутові художні вироби);
- *оформлювальне* мистецтво (художнє оформлення свят, експозицій на виставках і в музеях, вітрин).

Має багато спільного з дизайном — художнім конструюванням промислових виробів.

Мозаїка на стіні готелю
(м. Новгород, Росія)

Мистецтво планети Земля

Роздивися твори декоративного мистецтва, які розповідають про красу світу природи нашої планети. Знайди серед них мозаїку, вітраж, гобелен, батік, живопис на склі.

О. Подозерова. Літо

О. Пілюгіна. Три стихії

М. Камінська. Жовті ірис

Роздивися твори декоративного мистецтва: мозаїку та панно про Землю. Які засоби виразності відіграють головну роль у кожному з них?

О. Заливаха. Чим хата багата, тим і рада ▲

Ж. Уолл. Казковий світ ▼

Космічні фантазії

Що можна розповісти космічним друзям про нашу планету? Це і різноманітна природа, архітектура міст і сіл, життя і праця людей.

А що ти хочеш намалювати на згадку про нашу планету, рідний край?

◀ *М. Мефоків. Відпочинок на воді*

▶ *С. Демиденко. Місто*

▶ *Н. Полех. Різнокольоровий кіт*

Зображаючи красу Землі, не можна не згадати про квіти найрізноманітніших форм і кольорів.

М. Вард. Лілії ▲

Ш. Й. Сик. Соняшники ►

К. Білокур. Квіти з горіхами ▼

Р. Нейтон. Маки ▲

Практичне завдання

Намалюй гуашшю ескіз живописного декоративного панно «Планета Земля», яким можна було б прикрасити експозицію виставкової зали «Планета Земля» на міжгалактичній виставці «Досягнення цивілізацій».

Поради

Подумай, що найголовніше про нашу планету, Батьківщину, рідні місця ти хочеш розповісти людям. Добери кольори, які найкраще передадуть твій настрій. Пам'ятай, що вирішення композиції — декоративне.

Роздивись розмаїття кольорів і форм планети Земля.

Словник-путівник

Декоративне мистецтво — вид мистецтва, твори якого надають середовищу проживання людини художніх, естетичних якостей; мистецтво прикрашання, оздоблення.

Декоративний живопис — живопис, що є частиною архітектурного ансамблю або твору декоративно-прикладного мистецтва, призначений для прикрашання і підкреслення конструкції й функції будівель і предметів. Декоративний живопис (як і монументальний) може бути розписом, панно, мозаїкою і вітражем.

Панно — декоративний живописний або скульптурний твір, призначений для оздоблення стіни чи стелі.

Запитання і завдання

1. Чим панно відрізняється від інших різновидів живопису?
2. У чому, на твою думку, полягає декоративність панно?
- 3 *. **Самостійна пошукова робота.**

Відвідай місцевий краєзнавчий музей, виставковий залу. Чи є декоративні панно у твоєму місті, селищі? Які приміщення вони прикрашають?

Художній проект для допитливих

Створи ескіз декоративного панно для розпису приміщень школи, порадься із вчителем та виконайте його разом з однокласниками.

Етап V.

**іжгалактичний
мистецький
фестиваль**

Подія 26. Архітектура космічного міста

Нарешті ми прибули у величезне космічне місто, де відбуватиметься Міжгалактичний мистецький фестиваль. Це справді казкове місце. Щоб передати враження про нього, треба зобразити його в об'ємі. Для цього створимо зображення фантастичних будинків у техніці паперопластики та складемо з них космічне місто.

Скарбничка мистецької мудрості

Архітектура — це мистецтво проектування та спорудження будівель, а також комплексів. Твори архітектури — будинки, ансамблі — формують середовище для життя і діяльності людей відповідно до законів краси. Адже в архітектурі користь, міцність та краса взаємопов'язані.

Відповідно до призначення архітектура поділяється на *житлову* (індивідуальні та багатоквартирні будинки) і *громадську* (культові, побутові, освітні, лікувальні, промислові споруди тощо).

Засоби виразності архітектури: простір, композиція, масштаб, пропорції, ритм, пластика об'єму, фактура, колір.

Архітектура взаємодіє з іншими мистецтвами: скульптурою, живописом, декоративним мистецтвом, утворюючи своєрідний мистецький синтез.

Дж. К. Ронг.
Космічний причал

Космічні фантазії

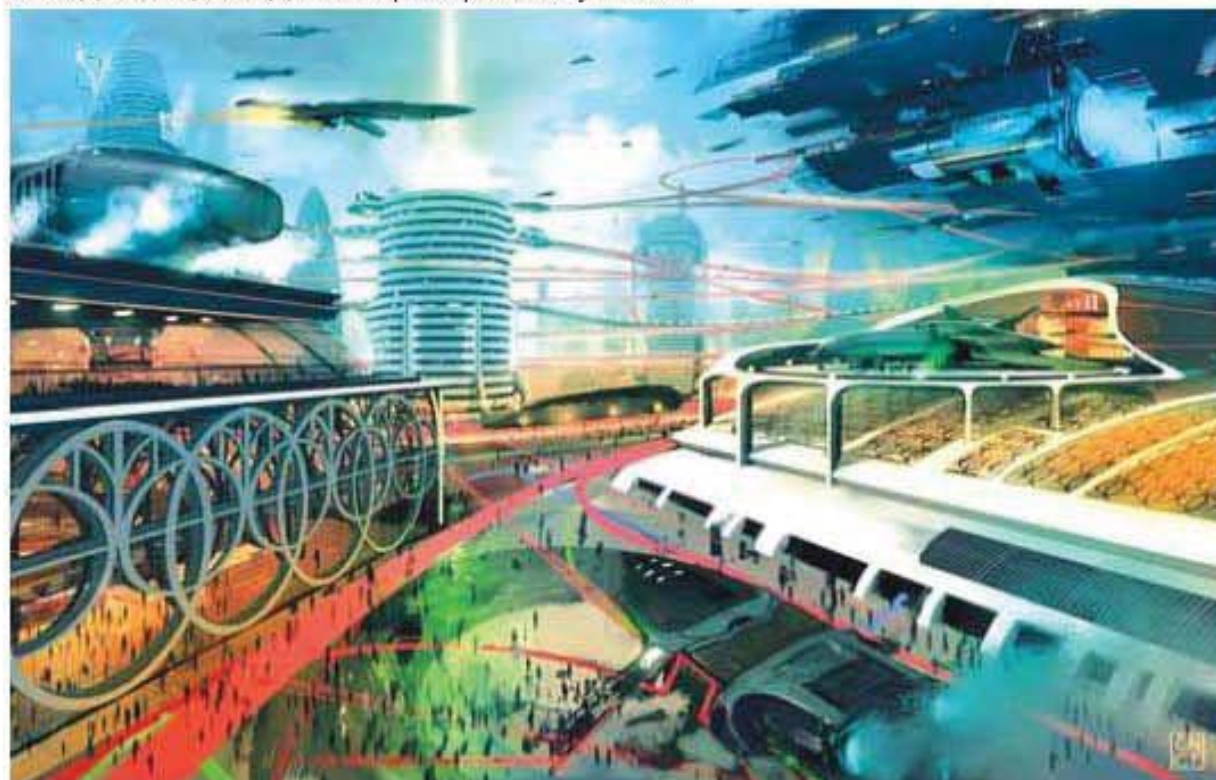
Ось ми і в центральному аеропорту галактики. Його архітектурні споруди вражають своїми грандіозними розмірами. Їх форми — прості й пластичні, підкреслені ритмом та декором. Масивні частини будівель чергуються з ажурними.

Аеропорт нагадує справжнє місто, пронизане наземними та повітряними магістралями.

Р. Мак-Колл.
Місто
майбутнього

К. Н. де Кастро Торрес. Аеропорт майбутнього

Споглядаючи дивовижні архітектурні форми далеких світів, хочеться пригадати пам'ятки архітектури рідного краю: урочисті палаци, величні храми. В їхніх формах гармонійно поєдналися архітектура, скульптура, живопис і декоративне мистецтво. Адже палаци і храми прикрашені рельєфами, статуями, розписами, мозаїками і вітражами.

Золочевський замок (Львівська обл.) ▲

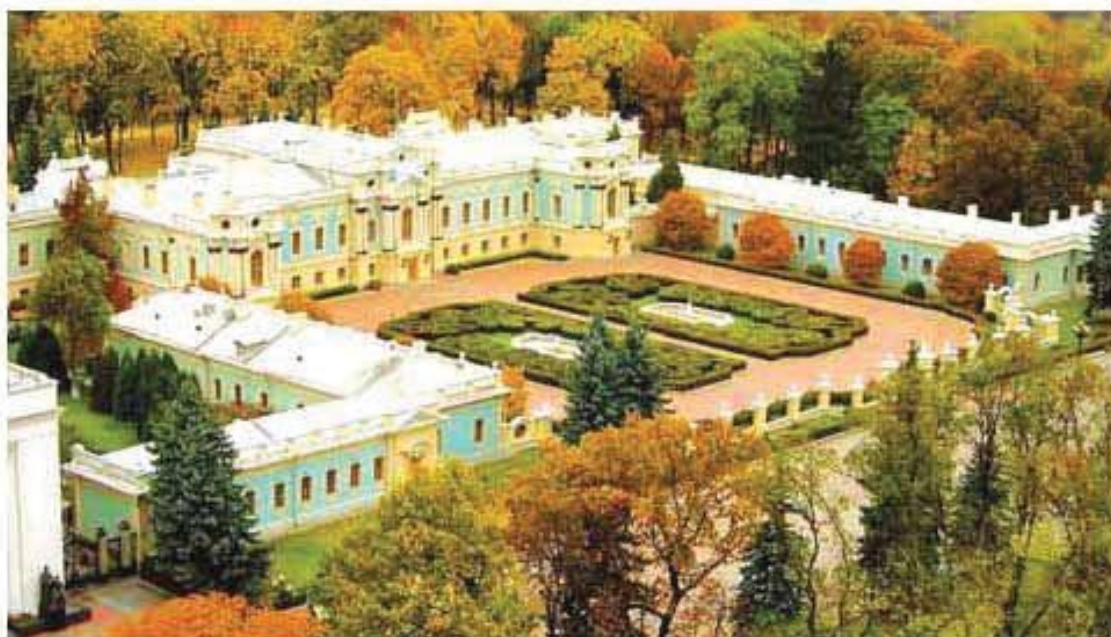

Масандрівський палац (АР Крим) ▼

Палац Розумовського (Чернігівська обл.) ►

Маріїнський палац (м. Київ) ▼

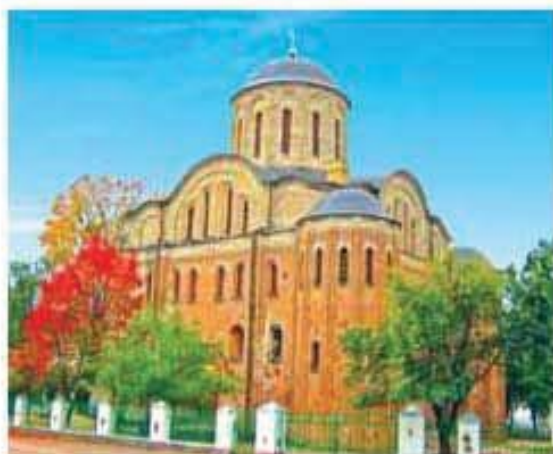

Мистецтво планети Земля

Синтез мистецтв у храмі, окрім архітектури, декоративного та образотворчого мистецтва, включає музику, хоровий спів. Така взаємодія мистецтв справляє на глядачів незабутнє враження.

Помилуйся шедеврами архітектури України.

Поглянь, яке чудове зображення міста створено з паперу.

Практичне завдання

Створи фантастичний будинок у техніці паперопластики.

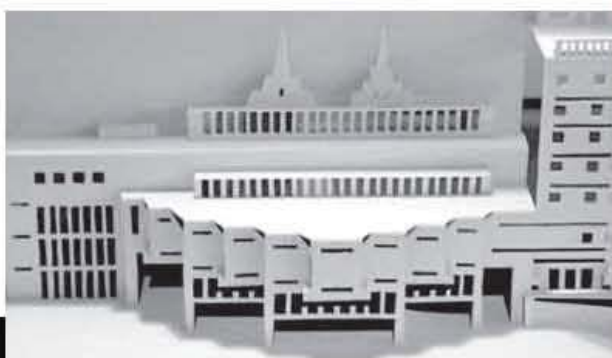
Поради

Спочатку виконай кілька ескізів майбутнього будинку. За основну форму візьми одне з геометричних тіл: куб, паралелепіпед, призму, піраміду, конус, циліндр. Накресли розгортку, виріж її та склей основну форму. Доповни її іншими об'ємними елементами. Для уточнення форми та її декорування використай пластичні властивості паперу: можливість згинання, складання, кручення тощо. Для виготовлення симетричних елементів застосуй техніку витинання.

Групова робота

З однокласниками поєднайте готові будинки в одну композицію «Архітектура космічного міста». Найбільші будинки розмістіть у центрі міста. Визначте місця для доріг.

Словник-путівник

Архітектура — вид мистецтва; проектування і зведення будівель і споруд, що гармонійно формують просторове середовище людини.

Паперопластика — створення об'ємних форм з паперу.

Запитання і завдання

1. Які засоби виразності спільні в архітектурі й у скульптурі?

2. Наведи приклад взаємодії архітектури і живопису.

3 *. **Самостійна пошукова робота**

Які є пам'ятки архітектури у твоїй місцевості? Дізнайся про історію їх створення. Чи є вони прикладом синтезу мистецтв?

Подія 27. Споруди мегаполісу

Фантастичний мегаполіс, який приймає гостей, знаходиться на воді. Він об'єднує багато містечок, розташованих на великих островах. У кожному побудовані красиві громадські споруди, які забезпечують культурні, освітні, побутові та інші потреби мешканців. Оскільки між островами потрібен зв'язок, тут є багато мостів вигадливої форми та неймовірної краси. Хоча б один міст варто показати друзям на Землі, наприклад, у вигляді об'ємної композиції.

Скарбничка мистецької мудрості

Композиція — побудова мистецького твору, зумовлена його змістом і призначенням; важливий, організуючий елемент художньої форми. Узгоджуючи та взаємопов'язуючи всі частини твору між собою, композиція надає йому єдності та цілісності. Композиція може бути симетричною та асиметричною, виражати рух або спокій, мати ритм, привертати увагу своїм центром.

Площинна композиція створюється на плоскій поверхні: на аркуші, картоні, полотні тощо. Вона розглядається з однієї сторони. Об'ємна композиція (як і скульптура) розміщується у просторовому середовищі та оглядається з усіх боків. Вона має бути врівноваженою.

На нашій планеті також є сучасні споруди, які привертають увагу стрункими лаконічними формами, чіткими силуетами, красивими оздоблювальними матеріалами, оригінальним декором.

м. Київ.
Готелі «Хайят»,
«Салют»

Мистецтво планети Земля

Розглянь споруди різного призначення. Що, на твою думку, спільного в їхньому вигляді?

м. Баку. Центр Г. Алієва

м. Нагоя.
Залізнична компанія

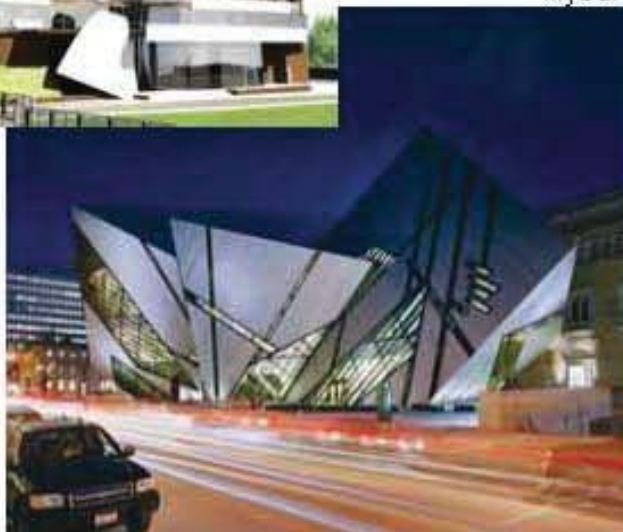
м. Нагоя.
Інститут дизайну
та моди

м. Одеса.
Офісна споруда

м. Доха.
Башти-
близнюки та
скульптура.

м. Торонто.
Королівський
музей

Мости — надзвичайно важливі для міста споруди. Вони не тільки забезпечують зв'язок між берегами річок, морських заток, але й часто, завдяки своїй унікальній конструкції та оригінальній формі, стають своєрідною візитною карткою міста.

м. Сан-Пауло
(Бразилія).
Міст Октавіо
Фріас де Олівейра

м. Гейтсхед (Англія).
Міст Тисячоліття

м. Сингапур
(Сингапур).
Міст Хелікс

м. Стамбул (Туреччина).
Міст Леонардо

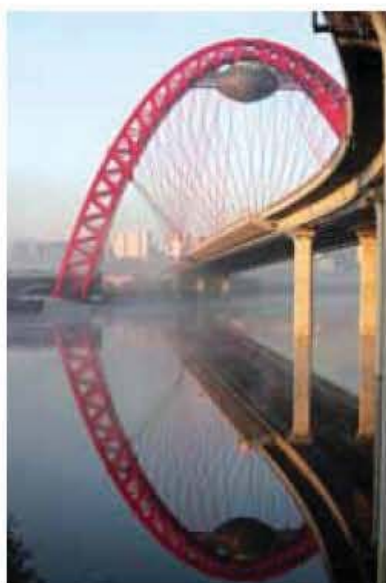
м. Амстердам (Нідерланди).
Міст Пітон

Космічні фантазії

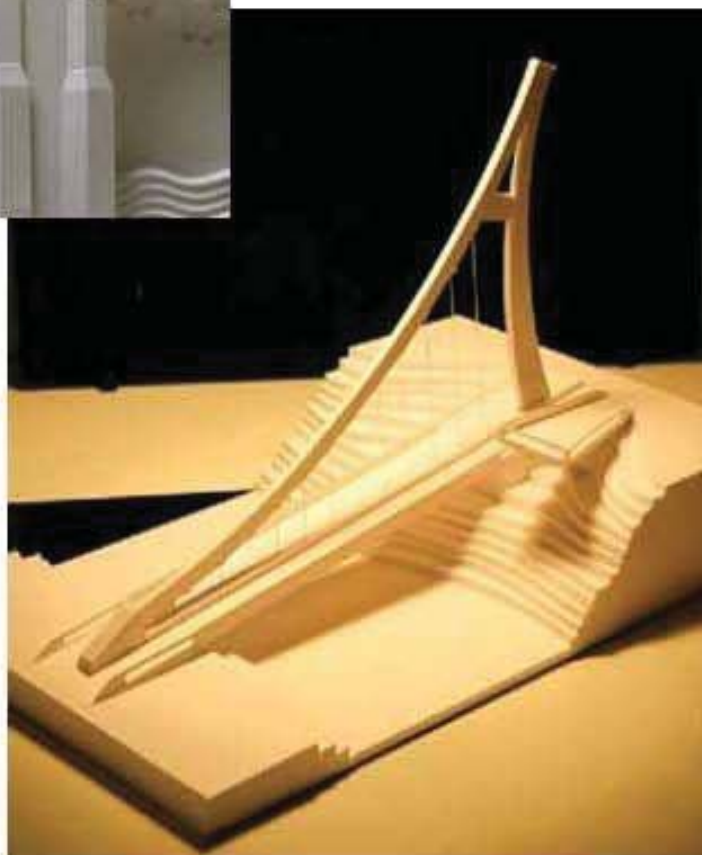
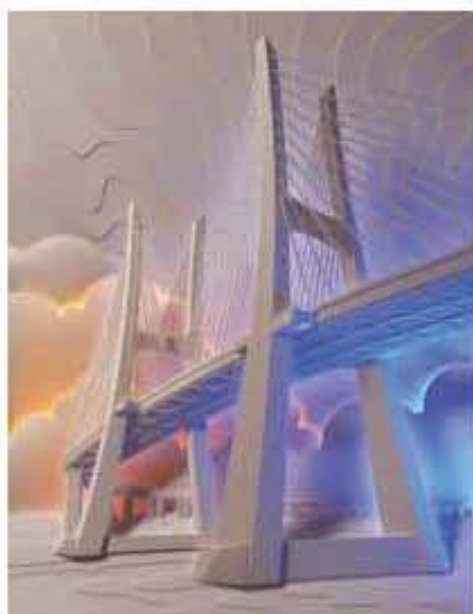
Порівняй проекти різноманітних конструкцій мостів.

Дж. Ничинака.
Паперові композиції

Практичне завдання

Створи зображення мосту оригінальної конструкції (паперопластика).

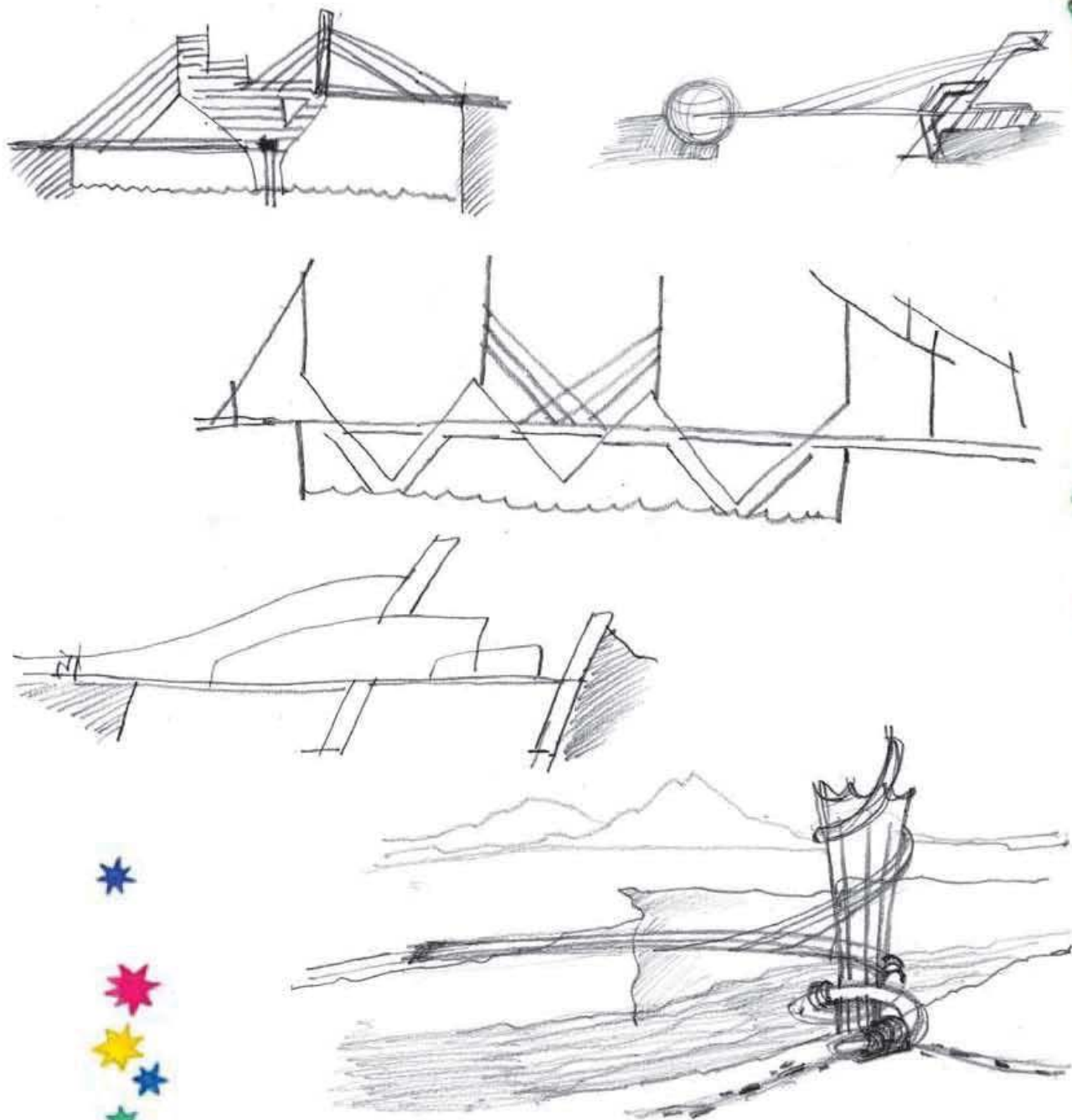
Поради

Для надання паперовій конструкції жорсткості, надріжай та згинай папір з обох боків уздовж форми.

Колективна робота

Складіть колективну композицію «Космічний мегаполіс». З'єднайте мостами міста, виготовлені на минулому уроці.

Словник-путівник

Мегаполіс — найбільше місто за площею та кількістю населення, що утворилося з кількох сусідніх міст.

Запитання і завдання

1. Яка форма мостів подобається тобі найбільше?
2. Яким вимогам, на твою думку, має відповідати сучасний міст?

3 *. Самостійна пошукова робота

Чи знаєш ти, який міст найдовший у світі, який найширший, який найвузчий?

Подія 28. Ілюстрації до зоряного літопису

У посланців Землі з'явилася можливість залишити в пам'яті Всесвіту інформацію про славетних героїв свого народу, що відіграли значну роль в історії. На тебе покладено важливу місію: зобразити в ілюстрації до зоряного літопису легендарного героя нашої країни.

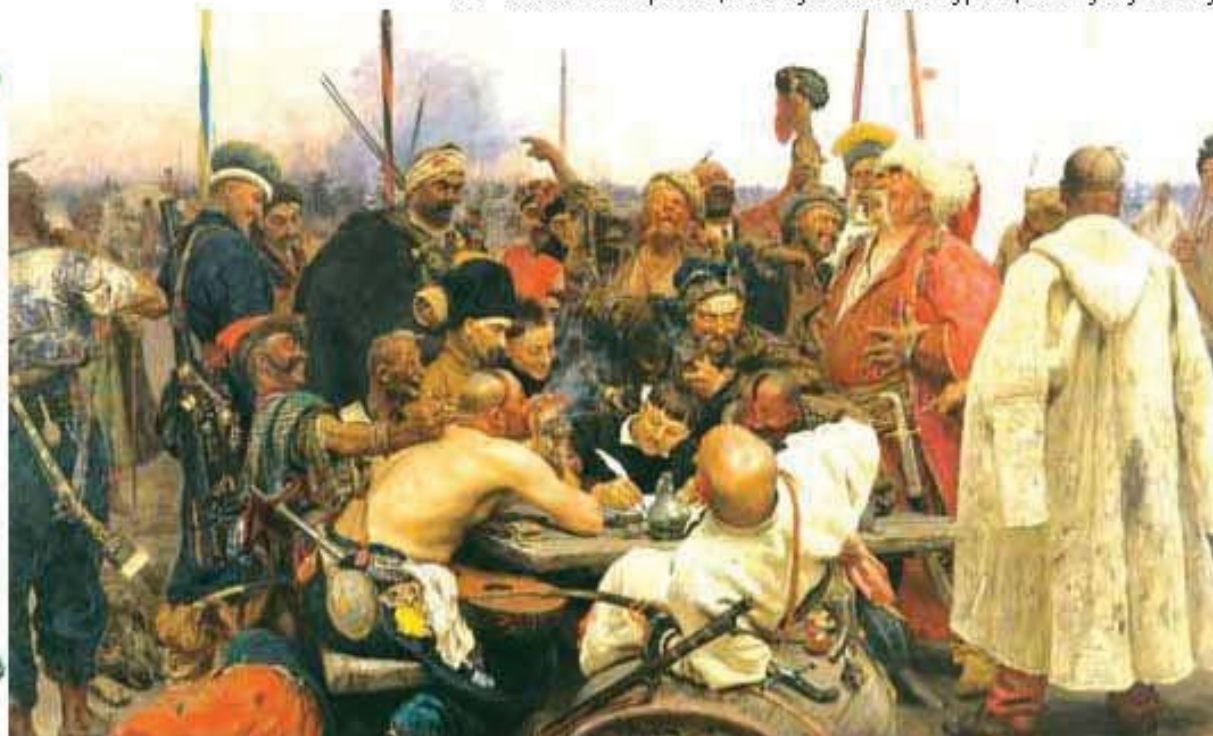

Скарбничка мистецької мудрості

На тлі важливих історичних подій розгортаються сюжети багатьох літературних творів, головними персонажами яких є видатні діячі або звичайні люди, котрі у буреломний час проявили себе як герої. Допомагає читачеві уявити образ літературного героя ілюстрація — зображення, яке наочно пояснює або доповнює друкований текст.

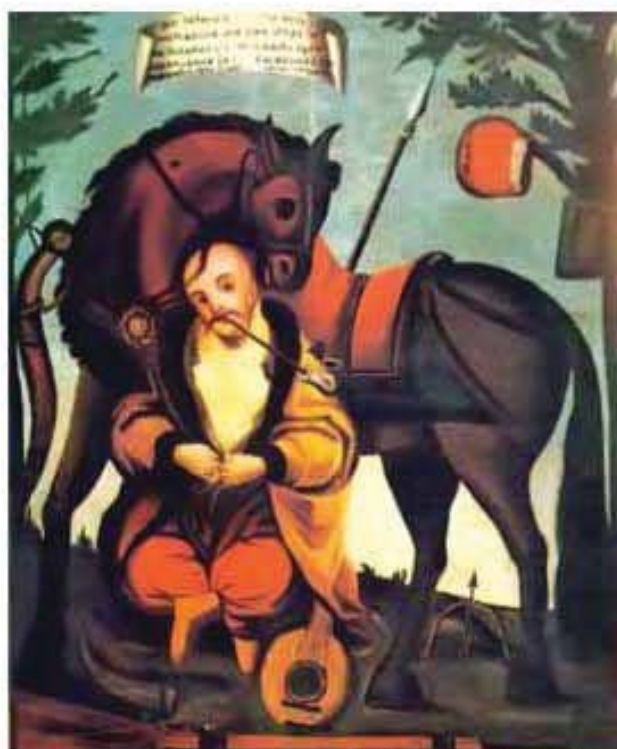
В українському образотворчому мистецтві нерідко зображують козаків — народних борців за справедливість та проти іноземних поневолювачів.

І. Репін. Запорожці пишуть листа турецькому султану

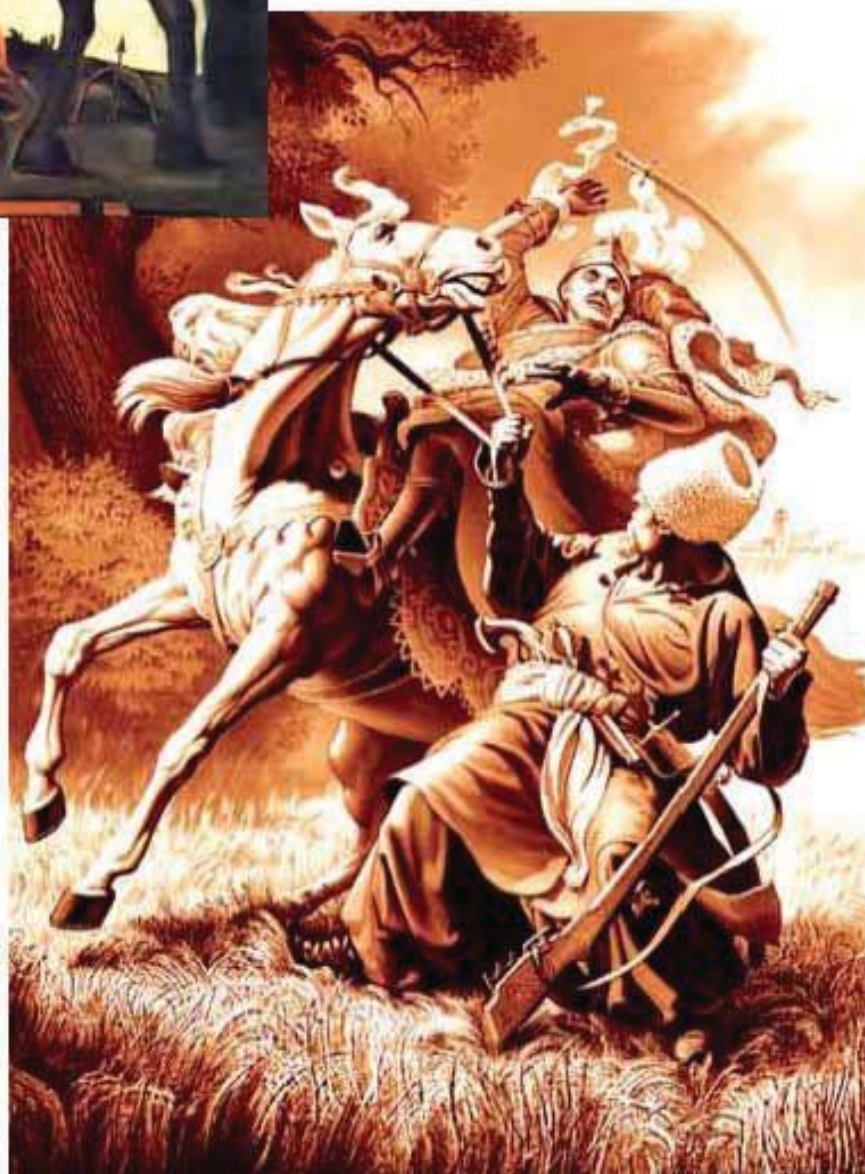

Мистецтво планети Земля

Народна картина.
Козак Мамай

Порівняй старовинне зображення легендарного козака Мамай, виконане народним художником, та ілюстрацію до повісті «Тарас Бульба», створену сучасним професійним художником.

С. Овчаренко.
Ілюстрація до
повісті М. Гоголя
«Тарас Бульба»

У літературних, живописних, графічних творах часто зображається кінь — вірний бойовий побратим козака. Роздивись картини бойових дій. Зверни увагу на вигляд коня в русі.

О. Верне. Турокі козак

Й. Брандт. Степ

Ілюстрації, виконані в техніці гравюри, часто використовуються для зображення героїчних постатей, військових подій. Адже вони надзвичайно виразні через контраст білого і чорного кольорів, чіткі штрихи.

О. Губарев.
Фрагмент обкладинки до книги
«Українські легенди»

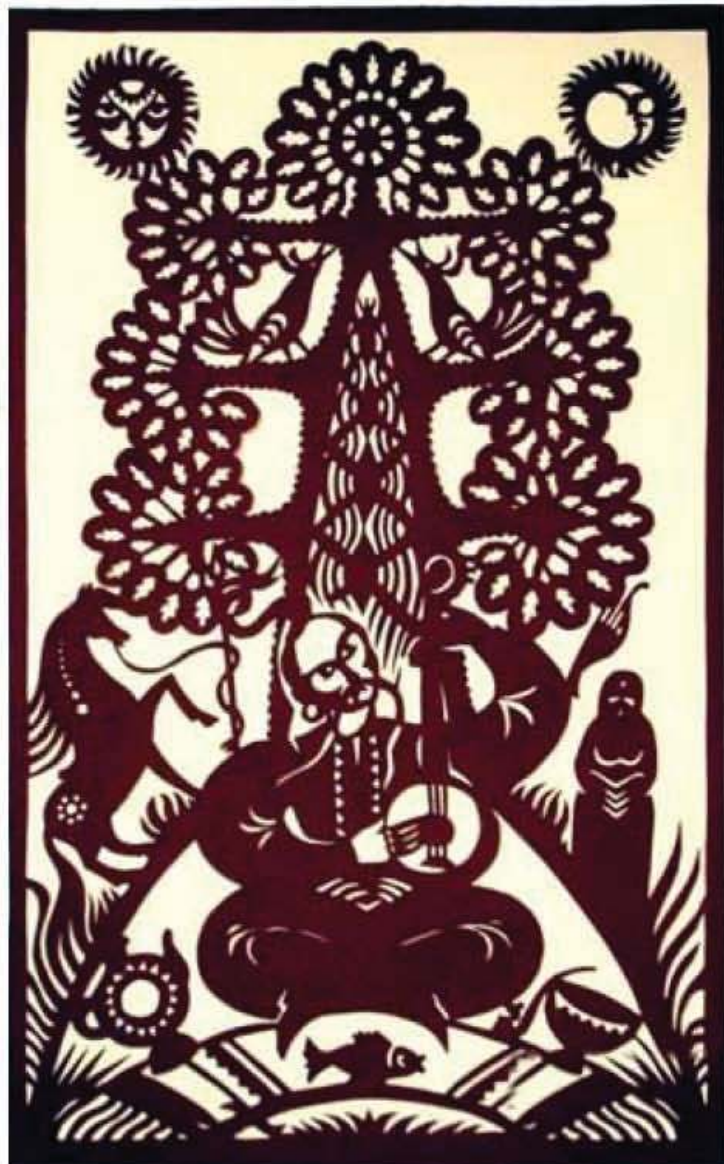

В. Лопата.
Тарас Бульба з синами

Поглянь на образи козаків, створені в техніці витинанки. Придивись до зображень: загалом їх композиція симетрична. В одному випадку — це дзеркальна симетрія, в інших — включені окремі елементи асиметрії.

Т. Крамаренко.
Козак Мамай, Козацькі забави

Практичне завдання

Створи ілюстрацію до зоряного літопису із зображенням козаків. Обери художню техніку: гуаш, акварель, витинанка.

Поради

Продумай таку композицію ілюстрації, щоб головний персонаж став її центром. Виділи його розміром, контрастом тону або кольору. Зобрази оточення, яке допоможе розкрити зображувану подію.

О. Шинкаренко.
Козак Мамай

А. Базилевич.
Ілюстрації до поеми
І. Котляревського «Енеїда»

Словник-путівник

Ілюстрація — вид книжкової графіки; малюнок, який розкриває і доповнює зміст літературного твору.

Запитання і завдання

1. Яке значення ілюстрації в літературному творі?
2. Яка роль контрасту у створенні образу героїчного персонажа літературного твору?

3*. Самостійна пошукова робота

Знайди ілюстрації до відомого літературного твору, виконані різними художниками. Порівняй їхнє бачення образів головних героїв.

Подія 29. Симфонія кольорів Всесвіту

Мистецький фестиваль ознаменувався цікавою подією: відбувся виступ великого симфонічного оркестру з демонстрацією дивовижного видовища — кольорового світлового шоу. Поєднання музики і кольору справило на всіх присутніх незабутнє враження. Треба виразити його на папері в абстрактній живописній композиції.

Скарбничка мистецької мудрості

Абстрактний живопис (або безпредметний) — зображення, в якому відсутні реальні предмети та явища.

Абстрактний твір створюється за допомогою таких художніх засобів, як кольорові плями, лінії, фактура.

Важливе значення в абстрактному живописі має композиція.

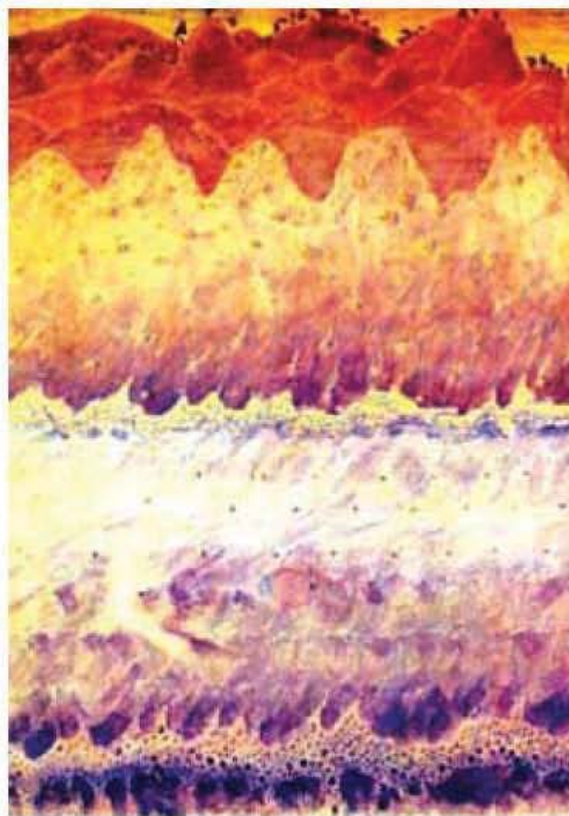

В. Кандинський. Композиція 62

Мистецтво планети Земля

Роздивись абстрактні живописні композиції художника М. Чюрльоніса, створені, зокрема, за мотивами музичних творів.

- Зоряна соната
- ▲ Соната моря
- ◄ Створення світу

М. Чюрльоніс

Побудова композиції абстрактного живописного твору може бути різною. Деякі художники створюють її вільно, безпосередньо під враженням від музики. Інші митці продумують свої композиції детально.

Порівняй картини за композицією і колоритом.

О. Рубанов.
Ритм і Блюз

М. Йоич. Алегро ▼

В. Кандинський.
Ангел Страшного Суду ▲

Космічні фантазії

Роздивись колорит абстрактних творів живопису. Він може бути контрастним чи нюансним, теплим або холодним. Відтінки кольорів можуть плавно перетікати один в інший, як мелодія, а можуть звучати як окремі музичні акорди.

М. Бущик. Симфонія ▼

Я. Цико. Ритм ►

О. Гукалов. Ялинкова симфонія ▼

Придумай музичні назви до абстрактних живописних композицій.

Т. Ермольчик

В. Щупак

Є. Кузнецов

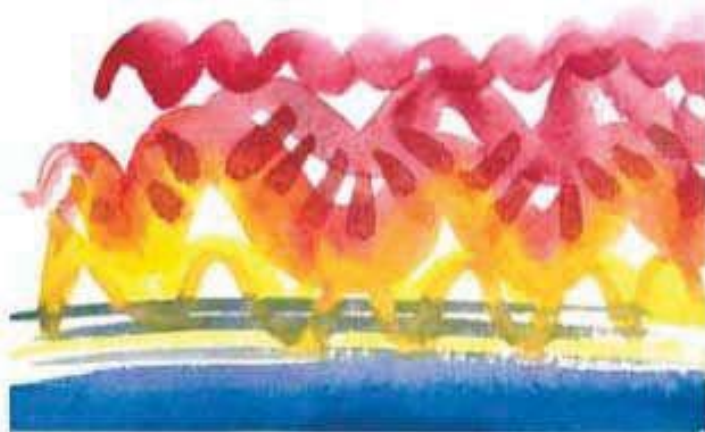
Практичне завдання

Створи абстрактну живописну композицію до улюбленого музичного твору (гуаш, акварель).

Поради

Уважно прослухай музичний твір. Відразу, перебуваючи під враженням від почутого, зобрази кольорами свої відчуття. Передавай їх через напрямки мазків, характер ліній, розмір кольорових плям, певний колорит.

Запитання і завдання

1. Назви головні виражальні засоби абстрактного живопису.
2. Яка роль кольору в переданні емоційного стану у безпредметній композиції?

3*. Самостійна пошукова робота

У вільний час створи ескіз абстрактної композиції для розпису інтер'єру концертного залу.

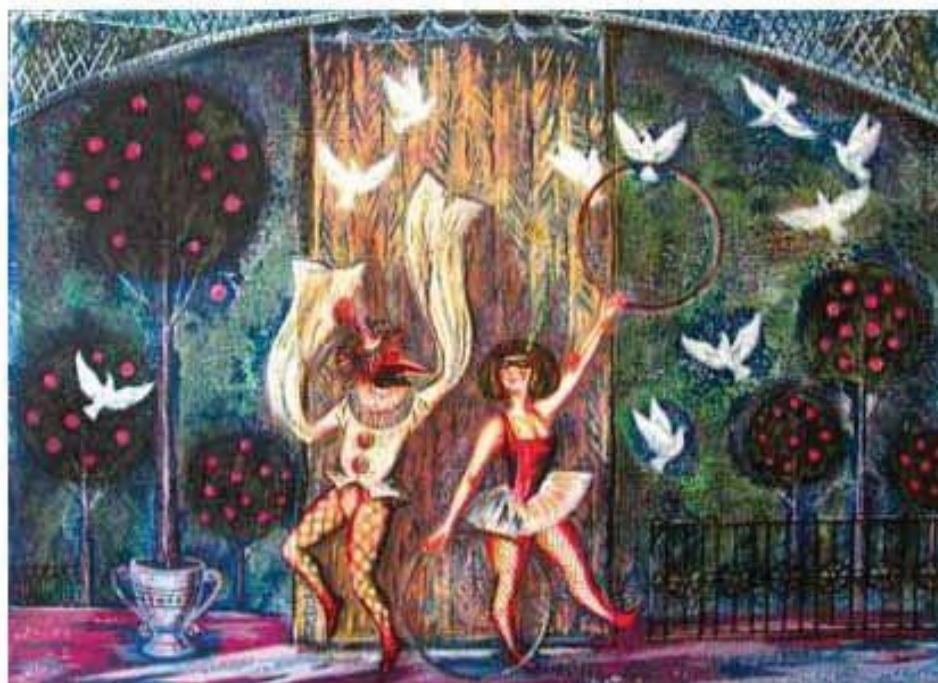
Подія 30. День цирку на фестивалі

Сьогодні найвеселіший день на мистецькому фестивалі — день цирку. На одній із площ міста розміщена будівля цирку — велика скляна напівсфера. Коли виступають повітряні гімнасти, їх польоти видно всім далеко за межами будівлі. Звуки електронної музики, що супроводжує циркові вистави, лунають навкруги. Артисти з усіх куточків галактики радують гостей цікавими виступами. Такі веселощі варто намалювати.

Скарбничка мистецької мудрості

Цирк люблять усі — і діти, і дорослі. Циркове мистецтво — одне з найдавніших. Виникло воно з обрядів, трудової та військової діяльності людей і набуло поширення в усіх країнах світу. У ньому поєдналися клоунада, акробатика, гімнастика, пантоміма, жонглювання, фокуси, дресирування тварин, їзда верхи на конях, еквілібристика.

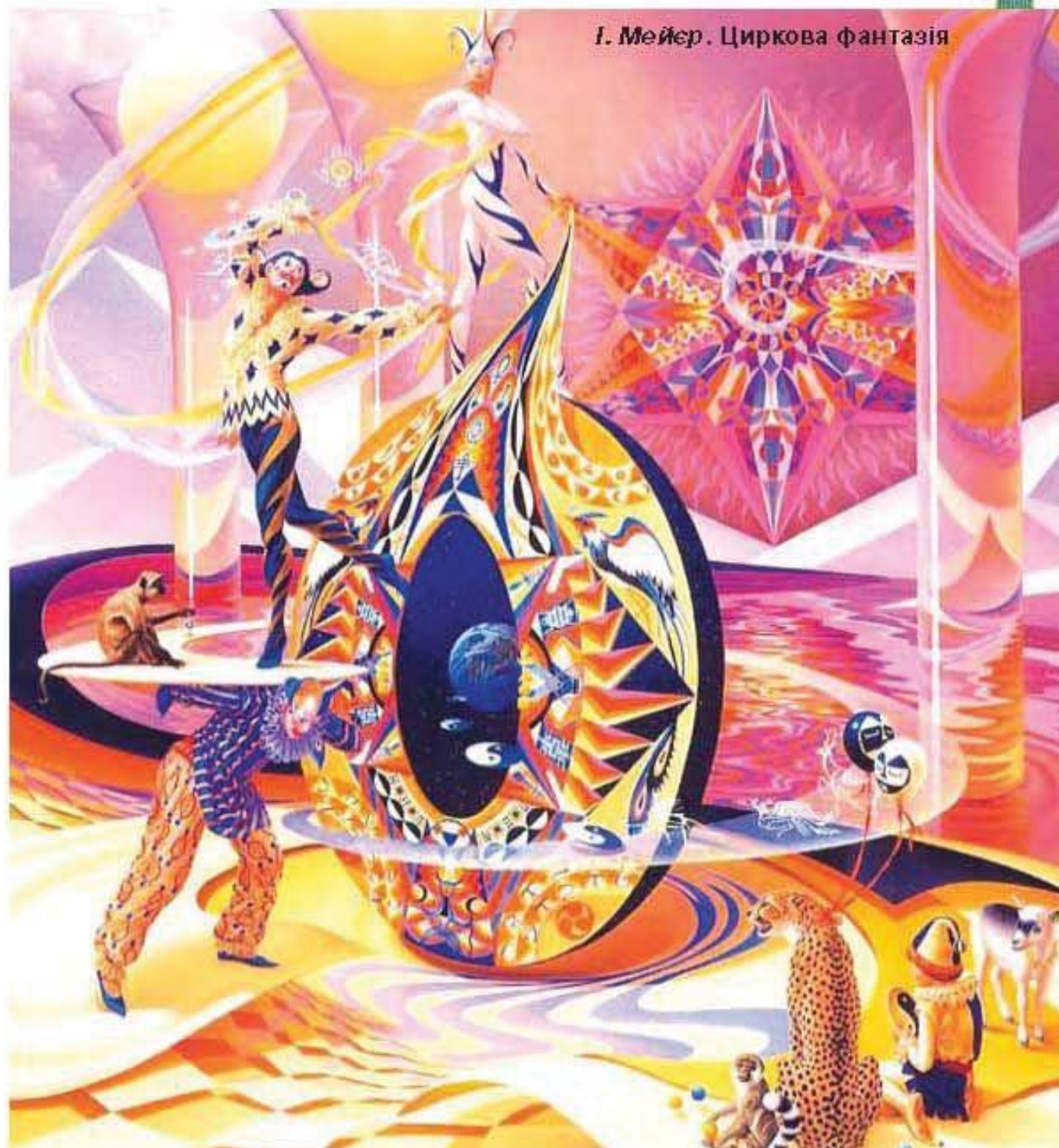
А. Полотнова.
На уклін

Мистецтво планети Земля

Якщо циркові номери об'єднані певним сюжетом, виникає цілісна циркова вистава, де в кожного артиста свій образ: кумедний клоун, фокусник-чарівник, відважний дресирувальник, спритний гімнаст, сильний акробат.

Визнач професії циркових акторів на картині.

О. Саложкова.
Моя красива такса

М. Сучиліна.
Цирк

О. Шевченко.
П'єро та Арлекін

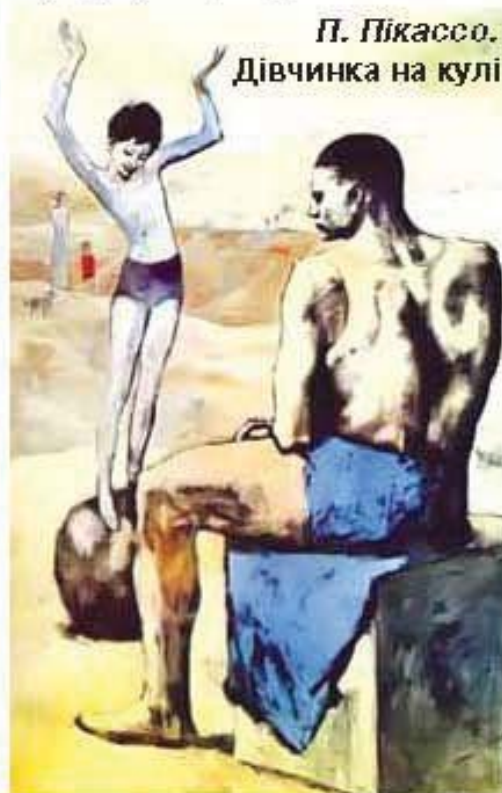
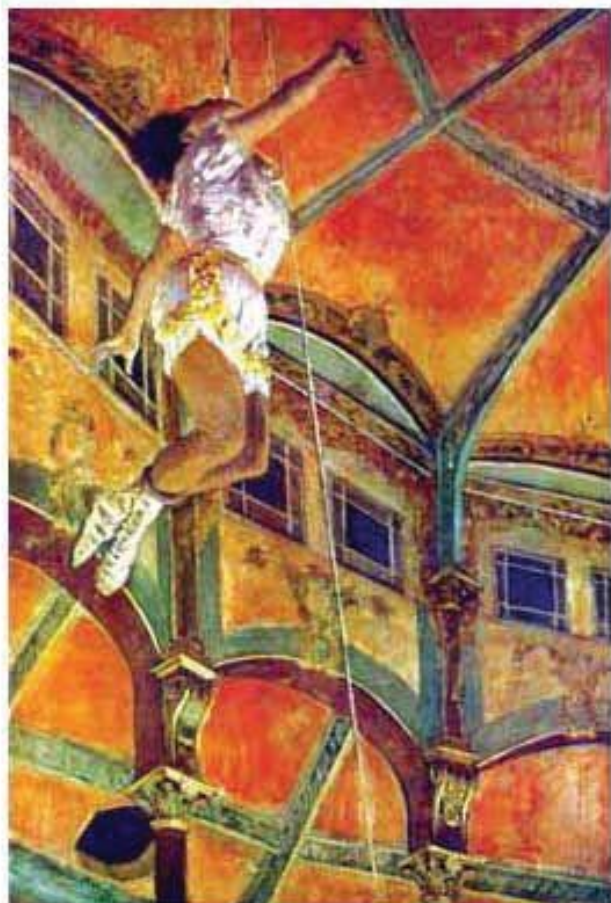
Поглянь на юних циркових акторів: як по-різному зобразили їх художники.

▼ О. Ренуар. Дві маленькі циркачки

▲ П. Пікассо. Поль у костюмі Арлекіна

◀ Е. Дега. Мадмуазель Лала у цирку Фернандо

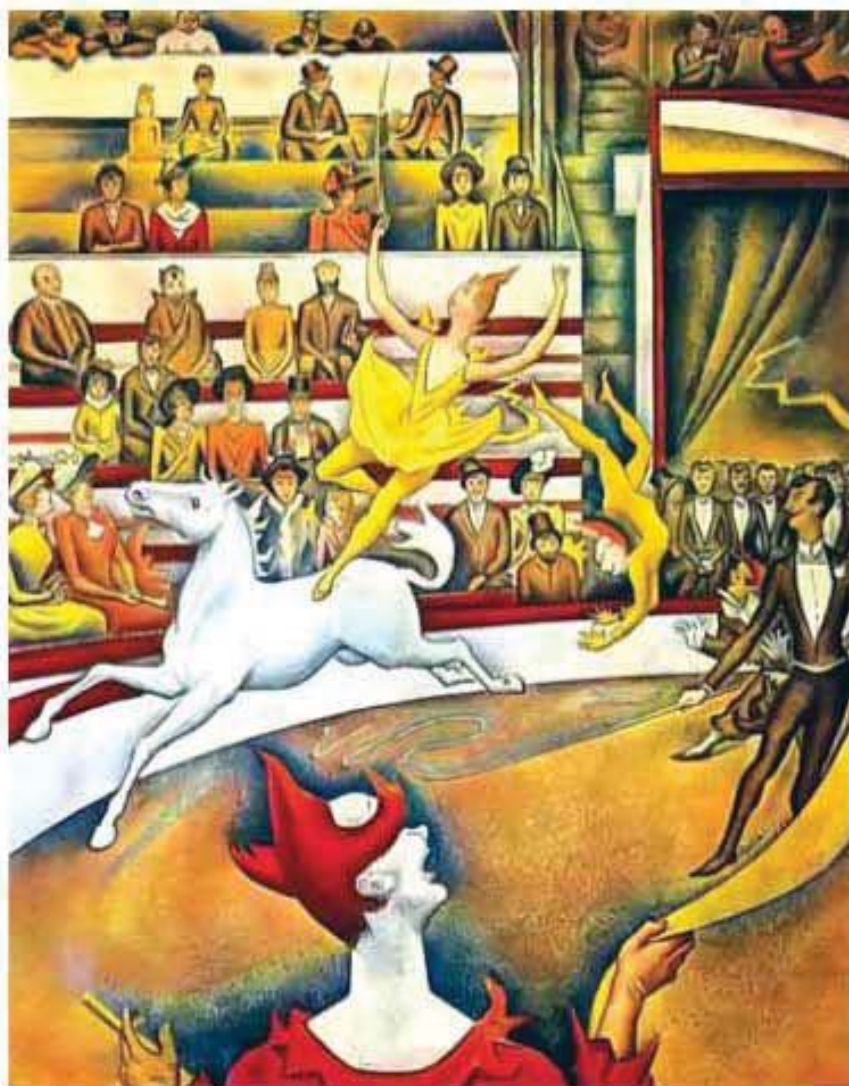
П. Пікассо.

Дівчинка на кулі

Зверни увагу на живописну техніку, використану в картині.

Ж.-П. Свора. Цирк

Практичне завдання

Створи композицію «Улюблений цирковий номер». Використай кольорові фломастери, маркери або інші матеріали за бажанням.

Поради

Знайди композицію, що найкраще підкреслює особливості циркового номеру. Малюючи людей, застосовуй відповідні пропорції, масштабність — співвідношення навколишніх предметів з розмірами людини.

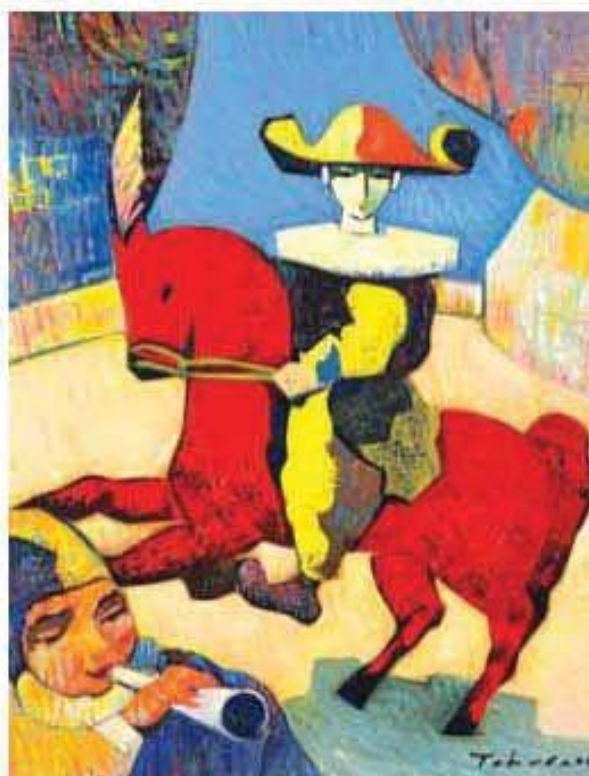
Групова робота

Створіть колективну композицію «Свято цирку» із готових робіт. Розмістіть їх на великому аркуші з урахуванням законів перспективи.

І. Чоларія. Композиції на тему «Цирк»

Словник-путівник

Цирк — розважальна вистава; архітектурна споруда, зазвичай округлої форми, де вистава відбувається.

Запитання і завдання

1. Які циркові номери тобі подобаються найбільше?
2. Поміркуй, чому споруда цирку зазвичай круглої форми.
- 3 *. **Самостійна пошукова робота**

Знайди матеріали про історію виникнення цирку в Україні.

Подія 31. Фінальна святкова вистава

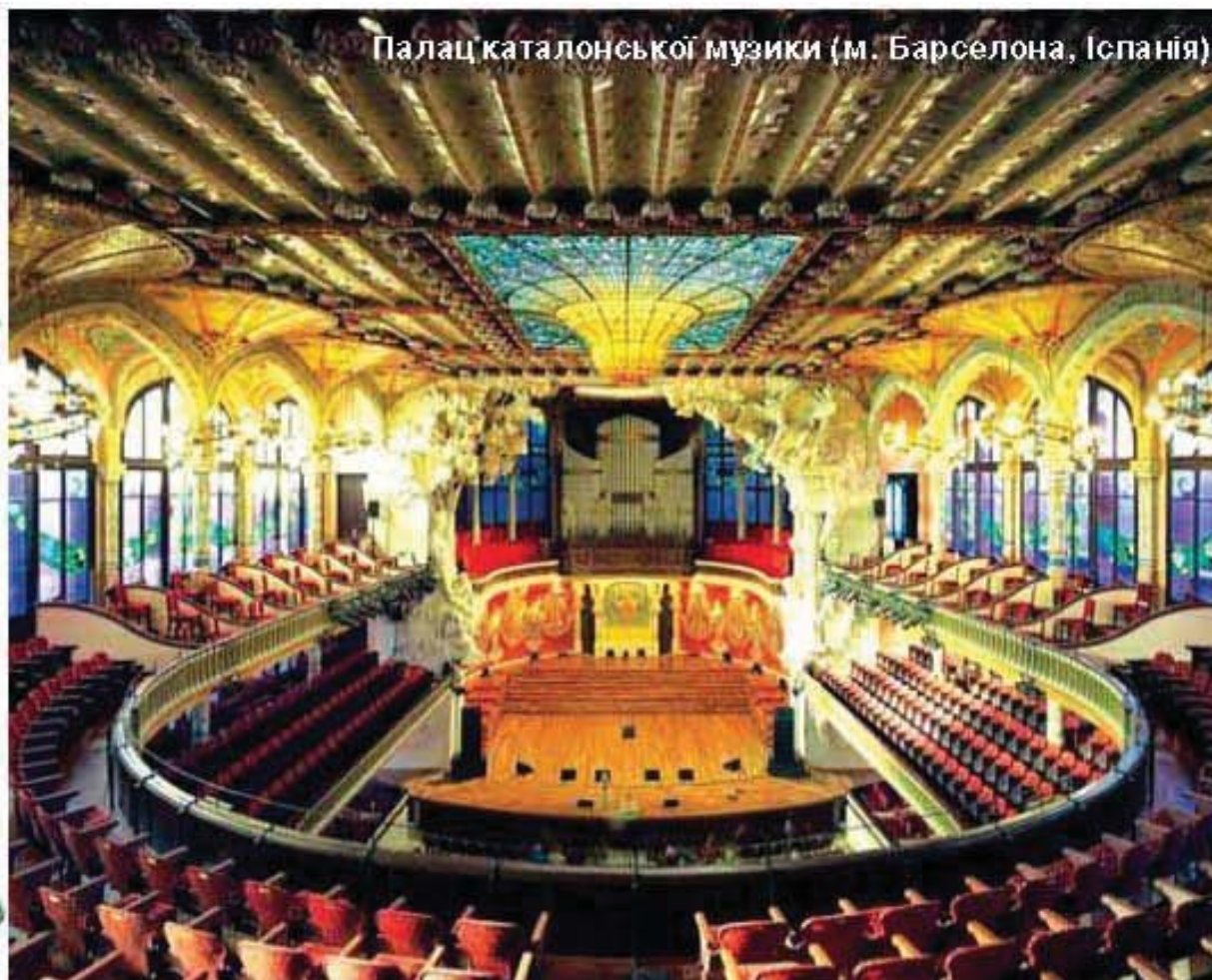
Ось воно — головне свято — фінальна вистава, на якій підводяться підсумки Міжгалактичного мистецького фестивалю. У величезному залі театру виступають найкращі актори, співаки, танцюристи з усієї галактики. У холах проходять виставки художніх творів, виступають письменники, поети. Це справжнє свято мистецтва, яке дарує радість усім.

Скарбничка мистецької мудрості

Традиція проводити мистецькі фестивалі і конкурси зародилася давно. Головна мета таких заходів — популяризувати мистецтво, розвивати таланти, давати можливість корифеям поділитися своєю майстерністю.

Палац каталонської музики (м. Барселона, Іспанія)

Мистецтво планети Земля

Розглянь сцени найвідоміших театрів світу. Вони вражають своєю вишуканою красою, гармонією форм і кольорів. Стіни оздоблені красивими рельєфами, інтер'єри прикрашені чудовими меблями і кришталевими люстрами. Одне лише споглядання цієї краси — велика естетична насолода!

Р. Сурауд Театр

Театр опери Монте-Карло.
(м. Монте-Карло, Монако)

Е. Дегас. Оркестр опери

Театри розподіляються на такі види: драматичний, ляльковий, музичний (опера, балет).

У театрі повною мірою виявляється взаємодія багатьох мистецтв: літератури, образотворчого мистецтва, музики і танцю.

К. Сомов. Російський балет

Космічні фантазії

Художники зацікавлено зображають музикантів і танцівників, захоплючись виразністю та грацією їхніх рухів.

Зверни увагу, як художники передали емоційність і натхненність виконавців.

М. Е. Армфілд.
Музика у Нью-Йорку

Б. Індіков. Звуки музики

Р. Сурауд. Оркестр

Практичне завдання

Намалюй театральну сцену з декораціями до фінальної святкової вистави на космічну тему (акварель).

Поради

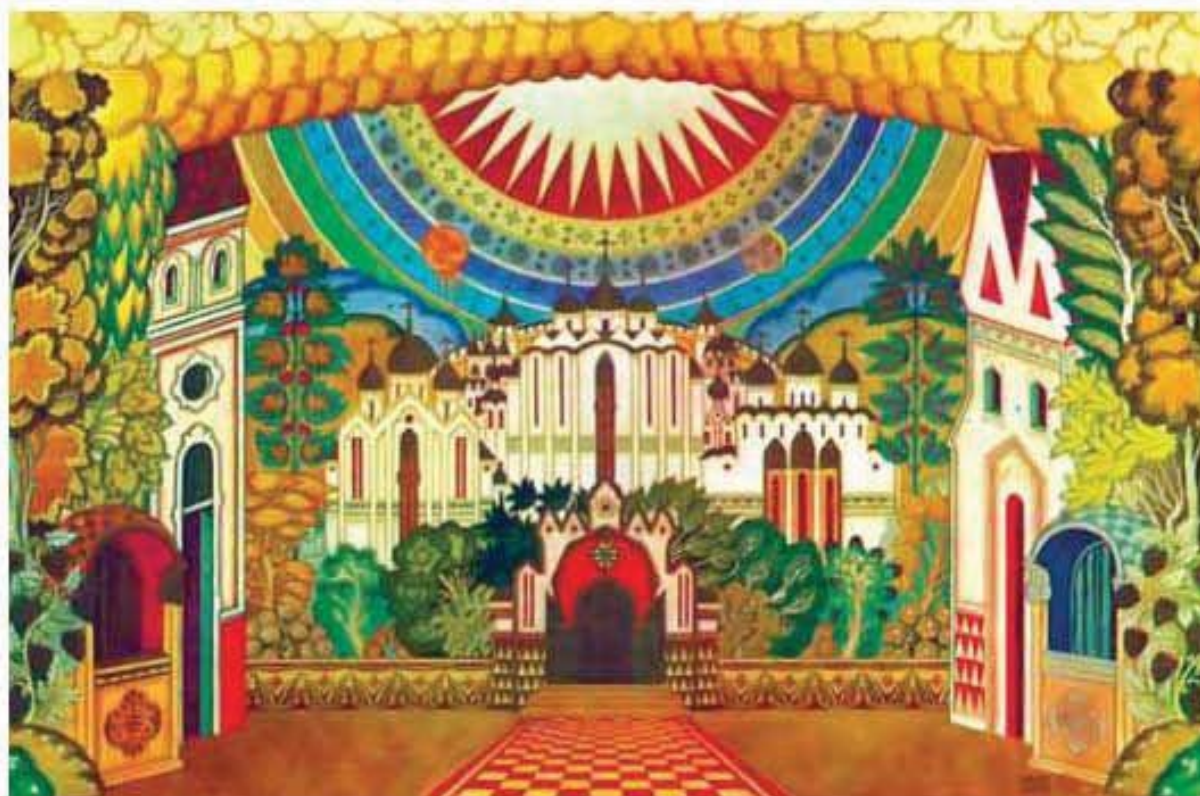
Виконай кілька ескізів, щоб упевнитися у вдалому виборі композиції. Спочатку наміть рисунок олівцем. Розмісти основні частини зображення: сцену, куліси, обриси декорацій. Врахуй, що в декорації має бути створене середовище, на тлі якого відбуваються події вистави.

Сцена з мюзикла
«Красуня і чудовисько»

І. Білібін. Ескіз декорації
до опери М. Римського-
Корсакова «Сказання
про невидимий град Кітеж
і діву Февронію»

Словник-путівник

Декорація — художнє або архітектурне зображення місця дії у виставах.

Запитання і завдання

1. Як в інтер'єрах театру втілюється ідея синтезу мистецтв?
2. Яка роль художника в театрі?
- 3 *. **Самостійна пошукова робота**

Поміркуй, як можна прикрасити інтер'єр і сцену шкільного актового залу.
Відвідай з рідними чи друзями театр.

Подія 32. Кіно про космічну подорож

Фантастичне свято завершується. Так хочеться, щоб земляни змогли подивитися не тільки картини, скульптури про унікальну подорож та фестиваль мистецтва, але й побачити фільм. Майстри кіно — режисер, оператор, художник, гример — разом працювали над створенням відеорепортажу про таку важливу подію.

Скарбничка мистецької мудрості

Мистецтво кінематографу розпочало свою історію в минулому столітті. Спочатку кіно було чорно-білим і німим. З розвитком техніки розмаїття кольорів і звуків з'явилося на кіноекрані. А згодом до кожного дому прийшло телебачення.

Кіно розподіляється на художнє (ігрове), документальне, наукове-популярне, анімаційне. До художнього кіно належать пригодницькі, фантастичні, детективні та інші кінострічки. У документальному кіно відтворюються реальні події та явища. У науково-популярних фільмах розповідається про досягнення сучасної науки і техніки. Мультиплікаційні фільми бувають мальовані або лялькові.

Поглянь на перші кроки мистецтва кінематографу.

Мистецтво планети Земля

Роздивись кадри з українських кінофільмів, які увійшли до скарбниці вітчизняної культури.

«Земля»

«Вечори на хуторі поблизу Диканьки»

«Пропала грамота»

«Тіні забутих предків»

Для створення сучасних кінострічок застосовуються найперевіреніші досягнення комп'ютерних технологій.

Чи впізнаєш ти героїв популярних кінофільмів?

Робота художників у кіно важлива і різноманітна. Вони розробляють костюми та грим для акторів, створюють ескізи декорацій, пропонують найкращу композицію кадру.

Роздивись образи персонажів кінофільмів про космічні пригоди, які створив художник Ральф Мак-Куоррі.

Космічні фантазії

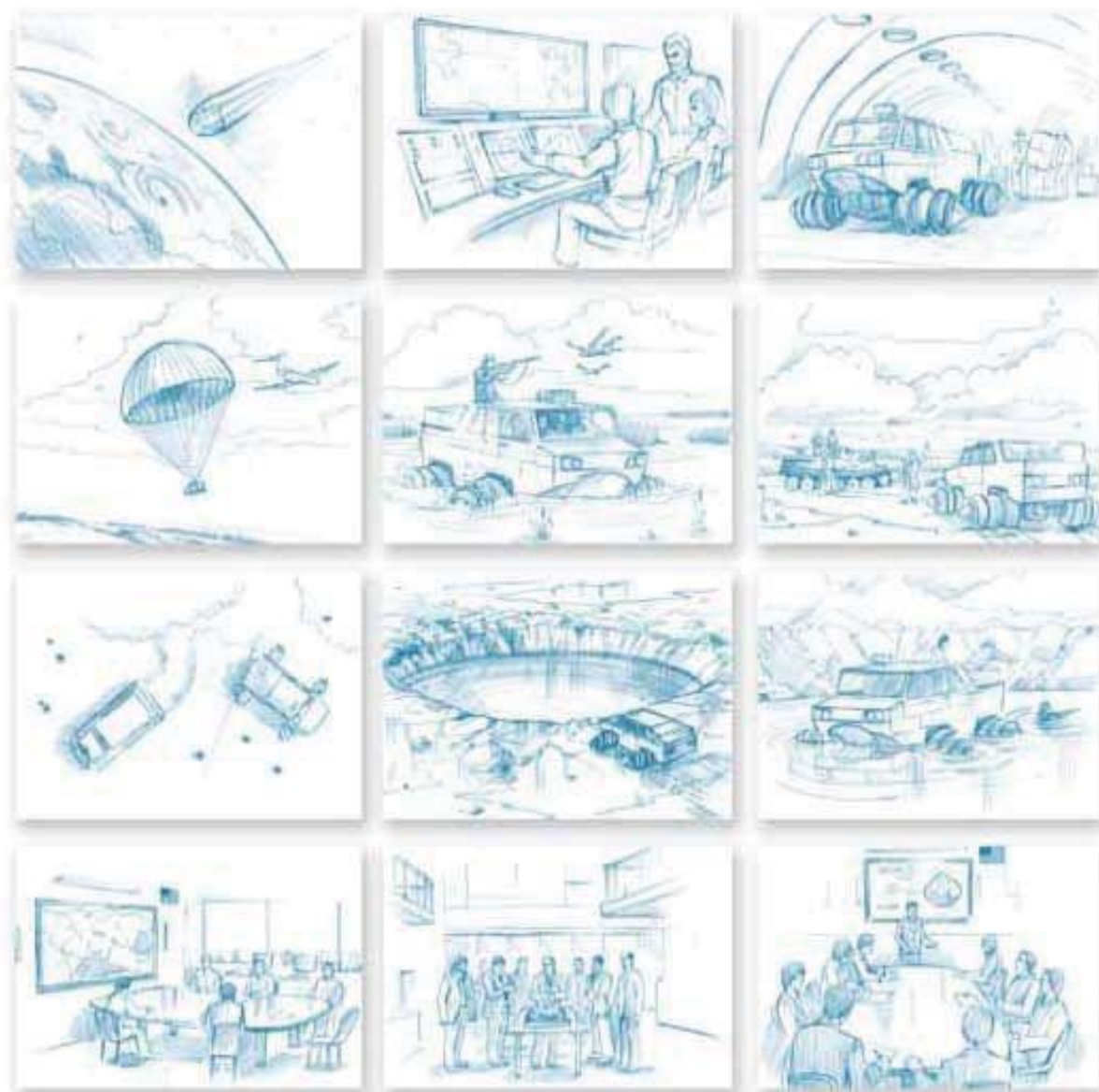
Сьогодні художник має бути обізнаний у сучасних комп'ютерних графічних програмах, адже багато фільмів створюються за допомогою комп'ютерних технологій.

ЕТАП 5. МІЖГАЛАКТИЧНИЙ МИСТЕЦЬКИЙ ФЕСТИВАЛЬ

Зверни увагу: будуючи зображення кадру, художник у першу чергу визначає центр композиції.

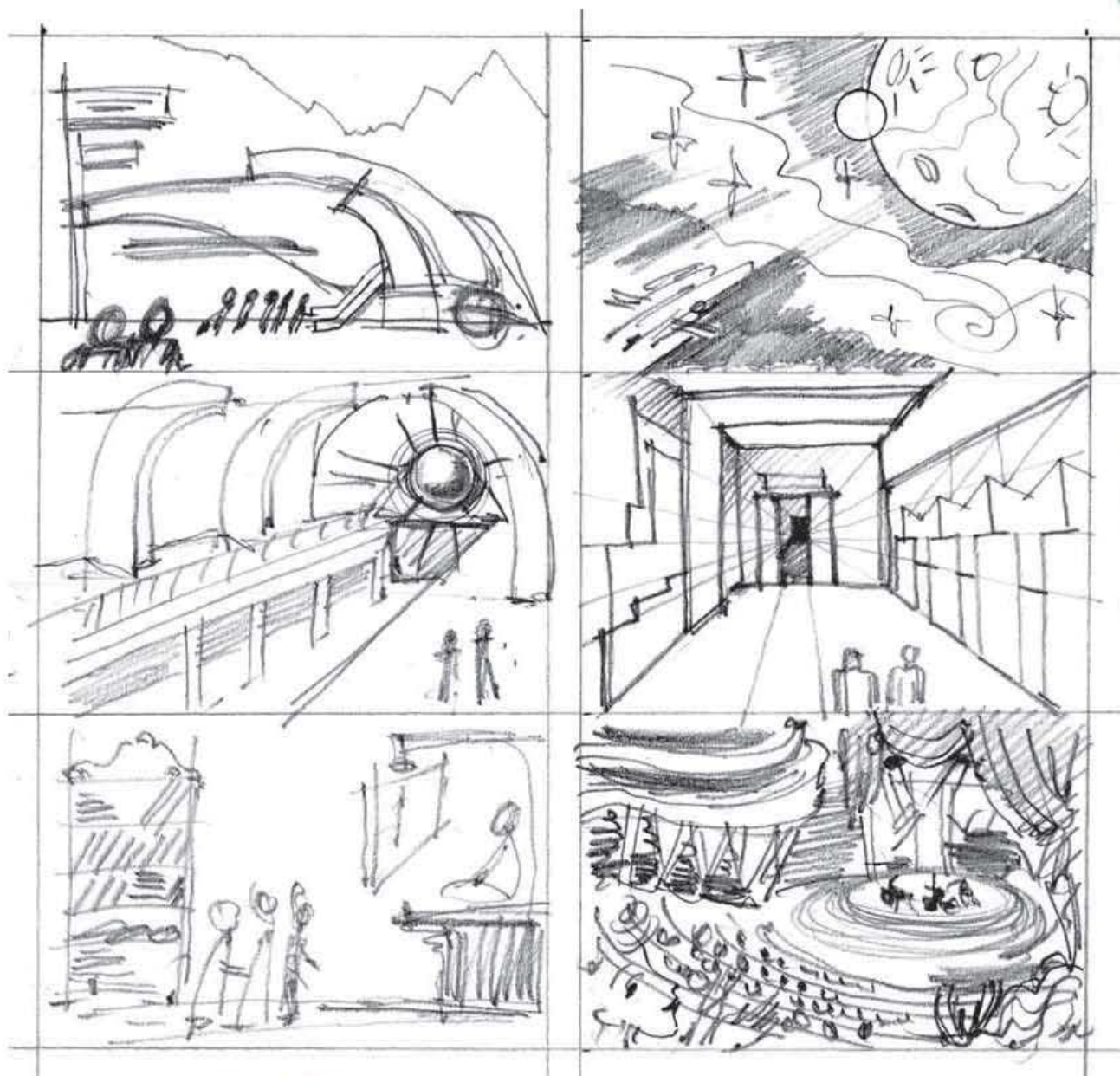
Практичне завдання

Придумай і намалюй кадри до кінофільму про космічну подорож. Обери матеріали, що допоможуть тобі швидко і якісно виконати роботу: графітні олівці, вугіль, фломастери.

Поради

Розкресли аркуш на кадри. Ескізно намічай зображення на кожному кадрі, щоб передати сюжет фільму.

Словник-путівник

Кіномистецтво — мистецтво відтворення на екрані зображень, які викликають враження реальної дійсності.

Запитання і завдання

1. Які існують види кіномистецтва?
2. Яку роботу художника в кіно ти хотів би виконувати і чому?
- 3 *. **Самостійна пошукова робота**

Придумай сценарій фільму за улюбленою книгою.

Подія 33. Повернення на Землю

Фантастична космічна подорож на Міжгалактичний мистецький фестиваль завершується. Сумно прощатися з членами космічного екіпажу, які всі вже стали друзями, але радість зустрічі з близькими переповнює серце кожного.

Ось і Земля. Ура! Ми вдома!

Скарбничка мистецької мудрості

Скарбничка мистецької мудрості є невичерпною. Ти знову і знову будеш звертатися до неї, і вона щедро подарує тобі свої скарби — знання про мистецтво.

Поглянь на щасливі обличчя космічних мандрівників, а також їхніх рідних і друзів, схвилюваних очікуванням зустрічі з ними.

М. ван Доккум.
Очікування

Мистецтво планети Земля

Роздивись картини, де зображено святкування. Зверни увагу, як контрастні кольори на картині передають відчуття радості, святкового настрою.

Ю. Герц.
Свято в селі
Свалява-бистрий

Д. Холін.
Масляна
у Володимирі.
Народне гуляння

Роздивись багатофігурні композиції. Зверни увагу на різні варіанти розміщення людей на картинах.

*К. Маковський.
Свято на Україні*

*І. Широкова.
Масляна*

Роздивися сімейні портрети. Зверни увагу на розміщення персонажів та їхні пози.

Як предметне оточення допомагає дізнатися про захоплення членів родини?

Я. Йорданс.
Сім'я Йорданс у саду

Х. Корнеліс.
Портрет Майкла ван дер
Дассена і його сім'ї

Й. Курилас. На Гуцульщині

Практичне завдання

Створи багатофігурну святкову композицію. За бажанням намалюй такі сюжети: прибуття зорельота, зустріч із космічної подорожі, сімейний портрет на космодромі. Застосуй улюблені художні матеріали та техніки.

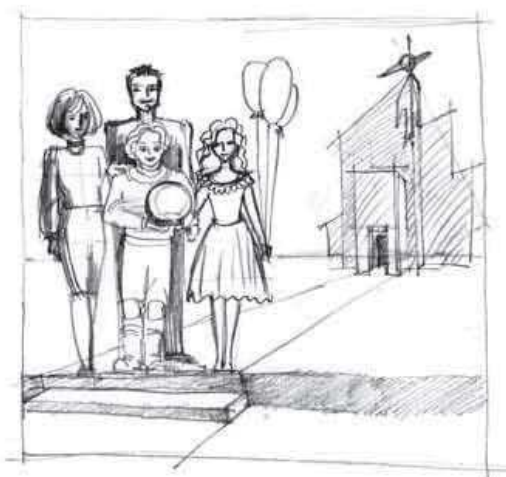
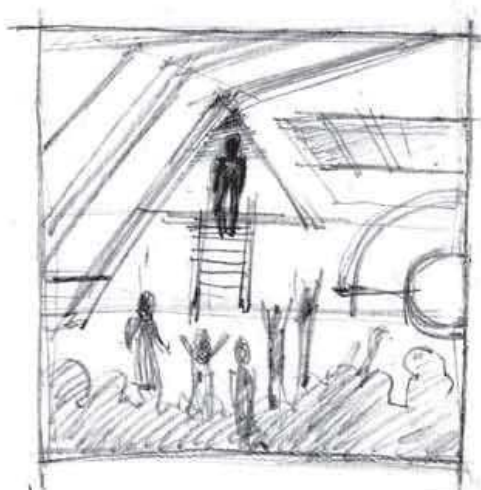
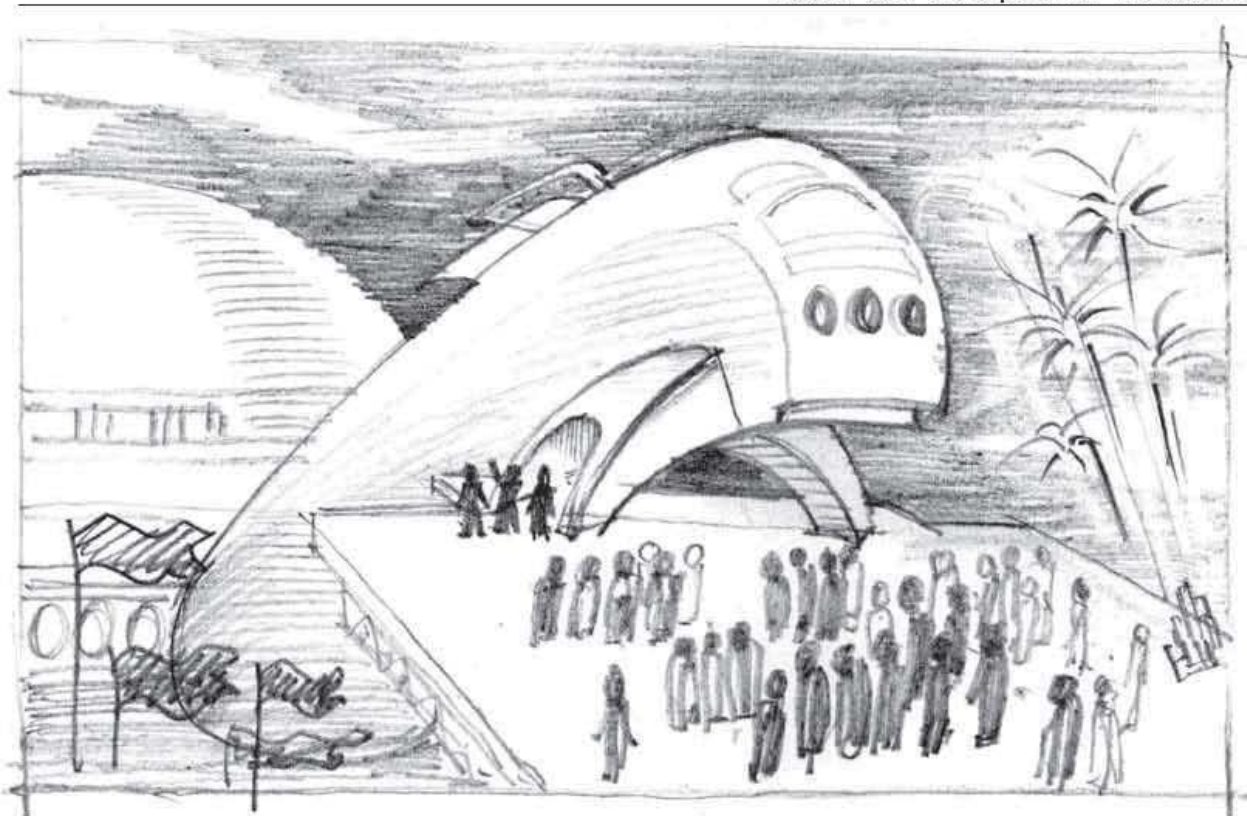
Поради

Визнач центр композиції. Намість постаті людей, дотримуючись пропорцій фігури, потім деталізуй. Добери кольори, які передадуть святковий настрій. Зроби чітким і яскравим зображення на передньому плані.

Колективна робота

Організуйте вернісаж з нагоди відкриття виставки художніх робіт. З кращих малюнків створіть колаж «Фантастична подорожна Міжгалактичний мистецький фестиваль». Розмістіть колаж на стіні в класі на згадку про захоплюючі події космічної подорожі.

Словник-путівник

Вернісаж — урочисте відкриття художньої виставки в присутності запрошених осіб.

Запитання і завдання

1. Розкажи, як збагатилися твої знання про взаємодію мистецтв.
2. Які плани щодо майбутньої художньої творчості ти маєш?
- 3 *. **Самостійна пошукова робота.**

Влітку, під час відпочинку, подорожей, екскурсій спостерігай за явищами взаємодії мистецтв.

Подія 34. Перевір себе

1. Знайди серед творів скульптури монумент, станкову скульптуру, дрібну пластику.
2. Знайди серед ілюстрацій бюст.
3. Який із творів круглої скульптури статичний?
4. Чим відрізняються барельєф, горельєф, контррельєф? Аргументуй відповідь на конкретних прикладах.
5. Який із зображених орнаментів належить до рослинного, геометричного, зооморфного, антропоморфного?
6. Визнач серед орнаментів сітчастий.

7. Визнач твори декоративного і декоративно-прикладного мистецтва.
8. Які існують види архітектури? До якого з них належить будівля на ілюстрації?
9. Розкажи про синтез мистецтв на прикладі театру та кіно.
10. Яка з ілюстрацій є прикладом зв'язку літератури і графіки? Поясни свою думку.
11. Знайди серед творів живопису абстрактну композицію.
12. Розкажи про взаємозв'язок музики і живопису на прикладі однієї з поданих картин.

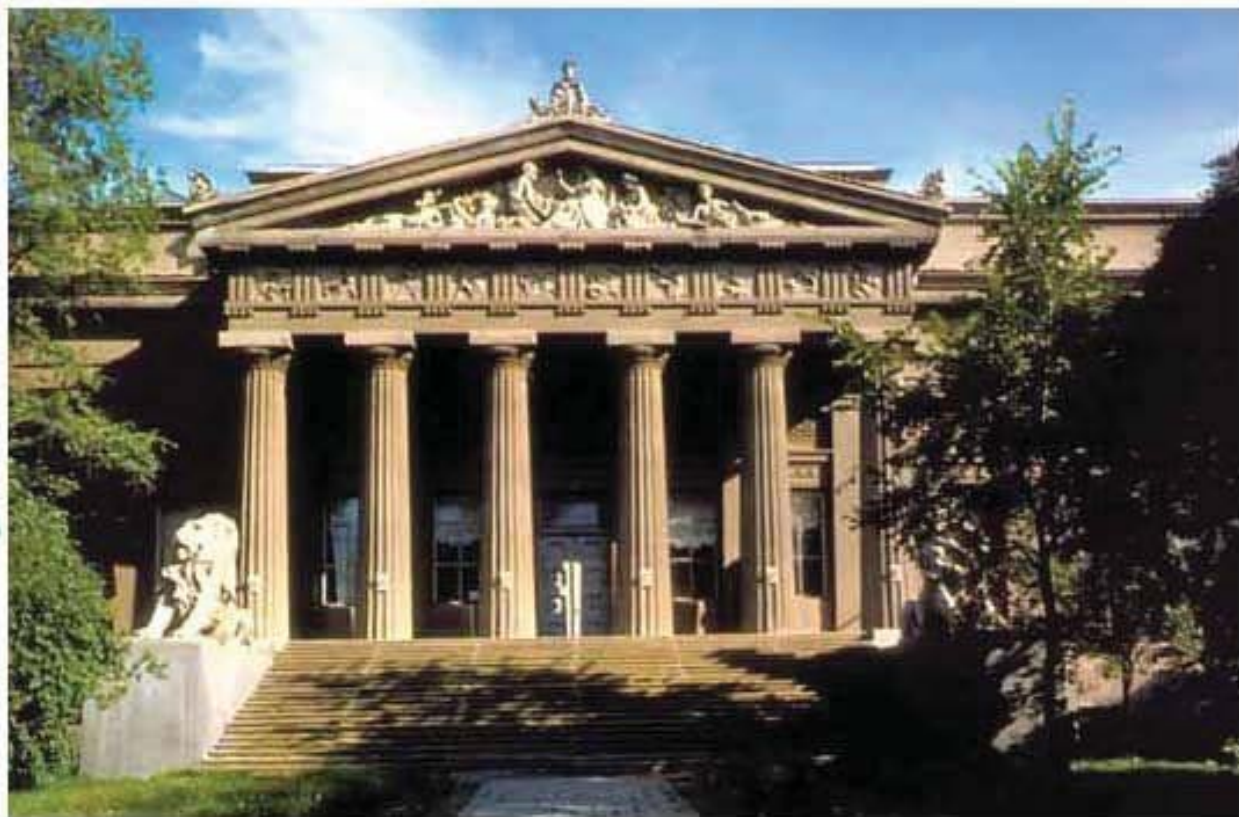

Подія 35. Подорож до музею

Повернувшись із фантастичної подорожі, варто завітати до музею, де зібрано кращі твори мистецтва.

Це — Національний художній музей України, один із найстаріших в нашій країні. Споруда музею побудована за проектом архітектора Петра Войцова. Допрацьовував проект і очолював будівництво відомий київський зодчий Владислав Городецький. Скульптурне оформлення фасаду здійснювалось у майстерні Еліо Саля.

Суворі кам'яні леви — охоронці споруди, розташованої у центрі столиці України, поряд із Хрещатиком, по вулиці Михайла Грушевського, 6. Її урочисті колони й фронтон з рельєфами нагадують класичні грецькі храми.

Упродовж 100 років існування музею в його фондах зібрано унікальну колекцію українського мистецтва від часів Київської Русі до сучасності (близько 40 000 експонатів). Тут представлено одну з кращих в Україні колекцій іконопису, стародруки, зразки стародавньої поліхромної скульптури, цінне зібрання козацьких портретів, творів реалістичного й авангардного живопису.

Музей постійно організовує тематичні персональні виставки, екскурсії для школярів.

Графіка

Георгій Якутович.
Аркан (1960)

Яків Гніздовський.
Котяча дрімка (1979)

Живопис. Ікона

Юрій-Змієборець.
Ікона II половини XV ст.

Покрова з портретом гетьмана Богдана
Хмельницького. Ікона I половини XVIII ст.

Живопис. Портрет

Невідомий художник кінця XVII ст.
Портрет лубенського полковника
Григорія Михайловича Гамалії

Володимир Боровиковський.
Портрет графа
Олександра Самойлова (1797)

Тетяна Яблонська. Автопортрет
в українському
костюмі (1946)

Гаврило Васько.
Портрет Бориса
Томари (1847)

Олександр
Мурашко.
Дівчина у червоному
капелюсі
(1902–1903)

Живопис. Пейзаж

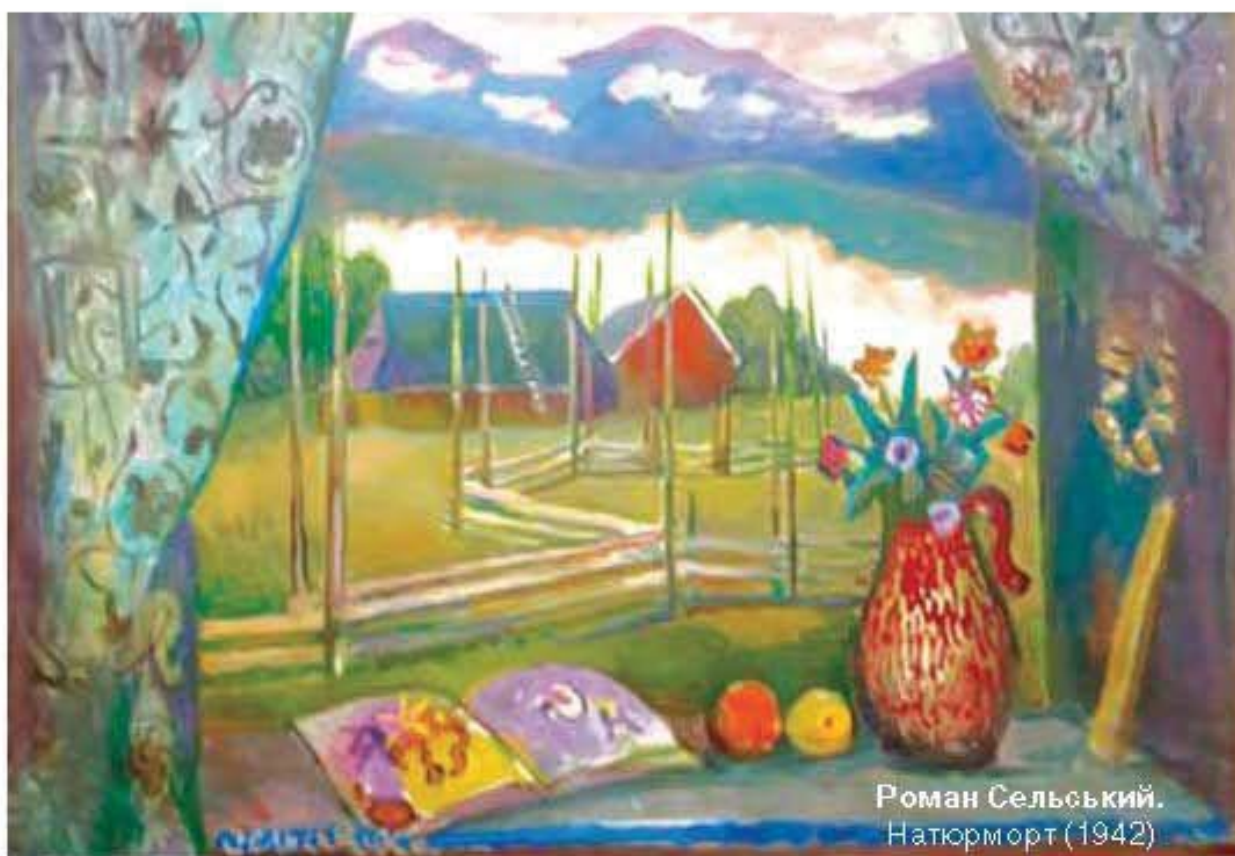

Володимир Орловський.
Затишшя (1890)

Абрам Маневич.
Міський пейзаж (1914)

Живопис. Натюрморт

Роман Сельський.
Натюрморт (1942)

Живопис. Побутові сцени

Олександр Богомазов.
Правка пил (1927)

Фотій Красицький.
Гість із Запоріжжя (1916)

Скульптура

Невідомий майстер середини XVIII ст.
Архангел

Олександр Архипенко.
Жіноча постать (1914)

АДРЕСИ ДЛЯ ВІРТУАЛЬНИХ ЕКСКУРСІЙ

ХУДОЖНІ МУЗЕЇ УКРАЇНИ:

Національний музей народної архітектури та побуту України («Музей просто неба в Пирогові»)

<http://pyrohiv.com.ua/ua/>

Львівська національна галерея мистецтв імені Бориса Возницького

<http://lvivgallery.org/>

Одеський музей західного і східного мистецтва

<http://www.oweamuseum.odessa.ua/>

Харківський художній музей

<http://www.artmuseum.kharkov.ua/>

ЗАРУБІЖНІ ХУДОЖНІ МУЗЕЇ:

Лувр (Париж, Франція)

<http://www.louvre.fr>

<http://louvre.historic.ru/>

Державна Третьяковська галерея (Москва, Росія)

www.tretyakovgallery.ru/

Музей мистецтва Метрополітен (Нью-Йорк, США)

<http://www.metmuseum.org>

Галерея Уффіці (Флоренція, Італія)

<http://www.polomuseale.firenze.it/musei/?m=uffizi>

У підручнику використано репродукції картин художників

Р. Канатнікова, С. Томаса, Н. Корінкова, Ч. Лю, М. Лі, Е. Лея, Дж. Білея, Дж. Ліма, А. Адамовича, М. Солом'яного, О. Прокошевої, Я. Матейка, М. Сандерленд, Сакуми, О. Ліпіси, С. Чеченова, С. Лопухова, А. Маркар'ян, В. Матвієнко, Б. Лі, Г. Пала, А. Мієлга, Л. Блейка, Ю. Смурової, Д. Левенті, Дж. Клайна.

Відомості про стан підручника

№	Прізвище та ім'я учня	Навчальний рік	Стан підручника		Оцінка
			на початку року	в кінці року	
1					
2					
3					
4					
5					

Навчальне видання

*КАЛІНІЧЕНКО Олена Василівна
МАСОЛ Людмила Михайлівна*

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО

Підручник для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки,
молоді та спорту України*

ВИДАНО ЗА РАХУНОК ДЕРЖАВНИХ КОШТІВ. ПРОДАЖ ЗАБОРОНЕНО

Редактори *І. В. Красуцька, О. В. Ларіна*

Художні редактори *О. В. Калініченко, В. В. Калініченко*

При оформленні обкладинки використано репродукцію картини *Р. Мак-Колла*

Формат 70х100 $\frac{1}{16}$. Ум. друк. арк. 18,144 + 0,33 форзац.
Обл.-вид. арк. 15,5 + 0,55 форзац. Наклад 198 000 прим.
Зам. №13-04-3010

ТОВ «СИЦІЯ»

Свідоцтво «Про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції»
Серія ДК № 3363 від 30.12.2008 р.

Адреса видавництва: 61017, м. Харків, вул. Кокчетавська, 20
www.sicia.com.ua

Віддруковано з готових діапозитивів ТОВ «ПЕТ»
Св. ДК № 4526 від 18.04.2013 р.
61024, м. Харків, вул. Ольмінського, 17